

*Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
Кафедра туристичного та готельного бізнесу*

***РЕКРЕАЦІЙНІ КОМПЛЕКСИ СВІТУ**
навчально-методичний посібник для самостійного вивчення
дисципліни
для студентів напряму підготовки 6.140103 «Туризм»*

Полтава – 2016

ЗМІСТ

Стислий зміст та методичні рекомендації до вивчення тем.....	3
<i>Модуль 1 «Теоретико-методичні основи рекреаційної діяльності та формування рекреаційних комплексів».....</i>	<i>3</i>
Тема 1. Рекреація та рекреаційна діяльність як галузь наукового пізнання.....	3
Тема 2. Теоретичні основи формування рекреаційних комплексів.....	8
Тема 3. Рекреаційні потреби і рекреаційний попит та рекреаційно-ресурсний потенціал – основа формування рекреаційних комплексів.....	11
Тема 4. Формування та структура рекреаційної індустрії.....	20
Тема 5. Рекреаційне районування світу й України.....	27
<i>Модуль 2 «Рекреаційні комплекси країн світу та України».....</i>	<i>31</i>
Тема 6. Європа – провідний рекреаційний регіон світу.....	31
Тема 7. Середземноморський рекреаційний комплекс – найбільш розвинений курортний комплекс світу.....	37
Тема 8. Розвиток рекреаційних комплексів країн Південної та Північної Америки...36	36
Тема 9. Рекреаційні комплекси країн Африки.....	39
Тема 10. Специфіка формування і розвитку рекреаційних комплексів і центрів туризму в Азії.....	43
Тема 11. Рекреаційні комплекси Австралії та Океанії.....	46
Тема 12. Проблеми розвитку рекреаційних комплексів країн СНД та інших країн - колишніх республік СРСР.....	48
Тема 13. Формування та регіональні проблеми розвитку рекреаційно-туристичного комплексу України.....	53
Тема 14. Рекреаційне природокористування й охорона природи у рекреаційних комплексах.....	57
Тести до модуля 1.....	60
Тести до модуля 2.....	64
Питання для підготовки до модульного та підсумкового контролю з дисципліни.....	68
Список рекомендованих інформаційних джерел.....	69

Модуль 1 «Теоретико-методичні основи рекреаційної діяльності та формування рекреаційних комплексів»

Тема 1. Рекреація та рекреаційна діяльність як галузь наукового пізнання

Мета вивчення: з'ясувати сутність, види, значення та правову базу рекреаційної діяльності, познайомитись із основним категорійним апаратом, об'єктом дослідження та предметом вивчення навчальної дисципліни «Рекреаційні комплекси світу».

Термін „рекреація” з латині означає – „відновлення” та з француз. – *розвага, відпочинок, зміна дій*, яка виключає трудову діяльність і характеризує простір, де здійснюються ці дії. Таким чином, „рекреація” характеризує не лише процес і заходи з відновлення сил людини, а й простір, в якому все це відбувається.

Рекреація – це процес відновлення фізичних, духовних, нервово-психічних сил людини, який забезпечується системою заходів і здійснюється у вільний від роботи час на спеціалізованих територіях.

Рекреація є інтенсивним засобом відновлення робочої сили та зростання продуктивності праці працівників. Так багаторічні дослідження показують, що активний відпочинок може знижувати захворюваність на найнебезпечніші серцево-судинні хвороби майже наполовину, захворювання органів дихання – на 40%, нервові захворювання та кістково-м'язової системи – на 30%, органів травлення – на 20%. В перший після активного відпочинку місяць відновлюваність праці зростає на 15-20%, в подальшому вона знижується і через 4-8 місяців досягає попереднього до відпочинку рівня. Це означає, що середньорічний приріст продуктивності праці в результаті активного відпочинку складає приблизно 3 %.

Про масштаби рекреації свідчать:

- 20% - тобто 1/5 всього населення світу – щорічно бере участь у рекреаційній діяльності та поїздках;
- 40 – 55% населення великих міст світу у вихідні дні виїждять за межі міст з рекреаційними цілями;
- рекреаційні витрати в економічно розвинених країнах у 2,3 рази вищі від витрат на одяг і взуття та на 18 % вищі витрат на закупівлю продовольчих продуктів.

Саме рекреація як діяльність та як простір, де здійснюється така діяльність є спільним об'єктом дослідження рекреаційної географії, географії туризму, курортології та навчальної дисципліни „**Рекреаційні комплекси світу**”. Однак кожна з них має свою специфіку та мету дослідження вищезазначеного об'єкту.

Навчальна дисципліна „Рекреаційні комплекси світу” є однією з перших професійно орієнтованих дисциплін, що викладаються майбутнім туризмознавцям. Вона покликана сформулювати основу розуміння студентами такого складного соціально-економічного процесу як рекреаційно-туристична діяльність. Має тісні міждисциплінарні зв'язки з „Туристичним краєзнавством”, „Туристичним країнознавством”, „Організацією туризму”, „Міжнародним туризмом”.

Основна мета вивчення дисципліни «Рекреаційні комплекси світу» - вивчення умов формування, розвитку та розміщення територіально-рекреаційних комплексів, ознайомлення з системами організації діяльності населення для відновлення фізичних і духовних сил: відпочинком, оздоровленням та курортним лікуванням, туристичними мандрівками тощо. **Основні завдання:**

- визначення теоретичних основ формування і факторів розвитку рекреаційних комплексів, їх спеціалізації та видів у сучасних конкретних умовах
- дослідження зарубіжного та вітчизняного досвіду створення та функціонування рекреаційних комплексів;
- аналіз функціональної, галузевої та територіальної структури рекреаційно-туристичного комплексу України;

- розробка принципів вдосконалення системи збалансованого забезпечення рекреаційних потреб населення України та раціонального використання національних рекреаційно-туристичних ресурсів.

Об'єкти дослідження – світові та регіональні системи і комплекси рекреаційно-туристичної спеціалізації, рекреаційний комплекс України.

Предметом вивчення дисципліни є процеси формування, розвитку сфери рекреаційної галузі, що забезпечує реалізацію різноманітних рекреаційних потреб населення, сприяє оздоровленню нації, підвищенню працездатності, розвитку фізичних і духовних якостей членів суспільства як у світі, так і в Україні.

Основні поняття та категорії: *рекреація, рекреаційна діяльність, відпочинок, дозвілля, туризм, курорт, рекреант, турист, рекреаційні ресурси, рекреаційна територія, рекреаційний об'єкт, рекреаційна місткість, рекреаційне навантаження, територіальна рекреаційна система, рекреаційний комплекс.*

Сучасний рівень розвитку цивілізації, загострення екологічних проблем, ритм життя сучасної людини супроводжуються *підвищенням емоційно-психологічної напруженості*. Виникає потреба у лікуванні, оздоровленні, а то й у проведенні вільного часу з розважальною метою. Відповідно все це спонукає до розвитку *рекреаційної діяльності* та створення і використання відповідних об'єктів, поєднання яких зумовлює формування *рекреаційних комплексів*.

Рекреаційна діяльність – це один із комплексних видів життєдіяльності людини, спрямований на оздоровлення людини та задоволення її потреб у відпочинку у вільний від роботи час.

Рекреаційну діяльність класифікують за наступними ознаками: *суспільною функцією (мотивом), характером організації, правовим статусом, тривалістю, сезонністю, просторовою орієнтацією, кількістю учасників, способом проведення, способом пересування*. (Таблиця 1). Вона виконує наступні суспільні функції: медико-біологічну, соціокультурну, економічну, виховну, екологічну.

Медико-біологічна функція полягає в санаторно-курортному лікуванні й оздоровленні. Оздоровлення – один із шляхів вирішення проблеми зняття виробничого й позавиробничого психологічного стомлення людини. Курортне лікування спрямоване на відновлення здоров'я людини під час та після перенесеного захворювання.

Соціально-культурна функція — це провідна функція рекреаційної діяльності. Її зміст полягає в реалізації потреби пізнання навколишнього світу, збагаченні знань, розширенні кругозору.

Сутність *економічної функції* рекреаційної діяльності пояснюється, перш за все, забезпеченням *підвищення працездатності* людей після хорошого та змістовного відпочинку, а відтак і *продуктивності праці, сприяння зайнятості населення* (у районах, де розвивається рекреаційно-туристичні комплекси виникають нові робочі місця у різних галузях, що мають пряме чи опосередковане відношення до забезпечення рекреаційної діяльності), *наповненню регіонального та національного бюджету* тощо.

Рекреаційна діяльність виконує також важливу *виховну функцію* – *патріотичне виховання* у процесі знайомства із природою, історичним минулим та сучасністю Батьківщини, *естетичне виховання* – у процесі відвідування неповторних природних об'єктів, театрів, галерей, *інтернаціональне виховання* у процесі міжнародних турпоїздок та спілкування із іноземним туристами - формування толерантного відношення до інших культур, віросповідань тощо.

Сутність *екологічної функції* полягає у сприянні рекреаційної діяльності попереджувати деградацію природних систем, оскільки екологічні проблеми суттєво знижують рекреаційно-туристичну привабливість території.

На здійснення рекреаційної діяльності впливають: *рекреаційні потреби, рекреаційні ресурси та матеріальні можливості рекреанта.*

Види рекреаційної діяльності виокремлюють за мотивом, характером організації, правовим статусом, тривалістю та іншими ознаками (Таблиця 1)

Таблиця 1

Види рекреаційної діяльності

<i>Ознака</i>	<i>Вид</i>
Суспільна функція (мотив)	лікувально-курортна
	оздоровча
	спортивна
	пізнавальна
	розважальна
Характер організації	регламентована
	самодіяльна
Правовий статус	внутрішня (національна)
	зовнішня (міжнародна)
Тривалість	короткочасна
	тривала
Сезонність	сезонна
	цілорічна
Просторова орієнтація	дальня
	близька (приміська)
	в межах місця постійного проживання
Кількість учасників	індивідуальна
	групова
Спосіб проведення	стаціонарна
	мобільна
Спосіб пересування	пасивна
	активна
	комбінована

Види рекреаційної діяльності реалізуються за допомогою так званих *елементарних рекреаційних занять* – внутрішньо цілісної, однорідної, не розділеної на технологічні компоненти рекреаційної діяльності. *Тип рекреаційної діяльності* – це однорідне угруповання елементарних рекреаційних занять, кожне з яких взаємозамінне та альтернативне для всіх інших елементарних рекреаційних занять даної групи. Розрізняють два типи рекреаційних занять:

- *відновлення* - рекреаційно-лікувальні, рекреаційно-оздоровчі
- *розвитку* – рекреаційно-спортивні, рекреаційно-пізнавальні.

Окрім того, елементарні рекреаційні заняття можуть бути *цільовими* (головний мотив рекреаційної діяльності), *додатковими* (урізноманітнюють рекреаційну діяльність), *супутні* (не дають специфічного рекреаційного ефекту, але доповнюють цільові заняття. Наприклад, екскурсії є цільовим заняттям пізнавальної рекреаційної діяльності, додатковим для оздоровчої та супутнім для лікувальної.

У процесі рекреаційної діяльності різні види рекреаційних занять комбінуються. Стейка комбінація повторюваних рекреаційних занять за певний відрізок часу називається *циклом рекреаційної діяльності*. Це взаємопов'язане і взаємообумовлене сполучення типів рекреаційної діяльності, яке виникає на основі ведучого мотиву рекреаційної діяльності та реалізується відповідною програмою відпочинку. Розрізняють 17 різних циклів рекреаційної діяльності: *водний, альпійський, альпіністський, активно-оздоровчий, комерційно-діловий, лікувально-курортний, культурно-історичний, мисливсько-рибальський, паломницький, приморський, пригодницький, розважальний, спортивний, фестивально-конгресовий, екологічний, екзотичний, етнографічний*.

Серед основних тенденцій розвитку рекреаційної діяльності на сучасному етапі варто зазначити наступні:

- охоплення рекреаційною діяльністю всіх верств населення незалежно від віку, статі чи доходів;
- диверсифікація рекреаційної діяльності, поява та розвиток нових видів рекреаційних занять – екологічний туризм, спа-, зорбінг, космічний туризм тощо.
- зростання частки відпочинкових, оздоровчих та спортивних рекреаційних занять та зменшення частки лікувальних занять.

Законодавчою основою рекреаційної діяльності в Україні є Конституція України як основний закон країни, який дає право її громадянам на відпочинок та оздоровлення, а також відповідні закони, кодекси та постанови, що регламентують діяльність, пов'язану з організацією та здійсненням відпочинку. Основними серед них є:

Закон України „Про курорти” (2000, 2006)

Цей Закон визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади розвитку курортів в Україні та спрямований на забезпечення використання з метою лікування і оздоровлення людей природних лікувальних ресурсів, природних територій курортів, які є надбанням народу України, та їх охорони.

Закон України Про туризм (1995)

Цей Закон визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туризму та спрямований на забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав при здійсненні туристичних подорожей. Він встановлює засади раціонального використання туристичних ресурсів та регулює відносини, пов'язані з організацією і здійсненням туризму на території України.

Серед інших правових регуляторів рекреаційної діяльності: Закони України „Про оздоровлення та відпочинок дітей” (2008 р.), „Про охорону навколишнього природного середовища” (1991), ”Про захист прав споживача ” (1991), Постанова “Про затвердження порядку організації виїзду дітей за кордон на відпочинок та оздоровлення ” (2005 р.) тощо.

Інформаційні джерела: 5,7,8,9,10,15,16,2,21,24

Питання для самоконтролю знань:

1. Сутність, структура і значення рекреаційної діяльності.
2. Предмет вивчення дисципліни „Рекреаційні комплекси світу”, її завдання та практична спрямованість.
3. Основний категорійний апарат дисципліни: *відпочинок, дозвілля, туризм, рекреант, турист, рекреаційний комплекс* тощо.
4. Основні суспільні функції рекреаційної діяльності: медико-біологічна, соціокультурна, економічна, виховна, екологічна.
5. Законодавча база рекреаційної діяльності в Україні: Закони України про організацію відпочинку населення: „Про курорти”, „Про туризм”, „Про природно-заповідний фонд”.

Завдання

1. Практичне (домашнє) .Скласти словник основних термінів навчальної дисципліни «Рекреаційні комплекси світу»: *рекреація, рекреаційна діяльність, відпочинок, дозвілля, туризм, курорт, рекреант, турист, рекреаційні ресурси, рекреаційна територія, рекреаційний об'єкт, рекреаційна місткість, рекреаційне навантаження, територіальна рекреаційна система, рекреаційний комплекс, атракція, бальнеологічні ресурси, грязелікування, Світова спадщина ЮНЕСКО (World Heritage) рекреаційна комфортність*

середовища, унікальність рекреаційно-туристична, гірськолижний курорт, дайвінг, мінеральні води, рив'єра, сноркелінг, геотуристичне положення, рекреаційний потенціал території,

2. Практичне (домашнє) Скласти кросворд, використовуючи основні терміни дисципліни (не менше 15 термін).

Методичні рекомендації: Кросворд може бути довільної конфігурації з ускладнюючим елементом – ключове слово. Виконується на аркушах в клітинку, чи білих аркушах формату А4 або А5 (залежно від режиму виконання – вручну, чи на комп'ютері). Відповіді додаються на окремому аркуші

3. Тестове (аудиторне)

1. Що в перекладі з латині означає термін «рекреація»:

- а) відновлення
- б) поповнення
- в) розвага
- г) лікування

2. Завдяки рекреаційній діяльності загальна захворюваність працівників може знижуватись в середньому на:

- а) 20-40%
- б) 15-30%
- в) 90%
- г) 40-65%

3. Основна мета вивчення навчальної дисципліни «Рекреаційні комплекси світу»:

- а) вивчення умов формування, розвитку та розміщення територіально-рекреаційних комплексів
- б) ознайомлення з системами організації рекреаційної діяльності населення для відновлення фізичних і духовних сил
- в) вивчення територіальної організації регіональних господарських комплексів
- г) вивчення особливостей формування галузевої структури господарського комплексу України.

4. Рекреаційні ресурси – це:

- а) здатність певної території забезпечувати здійснення комфортної рекреаційної діяльності
- б) рекреаційна система з високим ступенем внутрішнього зв'язку, жорстко організована, керована, яка функціонує на певній обмеженій взаємозв'язками території
- в) об'єкти, процеси, явища природного та антропогенного походження, які використовуються для рекреації та туризму
- г) просторово організована на певній території сукупність функціонально і територіально між собою поєднаних рекреаційних установ

5. Які чинники впливають на здійснення рекреаційної діяльності:

- а) рекреаційні потреби
- б) рекреаційні ресурси
- в) фінансові можливості рекреанта
- г) усі варіанти вірні

6. Продовжити перелік підвидів оздоровчо-спортивної діяльності:

- а) маршрутний туристичний похід
- б) пішохідна прогулянка
- в) ...
- г) ...
- д) ...
- ж) ...

7. Об'єкт дослідження навчальної дисципліни «Рекреаційні комплекси світу»:

- а) світові та регіональні системи і комплекси рекреаційно-туристичної спеціалізації,
- б) рекреаційний комплекс України
- в) процеси формування та розвитку рекреаційної галузі та рекреаційних комплексів
- г) вірно а, б

8. Предмет вивчення навчальної дисципліни «Рекреаційні комплекси світу»:

- а) світові та регіональні системи і комплекси рекреаційно-туристичної спеціалізації,
- б) рекреаційний комплекс України
- в) процеси формування та розвитку рекреаційної галузі та рекреаційних комплексів
- г) вірно а, б

9. Рекреаційний потенціал території – це:

- а) об'єкти, процеси, явища природного та антропогенного походження, які використовуються для рекреації та туризму
- б) просторово організована на певній території сукупність функціонально і територіально між собою поєднаних рекреаційних установ
- в) здатність певної території забезпечувати здійснення комфортної рекреаційної діяльності
- г) сукупність наявних природних, соціально-економічних і культурно-історичних умов та ресурсів на певній території, придатних для організації рекреаційно-туристичної діяльності

10. Здатність певної території забезпечувати здійснення комфортної рекреаційної діяльності без деградації природного та історико-культурного середовища – це:

- а) рекреаційний об'єкт
- б) рекреаційний ресурс;
- в) рекреаційний потенціал;
- г) рекреаційна місткість

Тема 2. Теоретичні основи формування рекреаційних комплексів

Мета вивчення: з'ясувати сутність впливу основних економічних законів та закономірностей на формування і розвиток рекреаційних комплексів, вивчити фактори та принципи розміщення рекреаційних комплексів.

Розвиток рекреації та туризму як у світі так і в окремих країнах здійснюється під впливом як об'єктивно діючих законів та закономірностей так і під впливом волі людини - суб'єкту.

Виразної межі між законами та закономірностями не існує, тому в науковій літературі одні й ті ж відношення розглядаються то як закон, то як закономірність.

Законами називаються найбільш істотні, стійкі та суттєві взаємозв'язки і відношення між явищами і процесами в природі та суспільстві. Закон відображає загальну причинно-наслідкову взаємодію, результат якої є однозначним, а закономірність є проявом дії одного чи кількох законів в конкретних умовах та має більш імовірнісний характер. Основна відмінність законів природи від економічних законів полягає в тому, що перші не залежать від волі людини, а економічні закони діють лише в царині суспільного виробництва. На рекреаційну діяльність як один із видів соціально-економічної діяльності теж впливають певні закони та закономірності.

Закономірність просторово – територіальної диференціації рекреаційних ресурсів – територіальні відмінності в характеристиках рекреаційних ресурсів залежно від місця знаходження (в чомусь унікальність, у чомусь схожість).

Закономірність глобалізації рекреаційних процесів – рекреаційно-туристична діяльність є своєрідним локомотивом глобалізаційних процесів. Відпочинок не визнає жодних територіальних меж, втягуючи в процеси глобалізації все людство.

Закономірність диверсифікації рекреаційних послуг – постійне поглиблення, розширення, розгалуження, ускладнення рекреаційних послуг. Людина постійно прагне чогось нового, незвіданого.

Закономірність перманентного зростання значення рекреації в житті суспільства – в сучасних умовах постійно зростає бажання людини у відпочинку, пізнавальній діяльності, оздоровленні. У розвинених країнах рекреаційні витрати перевищують витрати на їжу, одяг, взуття.

Закономірність географічного (територіального) поділу праці – зосередження рекреаційного господарства у місцях, де є для його розвитку найсприятливіші умови (природні та суспільні).

Закономірність просторово-територіальної спеціалізації рекреаційного господарства – території спеціалізуються на певних видах рекреаційних послуг – лікування водою, грязями, кліматичне оздоровлення, терапія соляних печер тощо.

Закономірність просторово-територіальної комплексності рекреаційної діяльності – поглиблення та розширення зв'язків між окремими спеціалізованими територіями призводить до утворення територіально-рекреаційних комплексів.

Дія цих законів та закономірностей проявляється через вплив певних чинників (факторів) на розвиток та просторову організацію рекреаційно-туристичних процесів, які локалізуються на певних територіях і зумовлюють утворення рекреаційних комплексів. Усі **фактори** розвитку і розміщення рекреаційних комплексів можна об'єднати в наступні види: *природні, соціально-економічні, історико-культурні, екологічні, внутрішні політичні та геополітичні.* (Таблиця 2).

Таблиця 2

Фактори розвитку й розміщення рекреаційних комплексів

<i>Види факторів</i>	<i>Фактори</i>
Природні	<i>Клімат (температурний режим, сила вітру, вологість, опади)</i>
	<i>Водні об'єкти (моря, річки, водосховища, озера)</i>
	<i>Бальнеологічні джерела (мінеральні води, лікувальні грязі)</i>
	<i>Ландшафтні різновиди (гори, печери, ліси, пляжі, мисливські угіддя)</i>
	<i>Унікальність природних об'єктів (ендеміки, гейзери, вулкани, водоспади тощо)</i>
Соціально-економічні	<i>Рівень розвитку транспортної інфраструктури, будівництва</i>
	<i>Доходи населення</i>
	<i>Кваліфіковані трудові ресурси</i>
	<i>Вікова структура населення</i>
	<i>Розміщення населення</i>
	<i>Рівень розвитку галузей матеріального виробництва</i>
	<i>Рівень розвитку соціальної інфраструктури (медичного, побутового, торговельного, фінансового обслуговування, зв'язку, реклами тощо)</i>
Історико-культурні	<i>Історико-культурна спадщина (артефакти попередніх епох, пам'ятні місця, об'єкти, пов'язані з життям та діяльністю відомих осіб)</i>
	<i>Рівень розвитку та атрактивність об'єктів культури (музеї, театри, пам'ятники, диско-клуби тощо)</i>
	<i>Подійні ресурси (ярмарки, фестивалі, виставки, спортивні змагання)</i>
Екологічні	<i>Рівень забруднення території</i>
	<i>Екологічно небезпечні природні явища (землетруси, обвали, лавини, торнадо)</i>
	<i>Ареали поширення збудників небезпечних хвороб (кліщі, москіти, криси, ядовиті змії, павуки)</i>
	<i>Потенційно екологічно небезпечні господарські об'єкти (металургійні</i>

	комбінати, хімічні заводи, полігони захоронення радіоактивних та ядовитих речовин тощо)
Внутрішні політичні та геополітичні	Близькість регіонів (країн) – великих споживачів туристичних послуг
	Стабільність політичної ситуації в країні та регіоні
	Відсутність міжнародних конфліктів
	Політична та релігійна культура населення
	Толерантне ставлення населення до іноземних туристів

На основі пізнання закономірностей та факторів розроблені певні правила - *принципи*, дотримання яких дозволяє забезпечити найвищу ефективність рекреаційної діяльності:

- відкритості державних кордонів для рекреантів;
- випереджального розвитку рекреації і туризму;
- відповідності між наявними рекреаційними ресурсами і рівнем розвитку та спеціалізацією рекреаційного господарства;
- формування раціонального географічного поділу праці в галузі рекреації і туризму;
- поглиблення спеціалізації територіальних рекреаційних систем і комплексів;
- комплексного освоєння рекреаційних ресурсів;
- соціальної спрямованості та доступності рекреаційних послуг;
- розвитку міжнародного співробітництва з метою розвитку рекреації та туризму.

Етапи та стадії формування територіальних рекреаційних комплексів:

1 етап. Локалізаційний - поодиначне розміщення закладів, об'єктів і територій рекреаційного призначення.

2 етап. Концентраційний – зростання чисельності рекреантів та кількості рекреаційних закладів і об'єктів, збільшення числа супутніх підприємств, формування рекреаційної спеціалізації.

3 етап. Комплексо-утворюючий – виділення рекреації в провідну функцію зайнятості населення, всі інші галузі – допоміжні, супутні

Стадії формування рекреаційних комплексів:

- початкова;
- розвитку;
- спеціалізації;
- комплексна;
- реконструктивна.

Інформаційні джерела: 5,7,8,9,10,14,15,16,20,21,24

Питання для самоконтролю знань

1. Міжнародний територіальний поділ праці як основний закон формування рекреаційних комплексів.
2. Закономірності розвитку і розміщення рекреаційних комплексів.
3. Фактори розвитку і розміщення рекреаційних систем і комплексів.
4. Принципи розвитку і розміщення рекреаційних систем і комплексів.
5. Типи рекреаційних систем та комплексів.

Завдання

1. Практичне (домашнє). Письмово пояснити сутність принципів розвитку й розміщення рекреаційних комплексів

Назва принципу	Сутність
<i>відкритості державних кордонів для рекреантів</i>	максимальне спрощення туристичних формальностей при перетині туристами державних кордонів

...	...

2. **Практичне.** (домашнє) Зазначте до яких видів відносяться нижче перераховані фактори розвитку і розміщення рекреаційних комплексів

<i>Фактори</i>	<i>Вид факторів</i>
Історичні пам'ятки	
Рівень розвитку транспортної інфраструктури	
Ареали поширення небезпечних організмів	
Ймовірність виникнення стихійних явищ	
Доходи населення	
Відсутність міжнаціональних конфліктів	
Вікова структура населення	
Наявність бальнеологічних джерел	
Комфортні кліматичні умови	

Тема 3. Рекреаційні потреби і рекреаційний попит та рекреаційно-ресурсний потенціал – основа формування рекреаційних комплексів

Мета вивчення: з'ясувати сутність і чинники формування рекреаційних потреб та рекреаційного попиту, вивчити основні види та методи оцінки рекреаційних ресурсів, з'ясувати їх вплив на формування й розвиток рекреаційних комплексів.

Потреби — це необхідність для людини таких умов або ресурсів, що забезпечують її існування і самозабезпечення.

Види потреб:

1. **матеріальні:** в їжі, одязі, предметах побуту, житлі (вони вважаються базовими)
2. **духовні:** в освіті, в підвищенні кваліфікації, в художній творчості, в розвитку науки та мистецтва
3. **соціальні:** в медичному обслуговуванні, в вихованні дітей, у вільному часі, в гідних умовах праці і навчання.

Виділяють *потреби існування* (їжа, одяг, безпека) і *потреби досягнення цілей життя* (влада і слава, знання і творчість, духовне удосконалення). Також потреби можуть бути *суспільними, груповими, індивідуальними*.

Рекреаційна потреба – це потреба людини у організованому відпочинку, оздоровленні, туристично-пізнавальній діяльності, активному проведенні вільного часу.

Чинники, що впливають на формування **рекреаційних потреб:**

1. **Соціально-економічні чинники:** рівень розвитку продуктивних сил; рівень виробництва споживчих благ, у тому числі послуг; рівень розвитку сфери відпочинку і туризму; реальні грошові прибутки населення, роздрібні ціни на товари і послуги, у тому числі рекреаційні; рівень розвитку інфраструктури і транспортних засобів; тривалість

відпусток; рівень реклами й інформації про рекреаційні райони і туристичні маршрути; рівень культурного життя; рухливість населення; національні традиції.

2. **Демографічні чинники:** загальна демографічна ситуація, співвідношення міського і сільського населення (ступінь урбанізації); статеві-вікова структура населення.

3. **Соціально-психологічні чинники:** інтенсивність культурних і ділових зв'язків (комунікабельність), тип культурного життя; вплив моди; пріоритети в системі духовних цінностей суспільства в цілому та його окремих груп, ціннісні орієнтації особистості, усвідомлення людиною рекреаційної потреби як засобу систематичного оздоровлення.

4. **Медико-біологічні чинники:** стан здоров'я населення.

5. **Природні чинники:** географічне положення, природна зона, кліматичні умови.

6. **Екологічні чинники:** – масштаби і забезпеченість території різними видами рекреаційних ресурсів, екологічний стан навколишнього природного середовища.

7. **Політичні чинники:** стабільність політичної ситуації, відсутність збройних конфліктів, злочинності, ставлення населення до іноземних туристів, дотримання міжнародних норм і правил щодо прав і свобод людини.

На рівень усвідомлення населенням рекреаційних потреб, а також їх структуру впливає, перш за все соціально-економічна ситуація в країні. Так, в Україні через тривалу кризу та несформованість середнього класу більшість видів рекреаційної діяльності (санаторно-курортне лікування, міжнародний туризм, відвідування розважальних закладів, мистецьких закладів) є елітарним заняттям.

Що ж зумовлює (*мотивує*) людей здійснювати рекреаційну діяльність. Розрізняють наступні види мотивів, що спонукають людей до рекреаційної діяльності:

1. *Психологічні мотиви:* потреба у відпочинку, потреба в спортивних заняттях, потреба в оздоровленні, лікуванні, потреба у психологічній розрядці тощо.

2. *Культурні мотиви:* бажання більше знати про інші країни (історія, мистецтво, живопис, архітектура, національні та етнічні звичаї і традиції), релігійне паломництво.

3. *Міжособистісні мотиви:* бажання змінити постійне оточення (місце проживання, робота, сім'я, сусіди тощо), відвідування друзів, родичів, завести нових знайомих тощо.

4. *Мотиви престижу:* репутація, потреба в загальному визнанні, бажання відповідати моді тощо.

Основним методом вивчення рекреаційних потреб є соціологічні дослідження – *анкетування (анкетне опитування) та інтерв'ювання населення.*

Як показують соціологічні дослідження рекреанти різних вікових груп віддають перевагу різним рекреаційним видам діяльності. Так *холостяки* пріоритетними розглядають відвідування барів, клубів, дискотек, *сімейні пари* – пасивний сімейний відпочинок та екскурсії, *пенсіонери* – екскурсії та поїздки на природу.

Рекреаційні потреби разом із відповідними соціально-економічними чинниками формують **рекреаційний попит**. Економісти визначають **попит** як *кількість будь-яких товарів і послуг, що люди бажать і реально можуть придбати за кожною конкретною ціною в певний період часу*. Попит являє собою деяку частину суспільних потреб, обмежену розмірами доходів населення і рівнем діючих цін. **Рекреаційний попит** є сумою окремих видів попиту на різноманітні матеріальні блага і послуги, які представляє туристичний ринок: транспортні послуги; послуги й товари, що виступають в комплексі і пов'язані з перебуванням туриста за межами свого постійного місця проживання (ночівля, харчування тощо); разові послуги й товари, необхідні туристам для поточного і майбутнього споживання (екскурсії, розваги, лікування, сувеніри, побутове обслуговування тощо).

Вивчаючи попит необхідно пам'ятати про *сезонність* туризму, особливо окремих його видів – рекреаційного, гірськолижного, водного, а також враховувати ті зміни, які

відбулися за останні кілька десятиліть, зокрема це: *перехід від активного до пасивного відпочинку; спеціалізація й індивідуалізація в попиті; експансія виїзного туризму; екологізація мислення споживача; розділення основної відпустки; зростання суспільної ролі та інтенсифікація туристично-рекреаційної діяльності.*

Матеріальною основою розвитку рекреаційного комплексу є **рекреаційні ресурси (РР)** – об'єкти явища та процеси природного й антропогенного походження, що використовуються або можуть бути використані для розвитку рекреації і туризму.

Головна властивість РР – здатність відновлювати і розвивати духовні та фізичні сили людини.

Рекреаційні ресурси поділяються на *природні, історико-культурні та соціально-економічні.*

До **природних** відносяться: *кліматичні, ландшафтні, орографічні, бальнеологічні, біотичні, грязьові, водні.* Природні рекреаційні ресурси поділяються на – природно-географічні (геологічні, у т.ч. спелеоресурси, орографічні, ґрунтово-рослинні, фауністичні, водні, кліматичні, ландшафтні); природно-антропогенні (національні природні парки, природні та біосферні заповідники, дендропарки, заказники, ботанічні сади, зоопарки)

Серед природних рекреаційних ресурсів особливе місце належить **кліматичним**. Кліматичні ресурси – це невичерпні природні ресурси, що включають сонячну енергію, вологість та енергію вітру. Клімат – головний природний компонент, який визначає можливості розвитку рекреаційної діяльності на певній території, її просторову і змістовну організацію. Клімат є одним із активних факторів при виборі території для рекреаційного освоєння, і тому оцінка кліматичних умов - важлива складова частиною комплексної рекреаційної оцінки. Рекреаційні кліматичні ресурси визначають за комплексними показниками, які відображають зв'язок метеорологічних умов та самопочуття людини. Ці показники дають уявлення про сутність сприятливості клімату, умови проведення відпочинку, лікування і окремих видів туризму. Найбільший вплив клімату виявляється через реакцію людини на погоду. Результатом оцінок клімату для цілей рекреації є визначення тривалості сприятливих періодів для організму людини, можливостей для здійснення різних рекреаційних занять і, відповідно, для організації рекреаційних закладів, формування рекреаційних територій для короткочасного і тривалого відпочинку.

Україна належить до держав зі сприятливими погодними умовами для літніх видів рекреації. Тривалість сприятливого періоду для їх розвитку в середньому змінюється від 105 днів на півночі до 180 – на південному узбережжі Криму. Отже, комфортні погодні умови для розвитку літніх видів відпочинку, туризму існують не тільки влітку, але й на початку осені й у другій половині весни. Тривалість сприятливого періоду для зимових видів рекреації змінюється від 20 - 26 днів на півдні до 40 і більше днів на півночі та північному сході. Для зимових видів відпочинку найсприятливіші умови – на гірських масивах Полонинського, Верховинського та Чорногорського хребтів Українських Карпат, де період занять гірськолижними видами відпочинку та спорту триває 90 - 100 днів.

Природні лікувальні (курортні) ресурси мають обмежене поширення або невеликі запаси у місцевостях із особливо сприятливими і ефективними для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань. До них належать: мінеральні і термальні води, лікувальні грязі, озокерит, ропа лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти й комплекси з сприятливими для лікування кліматичними умовами.

Курорт – (нім. Kurort – лікувальна місцевість) – місцевість, що має природні лікувальні фактори та необхідні умови використання їх із лікувально-профілактичною метою. Курорт, окрім природних лікувальних ресурсів повинен мати спеціальне обладнання для раціонального застосування курортних ресурсів (бурові свердловини, пункти грязьодобування, лікувальні пляжі, теренкури тощо) і рекреаційні заклади,

передбачає також наявність культурно-освітніх, спортивних, торгівельних та інших установ, а також транспорту, доступність та інші умови необхідні для забезпечення нормальної життєдіяльності, відпочинку, лікування та оздоровлення. За характером природних лікувальних ресурсів курорти поділяються на три групи: *кліматичні, бальнеологічні й грязьові*. На бальнеологічному курорті як головний лікувальний фактор використовуються природні мінеральні води. Інший тип курортів - грязьові - прив'язаний до родовищ лікувальних грязей (пелоїдів). Кліматичні курорти як основний лікувальний фактор використовують особливості мікроклімату певної території. Курорти, на яких використовують одразу кілька лікувальних факторів, утворюють комбіновані типи й відповідно називаються бальнеокліматичними, кліматобальнеогрязевими, бальнеогрязьовими. Відомі кліматичні курорти в Росії, Україні, Чехії, Угорщині, Словенії, Франції, Німеччині, Австрії, Болгарії, Ізраїлі, Словаччині, Йорданії, Монако, Туреччині й Швейцарії.

Лікувальними мінеральними водами називаються природні води, які містять у собі в підвищених концентраціях ті чи інші мінеральні (рідше органічні) компоненти й гази і мають які-небудь фізичні властивості (радіоактивність, температура, реакція середовища та ін.), що визначає їхню лікувальну дію на організм людини, і яка відрізняється «у тій чи іншій мірі від дії прісної води». Гідромінеральне багатство України визначається наявністю таких мінеральних вод, як вуглекислі, сульфідні, радонові, залістисті й миш'яковисті, йодові, бромні та йодо - бромні, борні, крем'янисті, води з підвищеним вмістом органічних речовин та води без специфічних компонентів і властивостей.

Україна широко відома у світі своїми унікальними вискоєфективними мінеральними лікувальними водами типу «Нафтуса», їх запаси розміщені в двох регіонах західної частини республіки — в районі Трускавця й поблизу Східниці (Львівська обл.), а також у районі Сатанова (Хмельницька обл.) і прилеглої до нього території (включаючи Тернопільську обл.). Ці води мають високі лікувальні властивості. Вони характеризуються підвищеним вмістом органічних речовин (0,01—0,03 г/л). На їх базі (особливо Східниці й Сатанова) є практично необмежені можливості для розширення санаторно-курортного господарства з метою задоволення потреб населення багатьох країн.

Використовуючи цілющі властивості *термомінеральних вод*, сьогодні успішно працюють курортно-медичні центри на термальних курортах Німеччини, Австрії, Франції, Швейцарії, Словенії, Болгарії, Туреччини, Угорщини й України.

Термальні води - це підземні води з температурою понад + 20 °С; за іншим визначенням – вище середньої температури повітря для даної місцевості. Термальні води для лікувальних цілей в Україні використовують обмежено у Закарпатській області та Криму.

До *природних лікувальних грязей* відносяться різні за генезисом утворення (переважно відклади боліт, озер, лиманів та морських заток), які складаються з води, мінеральних та органічних речовин і являють собою однорідну тонко дисперсну пластичну масу з певними тепловими та іншими фізико-хімічними властивостями. Місцем утворення лікувальних грязей є різноманітні водоймища (моря, затоки, озера, стариці річок), болота, а також ділянки земної кори, в яких унаслідок тектонічних причин виникають зони виносу на поверхню подрібнених глинистих порід, підземних вод і газів, які обумовлюють утворення сопочних грязей. За генезисом, який відображає умови утворення і визначає головні особливості складу і властивості, лікувальні грязі поділяються на чотири генетичних типи: торфові, мулові сульфідні, сапропелеві, сопочні. Найбільші грязьові родовища (торфові) в Україні – Моршин, Шкло, Миргород, Хмільник, родовища морських сульфідних мулових грязей є на Обіточній, Бердянській, Новоазовській, Ялтинській затоках. Приморські сульфідні мулові грязі видобувають із багатьох озері лиманів Північного і Кримського Причорномор'я та Приазов'я (Куяльницький, Хаджибейський, Алібей, Будацький, Тілігульський, Березанський

(Миколаївська обл.) лимани, Сакське, Чокрацьке. Узунларське, Кояське, Велике, Тобечицьке озера і багато інших). Сапропелеві відклади мають найбільше розповсюдження лісовій медико-географічній зоні (Шацькі озера). Сопочні грязі в Україні розповсюджені на Керченському півострові (Булганацькі сопки) і в санаторно-курортній практиці практично не застосовуються.

Озокерит - гірський віск — органігенна гірська порода, горюча корисна копалина нафтового ряду. Являє собою суміш високомолекулярних вуглеводнів, смол і асфальтенів. Озокерит широко застосовують у медицині як лікувальний засіб проти хвороб опорно-рухового апарату. В Україні родовища озокериту відкриті в Передкарпатті. Саме тут - найбільші у світі Бориславське (експлуатується з 1856 р.) і Трускавецьке родовища.

Спелеологічні ресурси можна визначити як ресурси печер і порожнин. Використання даних ресурсів як лікувальних почалося порівняно недавно. В лікуванні використовується мікроклімат карстових печер і соляних шахт. В Україні в с. Солотвино і м. Соледар на основі соляних шахт діють спелеологічні санаторії.

Лікувальне значення мають *води морів*. Ці води високо мінералізовані, складаються з більш як 60 хімічних елементів, у тому числі натрію, калію, магнію, кальцію, бромю, бору, літію та ін. Сполуки цих елементів позитивно впливають на організм людини, морські купання, як і повітря приморських районів, насичене парами морської води, мають велике лікувальне значення.

Таласотерапія - це вплив морського середовища на організм людини.

Найбільш відомі таласотерапевтичні курорти Словенії, Франції, Монако й Тунісу.

До *водних рекреаційних ресурсів* належать моря, озера, річки, водосховища, ставки, придатні для водних видів відпочинку, туризму й спорту. Найпотужніші рекреаційні комплекси формуються на узбережжях теплих океанів, морів, заток і проливів. Основне значення для розвитку рекреації має зона шельфу і материкової обмілини, оскільки саме вона, звичайно за наявності інших сприятливих факторів, є головною умовою для розвитку оздоровчого (пляжно-купального) відпочинку, спортивного і круїзного, екстремального туризму, яхтингу. При рекреаційній характеристиці й оцінці ресурсів морських узбереж слід враховувати склад гірських порід і рельєф дна, зміну глибин, порізаність берегової лінії (численні заливи й острови створюють додаткові умови для розвитку рекреації), температуру та її зміну за сезонами року, солоність води, течії й хвилювання, біологічне розмаїття – яке виступає об'єктом полювання, риболовлі, спостереження, дайвінгу.

До основних рекреаційно-туристських берегових районів належать: в Атлантичному океані - Середземноморське узбережжя Південної Європи й Північної Африки, узбережжя Балтійського й Чорного морів, півострів Флорида, острови Куба, Гаїті, Багамські, райони міст і міських агломерацій Атлантичного узбережжя Північної й Південної Америки; у Тихому океані -

Гавайські острови, острови Полінезії й Мікронезії, східне узбережжя Австралії, затока Бохайвань і острів Хайнань (Китай), узбережжя Японського моря, райони міст і міських агломерацій узбережжя Північної й Південної Америки; в Індійському океані - острів Шрі-Ланка, район прибережних міських агломерацій Індії, східне узбережжя острови Мадагаскар, Сейшельські й Мальдівські острови.

На Україні морські рекреаційні ресурси представлені узбережжями теплих Чорного та Азовського морів.

Рельєф здебільшого розглядається як умова розвитку або, навпаки, обмеження рекреаційної діяльності, з точки зору рекреаційного ресурсу він має значення для організації активних видів рекреації (гірськолижний туризм, пішохідний туризм, альпінізм, скелелазіння), урізноманітнення ландшафтної структури і, відповідно, пейзажного розмаїття певної території. При оцінці рельєфу використовують такі його характеристики як панорамність, мальовничість, крутизна схилів. Частиною ресурсів рельєфу виступають *спелеологічні ресурси*. Печери та порожнини, доступні для огляду,

мають і пізнавальне значення, використовуються для організації екскурсій і окремого спеціалізованого виду спортивного туризму – спелеологічного туризму.

Рекреаційні ліси — це один із компонентів природних рекреаційних ресурсів, що є невід'ємною частиною лісових екосистем, призначеною для задоволення потреб населення у лікуванні, відпочинку й туризмі. До власне рекреаційних лісів належать зелені зони міст і приміських територій (в основному сквери, сади, парки, лісопарки, дендропарки), ліси лікувально- оздоровчих закладів (т.зв. курортні ліси). Крім того, рекреаційні функції здійснюють спеціальні зони природоохоронних об'єктів, ліси вздовж туристських маршрутів, автомобільних шляхів, а також водоохоронні, ґрунтозахисні, експлуатаційні ліси державного лісового фонду тощо.

Основними характеристиками рекреаційних лісів, які визначають їх цінність і придатність до використання, є структура і склад деревостану, наявність підліску, корисних видів рослин і грибів, стійкість до рекреаційних навантажень і ступінь порушення (рекреаційна дигресія), наявність елементів рекреаційного благоустрою (організовані площадки для стоянки й розпалення вогнищ, оглядові майданчики).

Біологічними ресурсами для пізнавальних видів рекреації, зокрема екологічного туризму, виступають *рідкі, ендемічні та реліктові рослини і тварини*.

Унікальність, збереженість, екологічний стан, естетична й пізнавальна цінність особливо *природоохоронних об'єктів і територій* обумовлює їх високу цінність для організації рекреаційної діяльності, що дозволяє розглядати їх як найважливішу складову природних рекреаційних ресурсів.

Усі об'єкти природно-заповідного фонду, за винятком природних заповідників, поряд із природоохоронними, науково-дослідними та моніторинговими цілями, використовуються в оздоровчих, освітньо-виховних та рекреаційних цілях, для організації мисливства і рибальства. Рекреаційна діяльність на природно-заповідних територіях приурочена до відповідних функціональних зон і ведеться з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів і регулюється «Положенням про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України».

Історико-культурні РР включають пам'ятки історії, архітектури, археології, місця, пов'язані із життям знаменитих людей, території з етнографічними особливостями, культовими спорудами, музеї, картинні галереї тощо. Вони задовольняють духовні потреби людей їх бажання пізнання.

Пам'ятки археології: ареали первісного заселення, стоянки і поселення, кургани, давні городища.

Пам'ятки історії – меморіальні пам'ятки, пов'язані з історичними подіями, національно-визвольним рухом, війнами, пам'ятники учасникам історичних подій, відомим національним діячам

Архітектурні пам'ятки та пам'ятки містобудування – архітектурні ансамблі, пам'ятники оборонного значення, сакральні споруди, народної архітектури, сучасні пам'ятки архітектури.

Мистецькі пам'ятки – пам'ятки професійних і народних промислів, музеї образотворчого та інших видів мистецтва (гончарства, народної вишивки, виробів з лози тощо)

Етнографічні пам'ятки – етнографічні музеї, фольклорні пам'ятки усної та писемної творчості.

Сучасні туристично привабливі об'єкти – Донбас-арена, Львів-арена, Віденський технічний музей, Лондонський науковий музей, „Український техноленд” (планується відкрити у м.Єнакієве на базі двох непрацюючих вугільних шахт).

Історико-культурні ресурси України відзначаються великою різноманітністю і включають в себе об'єкти по всіх описаних вище класифікаційних групах. В Україні налічується близько 53,6 тис. історико-культурних пам'яток, із яких 12 тис. становлять

інтерес як об'єкти пізнавальної рекреації і туризму, хоча в реальній діяльності задіяно менше 5,5 тис. (за деякими джерелами – 8 тис). Загалом за насиченістю, різноманітністю історико-культурних ресурсів і перспективами їх залучення до рекреаційної сфери області України можна поділити на такі типи: *з високим потенціалом* - м. Київ; Львівська, Хмельницька, Закарпатська обл., АР Крим, Івано-Франківська, Черкаська, Київська обл.; *із середнім потенціалом* - Чернівецька, Донецька, Чернігівська, Вінницька, Харківська, Одеська, Тернопільська, Полтавська, Житомирська обл.; *із низьким потенціалом* - Сумська, Запорізька, Дніпропетровська, Луганська, Херсонська, Миколаївська, Рівненська, Кіровоградська, Волинська обл.

Основними критеріями оцінки історико-культурних ресурсів є: · інформативність; атрактивність; місце у світовій і вітчизняній культурі; · стійкість/ємність культурного комплексу; стабільність.

Щоб зберегти для майбутніх поколінь культурні й природні надбання людства, ЮНЕСКО прийняло в 1972 р. Конвенцію про охорону всесвітньої культурної й природної спадщини. У рамках Конвенції був створений комітет, що затвердив Список об'єктів всесвітньої спадщини, котрий постійно поповнюється. Зараз нараховується більше 400 об'єктів, «світового надбання людства», у т.ч. 49% знаходиться в Європі, 24% - в Азії та Тихоокеанському регіоні, 13% - у Латинській Америці, 11% - у Африці, 3% - у Північній Америці. Внесення об'єкта до Списку привертає увагу урядових і громадських організацій країни до проблем збереження національного надбання.

Соціально-економічні рекреаційні ресурси - це сукупність підприємств, закладів та організацій матеріального виробництва та невиробничої сфери, відповідні трудові ресурси, які забезпечують виробництво, розподіл, реалізацію та споживання товарів та послуг, здатних задовольняти рекреаційні потреби. Сюди відносяться матеріально-технічна база (споруди, будівлі, інвентар лікувальний, спортивний, аквапарки, басейни, корти тощо), заклади громадського харчування, торгівлі, побутового обслуговування, транспортна інфраструктура, працівники відповідних підприємств.

Важливе значення для організації рекреаційної діяльності має комплексна та спеціалізована оцінка рекреаційних ресурсів території. Під *оцінюванням рекреаційних ресурсів* розуміють процедуру визначення якостей певного рекреаційного об'єкта відповідно до способу його використання для задоволення потреб суспільства, галузі, закладу або рекреанта – тобто суб'єктів рекреації різного рангу.

Основні етапи оцінки рекреаційних ресурсів:

1. *Визначення мети і завдань дослідження.* При проведенні оцінки необхідно визначити об'єкт і суб'єкт оцінки, оскільки кожна категорія рекреантів висуває власні вимоги до відповідних груп рекреаційних ресурсів.
2. *Відбір показників, які враховуються при оцінці.* Необхідно виявити вимоги, які пред'являє суб'єкт до об'єкта, і на їх основі визначити необхідні властивості й показники, за якими ці властивості варто оцінювати.
3. *Розробка оціночних шкал для окремих показників.* Для оцінки окремих показників найчастіше використовуються 3- і 4-бальні (три- і чотириступінні) шкали, іноді й більше. При визначенні інтервалів оціночних шкал у кожному конкретному випадку використовуються як лінійні, так і нелінійні залежності між вимірюванням та оцінкою, а також рівні й нерівні інтервали.
4. *Отримання часткових оцінок* (за окремими показниками).
5. *Отримання загальної інтегральної оцінки.* Інтегральні оцінки можуть мати різні форми: словесні оцінки (типу слабкий - середній – потужний; високий - середній – низький; непридатний – слабо придатний – придатний; помірний - посередній - високий), цифрові (категорії I, II, III, бали, ранги, рейтинги).
6. *Аналіз отриманих результатів.*

Залежно від методів та оціночних критеріїв оцінка рекреаційних ресурсів може бути якісною, кількісною та вартісною.

Якісна оцінка базується на порівнянні, тому її відображенням є визнання ресурсу „найкращим”, „найпривабливішим”, „гіршим”, „більш вигідним”.

Кількісна оцінка характеризує ресурс за розмірами, за температурою, за солоністю, рівнем забруднення, глибині прибережних вод, кількості опадів тощо.

Вартісна (економічна) оцінка – грошовий вираз їх суспільної значущості. Дві групи економічних оцінок РР – *перша* – характеризує економічні результати використання ресурсу, *друга* – відображає економічні наслідки впливу на навколишнє природне середовище.

Залежно від призначення розрізняють наступні *напрями оцінки* рекреаційних ресурсів: *медико-біологічний, технологічний, психолого-естетичний, економічний.*

Медико-біологічна оцінка відображає вплив природних факторів на організм людини. Головним об'єктом оцінки виступають кліматичні та бальнеологічні ресурси, які найбільше впливають на самопочуття та здоров'я людини.

Технологічна оцінка передбачає визначення можливого ступеню взаємодії природного середовища і людини для здійснення рекреаційної діяльності. Здійснюється оцінка придатності рекреаційних ресурсів території для певного типу рекреаційних занять.

Психолого-естетична оцінка, її поява, викликана об'єктивною закономірністю тяжіння рекреантів до територій які мають найбільшу естетичні цінність. При її проведенні визначається емоційна дія природного ландшафту або його компонентів, іноді окремих історико-культурних об'єктів на рекреанта. Естетична оцінка природних ландшафтів, в більшій мірі залежить від стану суб'єкта, його приналежності до певних вікових, соціальних, етнічних груп, залежить від конкретного психоемоційного стану суб'єкта оцінки в даний момент.

Призначення *економічної оцінки* - відобразити той народногосподарський ефект, який дають суспільству рекреаційні ресурси за певний період їх експлуатації. Здебільшого економічну оцінку застосовують для визначення економічної цінності природних рекреаційних ресурсів, народногосподарський ефект від яких можна виміряти: для мінеральних та термальних вод, лікувальних грязей, озокериту, лісу, поверхневих вод, природних національних парків.

Інформаційні джерела: 3,6,7,8,9,10,14,15,16,20,21,24

Питання для самоконтролю знань

1. Пояснити сутність поняття «рекреаційні ресурси» та назвати їх види.
2. Природні рекреаційні ресурси: їх види та значення в розвитку рекреаційної діяльності.
3. Історико-культурні рекреаційні ресурси: їх види та значення в розвитку рекреаційної діяльності.
4. Сутність, види та етапи оцінки рекреаційних ресурсів.
5. Сутність медико-біологічної оцінки рекреаційних ресурсів
6. Сутність технологічної оцінки рекреаційних ресурсів.
7. Сутність економічної оцінки рекреаційних ресурсів
8. Рекреаційні потреби: сутність, чинники формування.
9. Сутність поняття «рекреаційний попит».

Завдання

1. Практичне (домашнє). Підготувати одну електронну презентацію (за вибором студента):

- Кліматичні ресурси світу (України) та їх рекреаційне значення
- Водні ресурси світу (України) та їх рекреаційне значення
- Лісові ресурси світу (України) та їх рекреаційне значення
- Види, запаси та розміщення джерел мінеральних вод у світі (в Україні) та їх рекреаційне значення

- Бальнеогрязеві ресурси світу (України): їх види та рекреаційне значення
- Історико-культурні рекреаційні ресурси України: їх види та рекреаційне значення .
- Світова спадщина ЮНЕСКО: сутність, історія створення, розміщення
- Об'єкти світової спадщини в Україні.

Вимоги: виконується в програмі PowerPoint; кількість слайдів – до 20; повинна бути інформативною та наглядною (текстовий коментар поєднується із фотоілюстраціями, графічними та картографічними схемами); обов'язково вказується автор, надсилається на електронну пошту викладача.

2. Практичне (домашнє) Скласти таблицю «Природні рекреаційні ресурси та їх рекреаційне значення» за наступною схемою:

Назва ресурсу	Рекреаційні властивості ресурсу	Вид рекреаційно-туристичної діяльності, де використовується ресурс

3. Тестове (аудиторне)

1. Оберіть правильне твердження

а) рекреаційні ресурси – природні об'єкти, що знаходяться в межах рекреаційної території

б) рекреаційні ресурси – це об'єкти, явища, процеси природного та антропогенного походження, що використовуються або можуть бути використані для розвитку рекреації та туризму.

в) рекреаційні ресурси – це здатність природних об'єктів витримувати певне рекреаційне навантаження

г) вірно а, в

2. До природно-антропогенних рекреаційних ресурсів відносяться:

а) бальнеологічні джерела

б) національні парки

в) заповідники

г) клімат

3. Продовжити перелік підвидів історико-культурних ресурсів:

а) пам'ятки археології (давні стоянки, городища, кургани)

б) ...

в) ...

г) ...

д)...

4. До подієвих ресурсів відносяться:

а) бальнеологічні джерела

б) виставка квітів

в) заповідники

г) музичний фестиваль

д) сакральні споруди

ж) релігійні свята

з) Олімпійські ігри

5. Оберіть правильне твердження

а) рекреаційна потреба –це щоденна потреба людини в їжі

б) рекреаційна потреба – це потреба людини в медичному обслуговуванні.

- в) рекреаційна потреба – це потреба людини в організованому відпочинку, оздоровленні, туристично-пізнавальній діяльності, активному проведенні вільного часу
- г) рекреаційна потреба – це потреба людини в спортивній діяльності
- 6. Природно-рекреаційний потенціал - це**
- а) сукупність природних, соціальних і культурно-історичних передумов, придатних для організації на ній рекреаційної діяльності
- б) властивість рекреаційних ресурсів приваблювати рекреантів
- в) загальна кількість рекреантів, які можуть одночасно перебувати на даній території, не завдаючи шкоди природному середовищу
- г) усі варіанти вірні
- 7. Найсприятливішими в Україні для рекреаційного використання є кліматичні умови**
- а) зони Полісся
- б) зони степу
- в) гірського Криму
- г) південного узбережжя Кримського півострова
- 8. Найбільша територіальна концентрація рекреаційно-туристичних ресурсів світу характерна:**
- а) Європі
- б) Австралії
- в) Північній Америці
- г) Африці
- 9. Оберіть правильну відповідь**
- а) Україна володіє практично невичерпними запасами лікувальних грязей
- б) близько 40% території України вкрито лісами
- в) в Україні переважають гірські форми рельєфу
- г) в лісовому фонді України переважають соснові ліси
- 10. Які види мінеральної води України мають світове значення**
- а) Боржомі
- б) Нафтуся
- в) Миргородська
- г) Нарзан

Тема 4. Формування та структура рекреаційної індустрії.

Мета вивчення: з'ясувати сутність, багатокомпонентність та функції рекреаційного господарства, вивчити функціональну і територіальну структуру територіальних рекреаційних систем та комплексів, основні економічні показники їх роботи.

Основою функціонування рекреаційного господарства на певній території є територіальна рекреаційна система (ТРС). Вперше ідею про рекреаційну систему як об'єктивне й соціальне за своєю суттю формування запропоновано В. С. Преображенським. Рекреаційні системи мають територіальний характер, що визначається географічною прив'язаністю рекреаційних занять та просторовою диференціацією природних рекреаційних ресурсів, тому було запропоновано використовувати термін **територіальна рекреаційна система (ТРС)**.

ТРС – це складна соціально-економічна керована система, центральним компонентом якої є суб'єкт рекреації (відпочиваючі, рекреанти, туристи), а цільовою функцією – найбільш повне забезпечення його рекреаційних потреб. Крім відпочиваючих, як центрального компоненту ТРС, до її складу також входять: органи управління, природні та історично-культурні рекреаційні ресурси, обслуговуючий персонал, технічна підсистема (об'єкти рекреаційної інфраструктури). Таким чином, до складу ТРС входять наступні функціональні підсистеми:

- Підсистема рекреантів (відпочиваючі, туристи, екскурсанти).

- Підсистема природних та історико-культурних ресурсів (природні, історичні та культурні об'єкти, що мають рекреаційне призначення).
- Підсистема обслуговуючого персоналу (усі зайняті з обслуговування рекреантів – працівники туристичних підприємств, готелів, санаторіїв, закладів харчування, музеїв, театрів тощо).
- Технічна підсистема (рекреаційна інфраструктура – об'єкти розміщення туристів, засоби їх переміщення, заклади харчування, лікування та оздоровлення рекреантів, туристичне обладнання, інвентар тощо).
- Управлінська підсистема (включає органи управління й контролю за туристською діяльністю в регіоні й представлена низкою відомчих установ).

Виділяють чотири основних функціональних **типи ТРС**: *лікувальний, оздоровчий, спортивний*.

ТРС *рекреаційно-лікувального* функціонального типу за ведучими компонентами лікування можуть бути підрозділені на:

- рекреаційно-лікувально-кліматичні;
- рекреаційно-лікувально-бальнеологічні;
- рекреаційно-лікувально-грязьові;
- рекреаційно-лікувально-морські (таласотерапевтичні).

Рекреаційно-оздоровчий тип ТРС має за основну функцію відновлення й розвиток фізичного і духовного потенціалів людини, профілактику хвороб, зняття всіх видів напруги й стресу, нервових і фізичних втомлень. Основна функція *рекреаційно-спортивного типу ТРС* — фізичний розвиток. Розрізняють:

- рекреаційно-спортивний мисливський;
- рекреаційно-спортивний рибальський;
- рекреаційно-спортивний гірськолижний

Рекреаційно-пізнавальний тип ТРС шляхом використання природних і культурних цінностей виконує основну функцію духовного розвитку особистості. Розрізняють: пізнавально-культурний та пізнавально-природний види.

Поглиблення виробничо-технологічних та економічних зв'язків між рекреаційними підприємствами (основна функція – обслуговування рекреантів) та суміжними інфраструктурними підприємствами (обслуговування рекреантів – їх додаткова функція) зумовлює формування **територіальних рекреаційних комплексів (ТРК)** різних ієрархічних рівнів. ТРК – це міжгалузеве системне утворення, що включає суб'єкти господарювання рекреаційно-туристичної сфери, суміжні та обслуговуючі їх підприємства інфраструктури, які мають тісні виробничо-господарські зв'язки, спільно використовують природні та соціально-економічні ресурси з метою задоволення різноманітних рекреаційних (пізнавальних, культурних, оздоровчих) потреб рекреантів.

ТРК виконують важливі суспільні функції:

- *медико-біологічну* - відновлення фізичних та духовних сил, загальне оздоровлення людини
- *соціально-культурну* - задоволення потреб людини в пізнанні навколишнього світу
- *економічну* - формує окрему сферу господарської діяльності; забезпечує регіональний розвиток; сприяє зростанню зайнятості населення за рахунок створення додаткових робочих місць як безпосередньо в туристично-рекреаційній сфері, так і в галузях, що обслуговують РК; забезпечує іноземний туризм як джерело надходження іноземної валюти.
- *екологічну* - функціонування ТРК у регіонах обмежує розвиток ряду виробництв, які наносять шкоду оточуючому середовищу, природним та культурним цінностям
- *міжнародну* - туристично-рекреаційна діяльність відіграє велику роль у становленні та зміцненні міжнародних зв'язків, ділових контактів, налагодженні міцних стосунків між державами

- *генеруючу* – зумовлює створення та розвиток міст-курортів або курортних агломерацій, рекреаційних районів та регіонів

Важливою характеристикою ТРС та ТРК є їх функціональна та територіальна структура.

- **Функціональна структура** представлена *первинними, вторинними та суміжними* підприємствами. До *первинних* підприємств відносяться ті, які безпосередньо задовольняють різноманітні рекреаційні потреби (лікування, оздоровлення, відпочинок, пізнавальну діяльність, розміщення туристів) і, відповідно, отримують доходи тільки від цієї діяльності – санаторії, пансіонати відпочинку, туристичні бази, готелі, музеї, театри тощо. Вторинні підприємства забезпечують інформаційне обслуговування туристів (туристичні фірми, агенції) та реалізують управлінські функції (галузеві органи управління). Первинні та вторинні підприємства утворюють власне *рекреаційне господарство*. Однак їх діяльність була б неефективною без допомоги суміжних підприємств, які утворюють третій функціональний блок рекреаційного комплексу. Це ті підприємства, які створюють рекреаційну інфраструктуру, забезпечують підготовку кадрів, сприяють у різноманітненню рекреаційних послуг: *транспортні, будівельні, торгівельні, громадського харчування, виробництво сувенірів та туристичного спорядження, сільськогосподарські, страхові, навчальні заклади з підготовки фахівців (лікарів, екскурсіводів, інструкторів туризму, альпінізму, економістів, менеджерів туристичного бізнесу, туризмологів, спеціалізовані проектно-конструкторські інститути та науково-дослідні установи, підприємства зв'язку, банківські установи.*

Таким чином, рекреаційне господарство має тісні міжгалузеві зв'язки з іншими галузями господарства – сільським господарством, будівельною індустрією, харчовою та легкою промисловістю, освітою, охороною здоров'я, транспортом, побутовим обслуговуванням, торгівлею тощо.

Розміщення займає центральне місце в комплексі туристичних послуг, що надаються туристам у подорожі та є невід'ємною частиною кожного туристичного продукту. *Засіб розміщення* – будь-який об'єкт, що регулярно або час від часу надає послуги з розміщення для ночівлі. Класифікація засобів розміщення, запропонована UNWTO і фактично покладена в основу класифікації засобів розміщення, прийнятої в Україні, визначається державним стандартом ДСТУ 4268:2003 «Національний стандарт України. Послуги туристські. Засоби розміщення. Загальні вимоги». Згідно з даним стандартом засоби розміщення поділяють на колективні та індивідуальні. Різноманітність засобів розміщення дає можливість туристам робити вибір, оцінивши умови проживання та рівень послуг, аби найбільш повно задовольнити попит відповідно до доходу, індивідуальних вимог і потреб та виду туризму. Усі засоби розміщення зобов'язані надавати мінімальний перелік послуг. Відповідно до типу засобів розміщення та їх спеціалізації перелік послуг може бути значно розширений за рахунок введення послуг інформаційно-комунікаційного, спортивного, оздоровчого, розважального, побутового характеру. Особливим складом послуг відрізняються заклади розміщення санаторно-курортного типу (санаторії й пансіонати з лікуванням) у яких основний перелік послуг доповнюється наданням комплексу лікувально-оздоровчих послуг. Мережа *санаторно-курортних і оздоровчих закладів* в Україні налічує понад 3 тис. підприємств. До мережі належать санаторії (14,9%), санаторії-профілакторії (11,7%), пансіонати з лікуванням (2,1%), бальнеологічні та грязьові лікарні (0,2%), курортні поліклініки (0,1%), будинки, пансіонати та бази відпочинку (70,5%), дитячі санаторні та оздоровчі заклади (2,2% від загальної кількості санаторно-курортних установ). Загальна місткість закладів становить понад 480 тис. місць. Протягом року в них оздоровлюється понад 3,5 млн осіб (із них 11% – іноземні громадяни), при цьому основну частку становлять особи оздоровлені протягом

тривалого часу (біля 90%). Середньооблікова кількість працівників у санаторно-курортних і оздоровчих закладах становить 120 тис. осіб.

Найбільш поширений тип засобу розміщення є *готельне підприємство*. В Україні діє державний стандарт ДСТУ 4269:2003 «Послуги туристські. Класифікація готелів», згідно з яким готелі класифікуються за системою зірок. Базу розміщення на даний момент складають понад 1,2 тис. підприємств готельного господарства. З них сертифікацію пройшли понад 80 % готельних підприємств в тому числі понад 30% мають сертифікат на відповідність певному класу – зірки. Решта закладів розміщення отримали сертифікат за вимогами безпеки. Загальна кількість номерів перевищує 52 тис., а кількість місць становить понад 106,0 тис. Проте коефіцієнт завантаженості номерного фонду має доволі низьке значення – 0,33. Доходи від діяльності підприємств розміщення в Україні становлять майже 1,5 млрд. грн., а середньооблікова чисельність штатних працівників перевищує 31 тис. осіб. Готельними підприємствами України щорічно обслуговується понад 4 млн. туристів в тому числі близько 800 тис. іноземних громадян.

Громадське харчування є невід'ємною складовою надання рекреаційних послуг. Під громадським харчуванням розуміють сукупність підприємств різних організаційно-правових форм власності, які займаються виробництвом, реалізацією й організацією споживання кулінарної продукції. В Україні для позначення терміну «громадське харчування» використовується термін «ресторанне господарство». *Ресторанне господарство* – вид економічної діяльності суб'єктів господарської діяльності з надання послуг щодо задоволення потреб споживачів у харчуванні з організацією дозвілля або без нього. *Заклад ресторанного господарства* – організаційно-структурна одиниця у сфері ресторанного господарства, яка здійснює виробничо-торгівельну діяльність: виробляє і (або), продає й організує споживання продукції власного виробництва й купувальних товарів, може організовувати дозвілля споживачів. В Україні класифікація закладів ресторанного господарства здійснюється за державним стандартом – ДСТУ 4281:2004 «Заклади ресторанного господарства. Класифікація».

Для розвитку рекреації велике значення мають *транспортні ресурси*, до яких належать мережа шляхів сполучення, транспортні підприємства та їх рухомий склад. Транспортна мережа об'єднує залізниці, автомобільні шляхи, морський, річковий, авіаційний види транспорту. Транспортне забезпечення входить до основного комплексу послуг, що включають до складу туристського продукту, на нього припадає значна частина вартості туру (в залежності від тривалості та дальності подорожі вона коливається від 20 до 60 %). Під транспортним перевезенням розуміють доставку туристів від місця постійного проживання до місця призначення та у зворотному напрямі, трансфер, транспортне обслуговування під час екскурсій і програмних заходів. Перевезення рекреантів і туристів здійснюються як регулярними рейсами, так і спеціально організованими на замовлення туристських підприємств чартерними рейсами. При здійсненні короткочасного відпочинку та відпочинку наприкінці тижня рекреанти здебільшого користуються автомобільним (автобусним і власними автомобілями) та приміським залізничним транспортом. При здійсненні туристських подорожей використовуються всі види транспорту.

Туристичне підприємство – це самостійний господарюючий статутний суб'єкт, який має права юридичної особи, здійснює комерційну та науково-дослідну діяльність з метою отримання прибутку. Основною функцією туристських підприємств як складової туристської індустрії є виробництво (комплектування), надання та реалізація туристського продукту.

Туристичні оператори – юридичні особи, створені згідно із законодавством України, для яких виключною діяльністю є організація та забезпечення створення туристського продукту, реалізація та надання туристських послуг, а також посередницька діяльність із надання характерних та супутніх послуг і які в установленому порядку отримали ліцензію на туropolераторську діяльність. Туроператор є свого роду оптовим підприємством,

продукти якого реалізуються через мережу роздрібних турагентств. *Туристські агенти* – юридичні особи, створені згідно із законодавством України, а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють посередницьку діяльність з реалізації туристського продукту туроператорів та туристських послуг інших суб'єктів туристської діяльності, а також посередницьку діяльність щодо реалізації характерних та супутніх послуг і які в установленому порядку отримали ліцензію на турагентську діяльність.

Екскурсійні підприємства – це комерційні підприємства, основною метою діяльності яких є організація екскурсійної діяльності для широких верств населення. Під організованою екскурсійною діяльністю розуміють діяльність з організації ознайомлення туристів і екскурсантів з екскурсійними об'єктами без надання послуг розміщення (нічлігу).

Підприємства сфери дозвілля та розваг являють собою дуже ємну категорію різнорідних підприємств, основною метою діяльності яких є задоволення потреб рекреантів у організації розваг і змістовного проведення відпочинку у вільний час. До таких підприємств належать: клуби, дискотеки, культурно-розважальні центри, ігрові центри, парки відпочинку, тематичні парки, парки атракціонів, аквапарки, клуби за інтересами (наприклад танцювальні, військово-історичні, професійні і ін.), заклади спортивно-оздоровчого спрямування: ковзанки, стадіони, басейни, спортивні клуби, боулінг – центри, тенісні корти, гольф-поля, лижні центри.

Територіальна структура рекреаційного комплексу представлена:

- *рекреаційними пунктами* (окремо розміщені санаторії, пансіонати, будинки відпочинку, гірськолижні бази, готелі, кемпінги тощо)
- *рекреаційними центрами* (курортами) - (населений пункт з кількома рекреаційними пунктами або частина міста, наприклад, в Одесі є курорти Аркадія, Великий фонтан, Чорноморка) – Кирилівка, Ворохта, Коктебель, Давос, Сан-Ремо
- *рекреаційними вузлами* – (територіальне поєднання рекреаційних пунктів) – Одеська група курортів, Велика Ялта, курортполіс „Трускавець”, Карлові Вари, Велике Сочі тощо.
- *рекреаційними підрайонами* – складається з одного або кількох курортів одного профілю з відповідними рекреаційно-туристичними зонами. В Україні він формується в межах адміністративних районів (Судацький, Алуштинський)
- *рекреаційними районами* – цілісна у транспортному плані територія з однаковим профілем курортів, центрів туризму і зон відпочинку, які базуються на певному типі природно-географічних умов (Західно-Кримський, Південно Кримський, Прикарпатський)
- *рекреаційними регіонами* (утворюються завдяки транспортним і функціональним зв'язкам між районами) – Кримський, Карпатський, Французький середземноморський, Болгарський чорноморсько узбережний, Флоридський, Каліфорнійський.

Серед показників, які дозволяють здійснити оцінку розвитку рекреаційно-туристичної індустрії країни (регіону, міста) основними є наступні:

- Кількість рекреаційно-туристичних закладів – санаторії, пансіонати, туристичні бази, будинки-відпочинку тощо
- Кількість закладів розміщення рекреантів – готелі, мотелі,
- Кількість осіб, що здійснили санаторно-курортне лікування (всього, вітчизняних, іноземних)
- Кількість рекреантів (туристів) – всього, вітчизняних, іноземних
- Кількість рекреаційно-туристичних закладів, збудованих та відкритих за звітний період

- а) бальнеологічні
- б) лікувально-оздоровчі
- в) оздоровчо-профілактичні
- г) гірськолижні
- д) кліматичні

Тема 5. Рекреаційне районування світу й України

Мета вивчення: з'ясувати сутність, мету та завдання рекреаційного районування, познайомитись із існуючими схемами рекреаційного районування світу та України.

Рекреаційне районування - поділ території (країни, регіону чи всієї планети) на таксономічні одиниці, що мають певні відмінності у структурі рекреаційних ресурсів, напрямках їх освоєння й охорони, перспективах розвитку рекреаційної діяльності і зумовлюють відповідну спеціалізацію рекреаційного господарства. Рекреаційне районування виконує важливу соціально-економічну функцію, оскільки дає змогу на науковій основі виокремлювати території з однорідною рекреаційною спеціалізацією, тобто здійснювати виділення територій різного таксономічного рангу з певним набором рекреаційних ресурсів і відповідним набором послуг, відмінних від інших територій, а це в свою чергу дозволяє:

- з найбільшою ефективністю визначити можливості використання тих або інших територій для цілей рекреації й туризму;
- виділяти нові рекреаційно-туристські райони різного порядку;
- виявляти нові рекреаційні ресурси й інші передумови для розвитку рекреаційної індустрії у ще не освоєних місцевостях.

Принципи рекреаційного районування:

- *генетичний* - таксономічні одиниці районування виділяються на підставі історичного аналізу територіальної організації рекреаційного господарства й прогнозу його розвитку;
- *соціально-економічний* - при районуванні враховується головна мета задоволення рекреаційних потреб суспільства, раціональне використання рекреаційних ресурсів, підвищення ефективності територіального поділу праці, зниження витрат на виробництво туристських послуг;
 - *єдності рекреаційно-туристського районування з економічним або адміністративно-територіальним устроєм* (використання цього принципу часто піддається критиці, оскільки при його застосуванні порушуються принципи географічності, оскільки адміністративні кордони дуже часто роз'єднують цілісні в природному та історичному відношенні території і, навпаки, пов'язують мало схожі між собою території).

Передумовами рекреаційного районування є *природне та соціально-економічне середовище*. Саме вони визначають структуру рекреаційних ресурсів, характер рекреаційного обслуговування, потенційну рекреаційну спеціалізацію, чим створюють відповідні можливості для розвитку рекреаційних районів.

Формування та розвиток рекреаційних районів відбувається під впливом відповідних чинників (*факторів*):

- різноманітність природних умов і ресурсів (гірські території, морські узбережжя, залісені ділянки).
- атрактивність (привабливість) природних територій, наявність унікальних об'єктів, ендемічних та екзотичних представників флори і фауни тощо
- рівень комфортності й тривалості сприятливих кліматичних;
- насиченість і територіальне поєднання природних об'єктів та історико-культурних пам'яток по території району;
- рівень транспортної доступності території
- рівень розвитку туристської інфраструктури (засоби розміщення, харчування, транспорт, зв'язок, розваги);

- рівень сервісу й кваліфікація робочого персоналу;
- цінова політика в рекреаційно-туристичній галузі;
- природна ємність території для прийняття туристів;
- стабільність внутрішньополітичної й економічної ситуації;
- рівень безпеки з погляду криміногенної ситуації, релігійних протистоянь та тероризму;
- соціально-економічна роль туризму для даного району;
- перспективи розвитку туризму в даному районі.

Основні ознаки рекреаційних районів – *цілісність, спеціалізація, наявність кількох потужних рекреаційних центрів, курортів, керованість.*

Серед науковців (Мироненко Н.С., Твердохлебов І.Т., Желудьковський Е.О., Шаблій О.І., Воскресенський В.Ю., Бейдик О.О. та ін.) не існує однозначності поглядів як на схеми так і на таксономічні одиниці рекреаційного районування. У сучасних схемах рекреаційного районування застосовуються наступні *таксономічні одиниці – рекреаційна зона, рекреаційний регіон, рекреаційний район, рекреаційний підрайон (мікрорайон), рекреаційний вузол, рекреаційний центр, рекреаційний пункт.*

Сучасні схеми рекреаційно-туристичного районування світу

- *Мироненко М. С., Твердохлебов І. Т.* виділяють такі туристські регіони, як Європа, Північна Америка, Латинська Америка (в т.ч. Карибський басейн), Африка, Азія й Австралія з Океанією, Близький Схід.
- *Романов А. А. і Саакянц Р. Г.* виділяють такі туристські регіони, як Західна Європа, Східна Європа, Північна Америка, Латинська Америка, Південно-Західна Азія (Близький Схід), Південна Азія, Південно-Східна Азія, Центральна й Східна Азія, Африка, Австралія й Океанія.
- *Воскресенський В. Ю.* при вивчення туристських ресурсів світу пропонує розрізнити такі територіальні рекреаційні утворення як закордонна Європа (Скандинавські країни, Середземноморський туристський осередок, держави Західної Європи, Альпійські держави Європи, держави Центральної і Східної Європи); Америка (Північна і Центральна Америка, острівні держави і території Карибського басейну, Південна Америка); Африка (Північна Африка, Південно-Східна і Південна, Західна Африка); Азія й держави Азіатсько-Тихоокеанського регіону (Азія, Австралія і Океанія); Росія.
- *Бейдик О. О.* при рекреаційно-туристичному районуванні світу виділяє чотириступеневу систему рекреаційних одиниць: макрорайони, мезорайони, підрайони, мікрорайони. До макрорайонів належать: Європейський із тринадцятьма мезорайонами, Азійський (включає 7 мезорайонів), Африканський (6 мезорайонів), Північно-Американський (2 мезорайони), Центрально-Американсько-Карибський (2 мезорайони), Південноамериканський (об'єднує 4 мезорайони), Австралійсько-Океанський (2 мезорайони), Антарктичний (поділяється на 3 мезорайони). Аналогічного розподілу території світу при рекреаційному районуванні дотримується й П. О. Масляк.

Всесвітня Туристична Організація (UNWTO) поділяє світ на туристичні регіони: *Африка, Америка, Азія й Тихоокеанський регіон, Європа, Близький Схід.* Усі регіони, окрім Близького Сходу, поділяються на менші таксономічні одиниці: субрегіони, які об'єднують відповідні держави.

Рекреаційні процеси у світі характеризуються значною територіальною диференціацією, що зумовлено в першу чергу різними рівнями соціально-економічного розвитку окремих країн та регіонів. Так, згідно даним UNWTO, на розвинені країни нині припадає більше 50% всіх туристських прибуттів, але країни, що розвиваються, стрімко збільшують свою присутність на світовому туристському ринку.

Найбільш потужні потоки виїзду до інших регіонів формуються в країнах Європи, Північної й Південної Америки, Східної Азії й Тихоокеанського регіону.

Південна Азія, Близький Схід, Африка значною мірою залежні від прибуттів із інших регіонів. У межах Північної Америки й країн Карибського басейну

головними напрямками є США, Мексика, Канада, Коста-Ріка й Домініканська Республіка, а найбільш потужні виїзні потоки формуються в США й Канаді.

Провідними країнами, що приймають рекреантів у *Європі*, є Франція, Іспанія, Італія, Великобританія, Російська Федерація, Німеччина, Австрія, Польща, Угорщина, Греція, Португалія, Швейцарія. В *Азії* туристи найбільше відвідують Китай, особливо Гонконг і Макао, Малайзію, Таїланд, Республіку

Корея, Індонезію, Японію, Тайвань, В'єтнам, Індію.

Все більше туристів подорожують до Австралії, Нової Зеландії. Основні країни виїзду рекреантів зі Східної Азії й Тихоокеанського регіону - Японія, Китай, Австралія, Сінгапур і Республіка Корея. Стають популярними й ростуть поїздки рекреантів до таких *країн Середземномор'я*, як Туреччина, Хорватія, Єгипет, Туніс і Марокко.

Основними країнами формування *виїзного* туризму в *Європі* (разом із Середземномор'ям) є Німеччина, Великобританія, Франція, Італія, Нідерланди, Бельгія, Австрія, Швеція, Російська Федерація, Швейцарія.

На сьогодні сформувалися наступні *туристичні ринки*:

- традиційні країни-монополісти (США, Франція, Іспанія, Італія, Великобританія, Австрія);
- нові регіони (Китай, Туреччина, Польща, Угорщина, Чехія, Хорватія, острівні країни), найбільш перспективні країни (Мексика, Малайзія, Таїланд, Тайвань, Гонконг);
- країни-апліканти (Росія, Україна, Казахстан, Болгарія, Румунія, Саудівська Аравія, ОАЕ).

Автором усталеного рекреаційного районування України є професор О. Бейдик, який виокремив п'ять ресурсно-рекреаційних районів нашої держави. За згаданою вище схемою найвищий рейтинг (дуже високий у О. Бейдика) має **Причорноморський ресурсно-рекреаційний район** (АРК, Одеська, Миколаївська і Херсонська області). **Карпатсько-Подільський район** (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Тернопільська, Хмельницька і Вінницька області) має високий рейтинг. Середній рейтинг характерний для **Полісько-Столичного району** (Волинська, Рівненська, Житомирська, Київська, Чернігівська, Полтавська, Черкаська області) **Харківському ресурсно-рекреаційному району** (Харківська і Сумська області) властивий низький рейтинг. Найнижчий рейтинг має **Придніпровсько-Донецький район** (Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська, Донецька і Луганська області).

Інформаційні джерела: 1,3,8,10,15,20,21,22

Питання для самоконтролю знань

1. Сутність рекреаційного районування.
2. Фактори і умови рекреаційного районоутворення.
3. Принципи рекреаційного районування.
4. Таксономічні одиниці рекреаційного районування.
5. Порівняльна характеристика існуючих схем рекреаційного районування світу.
6. Рекреаційне районування України.
7. Територіальна диференціація та сучасні особливості рекреаційних процесів у світі

Завдання

1. **Практичне** На контурній карті світу позначити рекреаційні макро- та мезорайони. (за схемою районування О. Бейдика)
2. **Практичне.** На контурній карті світу позначити туристичні регіони та субрегіони за схемою туристичного районування світу UNWTO/

2.Тестове

1.. Які з цих тверджень правильні:

- а) природні відмінності регіонів визначаються об'єктивними геологічними, географічними та біологічними особливостями окремих частин Землі;
- б) географічна зональність полягає у зміні природи з підняттям у гори;
- в) у рекреаційній географії при виділенні регіонів історичні чинники не відіграють жодної ролі?

2. Терміни і поняття "район" і "регіон" є:

- а) синонімами;
- б) різняться лише природними особливостями
- в) поняття "регіон" більш містке і загальне

3. Поняття "регіон" включає:

- а) лише суходіл;
- б) материки й острівні ділянки Землі;
- в) суходільні території та акваторії.

4. Території, набір рекреаційних ресурсів, об'єктів і послуг яких є помітно відмінними від інших територій такого самого таксономічного рангу, називаються:

- а) рекреаційним районом;
- б) економічним районом;
- в) географічним регіоном.

5. Ядрами рекреаційного районування є:

- а) пляжі;
- б) санаторії;
- в) певні поселення, які функціонують на базі використання рекреаційних ресурсів.

6. Які з цих тверджень правильні:

- а) донині немає обґрунтованих універсальних кількісних показників, які можна було б покласти в основу рекреаційного районування;
- б) рекреаційні райони не мають власних особливостей, порівняно з іншими суспільно-географічними районами
- в) для рекреаційних районів жодного значення не мають особливості їх географічного положення?

7. У цілому у світі виокремлюється така кількість рекреаційних районів:

- а) 5;
- б) 7;
- в) 8.

8. Африканський макрорайон об'єднує таку кількість мезорайонів:

- а) 3;
- б) 2;
- в) 6.

9. Південноамериканський макрорайон включає таку кількість мезорайонів:

- а) 4;
- б) 5;
- в) 6.

10. Схема ВТО виокремлює таку кількість рекреаційних субрегіонів:

- а) 8;
- б) 14;
- в) 10.

11. Найвищий рейтинг (на думку О. Бейдика) має такий ресурсно-рекреаційний район України:

- а) Придніпровсько-Донецький;
- б) Карпатсько-Подільський;
- в) Причорноморський.

Модуль 2 «Рекреаційні комплекси країн світу та України»

Тема 6. Європа – провідний рекреаційний регіон світу

Мета вивчення: з'ясувати чинники формування, розвитку та лідерства Європейського туристичного регіону, вивчити рекреаційні ресурси регіону, внутрішні регіональні відмінності розвитку рекреаційної індустрії, основні туристичні потоки в Європі та перспективи розвитку туризму.

Європа була й залишається найбільш розвиненим рекреаційним регіоном світу. Цьому сприяють наступні географічні, економічні, політичні і культурні чинники:

- високий рівень життя основної маси населення;
- розвинена мережа транспортного сполучення і комунікацій;
- географічна близькість європейських країн одна до одної;
- значна порізанисть берегової лінії й наявність бухт, заток і внутрішніх морів;
- висока щільність міського населення;
- велике зосередження історичних, культурних і природних пам'яток на порівняно невеликій території;
- велика кількість різноманітних районів зі сприятливими умовами для відпочинку, лікування, організації екскурсій і подорожей;
- значний досвід в організації туризму: саме в Європі в середині XIX ст. туризм стає зоною підприємництва, перетворюючись поступово з елітного на заняття для широких верств населення.

Саме високий рівень економічного розвитку більшості європейських країн, доходи населення і його соціальна структура (перевага середнього класу) дозволяють реалізувати потребу у відпочинку більшій частині населення, у тому числі й за межами своїх країн. Про це свідчить той факт, що *серед 10 держав-світових лідерів у витратах на туризм, шість держав – європейські*. Серед них на першому місці як у Європі, так і в світі стоїть Німеччина, де загальні витрати становлять 91,0 млрд. \$ на рік, а середні витрати на душу населення на рік – 1108 \$. За цими показниками вирізняються також Великобританія (68,5 млрд. \$ та 1211 \$), Франція (43,1 млрд. \$ та 693 \$), Італія (30,8 млрд. \$ та 519 \$), Росія (22,1 млрд. \$ та 175 \$), Нідерланди (21,7 млрд. \$ та 1103 \$).

Серед десяти держав-лідерів за кількістю міжнародних туристських прибуттів багато років поспіль лідируючу позицію в світі займає Франція. Серед інших держав-лідерів до європейських країн належать Іспанія, Італія, Великобританія, Україна, Туреччина, Німеччина (3–8 місця відповідно). Серед 10 держав світу з найвищим доходом від міжнародного туризму 7 розташовані у Європі: Іспанія, Франція, Італія (2, 3, 4 місця), Німеччина, Великобританія (6, 7 місця), Туреччина, Австрія (9-10 місця).

Розвиткові туризму в Європі *сприяють економічна й політична стабільність у регіоні, високий ступінь співробітництва країн, у тому числі й в області туризму*. Величезне значення має підписання *Шенгенської угоди*, введення єдиної валюти країн Європейського співтовариства - євро, спільні туристські проекти держав по освоєнню та збереженню рекреаційних есурсів.

Розвиткові туризму в Європі сприяють природно-географічні особливості регіону. Його береги вирізняються значною порізанистю, наявністю внутрішніх морів, заток, бухт, що в сукупності зі сприятливими кліматичними умовами сприяло створенню та бурхливому розвитку на узбережжях численних курортних приморських зон. Відповідно значна кількість європейських країн має приморське положення, володіє острівними територіями, що сприяє розвитку круїзного морського туризму.

Більша частина Європи розташована в *помірному кліматичному поясі*, лише північ Скандинавського півострову — в арктичному поясі. Південна частина регіону (Піренейський, Апеннінський, Балканський, Кримський півострови) — у субтропічному

кліматичному поясі. Все це сприяє розвитку різноманітних видів як літніх так і зимових рекреаційних занять.

Сприяє туристичному освоєнню регіону і *рельєф*. На території Європи переважають низовинні, горбкуваті й гірські райони. Серед гір переважають середні за висотою, вони не являють собою перешкод для налагодження транспортного сполучення і відповідно переміщення рекреаційних потоків, проте є потужним ресурсом для розвитку гірськолижного туризму й альпінізму. Найбільш освоєними в рекреаційному відношенні є Альпи, Карпати, Судети, Піреней, Скандинавські гори.

Природні ландшафти на більшій території Європи майже не збереглися. Із усіх частин світу Європа найбільш «окультурена». Проте природне середовище зберігається в межах численних особливо охоронюваних природних територій.

Перетворенню Європи на провідний туристський регіон сприяли й *культурно-історичні фактори*. Вона зробила величезний внесок у світову цивілізацію. Ніде у світі немає такої високої насиченості різноманітними історичними й архітектурними пам'ятками різних епох — неоліту, прадавнього світу, епохи Відродження, епохи великих географічних відкриттів, промислових переворотів і революцій.

За даними 2008 р. за доходами та кількістю прибуттів лідируюче положення займала Південна Європа, за нею - Західна Європа. За кількістю прибуттів третє місце займає субрегіон Східна і Центральна Європа, а четверте – Північна Європа. За кількістю прибуттів лідирують Південна й Західна Європа - більше 60 прибуттів на 100 осіб. За кількістю поїздок за кордон (вибуття) лідирують Північна й Західна Європа - більше 70 осіб на 100 осіб.

Основними туристичними об'єктами в субрегіоні *Західної Європи* є: Альпи (зимові види спорту в Швейцарії та Франції); морські курорти узбережжя Франції; зони відпочинку в Арденнах (Бельгія, Люксембург) і Піренеях (Франція), долинах Рейну, Мозеля; озера в Німеччині; численні джерела цілющих вод (Німеччина, Франція, Швейцарія); культурні центри світового значення, в яких розташовані найвідоміші музеї (Британський, Національна галерея і Галерея Тейт у Великобританії), картинні галереї (Будинок Рембрандта в Амстердамі), концертні зали (Шекспірівський і Ковент-Гарден в Англії); королівські палаци, замки, історичні й архітектурні пам'ятки; реліквії Реформації в Німеччині, бібліотеки й університети (Британська бібліотека, Оксфордський і Кембриджський університети у Великобританії); ландшафтні парки. У Німеччині протягом багатьох десятиліть проводять традиційні торгові ярмарки в Ганновері, Франкфурті-на-Майні, Лейпцигу. У країнах Західної Європи до списку культурної спадщини ЮНЕСКО внесено 110 об'єктів.

Країни *Північної Європи* відрізняються значними, в першу чергу природними, ресурсами для розвитку туристсько-рекреаційної діяльності: гірські ландшафти, фіорди, сприятливі умови для зимових видів спорту (наприклад, Лахті у Фінляндії по праву вважається столицею лижного спорту), прибережні острови, озерні ландшафти, заполярне літо. Культурною спадщиною є численні пам'ятки епохи вікінгів. Крім того, цей регіон активно відвідується в період Різдяних свят, тому що тут єдине місце в світі, де можна провідати й поспілкуватися з живим Санта-Клаусом (у Фінляндія, а саме в Лапландії, за полярним колом, містечко Рованіємі, село Санта Клауса).

Субрегіон *Центральної і Східної Європи* має досить різноманітний рекреаційний потенціал: гірські курорти Карпат, Криму, Кавказу, Судет, Татрів; морські узбережжя Чорного, Азовського і Балтійського морів; унікальні ландшафти, особливо Карелії й Уралу, озерні ландшафти Білорусі, Польщі, оз. Балатон (Угорщина); джерела цілющих мінеральних вод у Чехії, Угорщині, Україні, Росії; багаті етнографічні традиції; релігійні святині православ'я; крупні історико-культурні центри – Москва, Санкт-Петербург, Київ, Львів, Прага, Будапешт та ін. У списку ЮНЕСКО понад 60 об'єктів.

Серед найбільш характерних *особливостей рекреаційних потоків* у європейському регіоні можна визначити, наступні:

- у Європі переважає внутрішньорегіональний туризм, тобто обмін рекреаційними потоками між європейськими країнами вище, ніж між Європою й іншими континентами;
- у європейських рекреаційних потоках простежується тенденція «антиподності», що виражається в подорожах рекреантів з північних країн на південь і навпаки, жителів рівнинних районів на гірські курорти, городян – до сільської місцевості. Наприклад, основна причина меридіональної спрямованості рекреаційних потоків полягає у різниці кліматичних умов і розмаїтості ландшафтів, що, у свою чергу, істотно відбивається на побуті, культурі й традиціях населення півдня й півночі регіону;
- концентрація рекреантів навколо Середземноморського басейну (включаючи прилеглі райони Азії й Африки);
- значна кількість подорожей до сусідніх країн, що, як правило, пояснюється більш низькими витратами на поїздку, а також прагненням рекреантів ознайомитися з історією, культурою, традиціями, розташованих поряд держав. Так, наприклад, в Італії більшість рекреантів становлять громадяни Німеччини, Швейцарії й Франції, в Україні – громадяни Російської Федерації;
- особливістю туристських пізнавальних маршрутів у регіоні є те, що туристи за одну поїздку відвідують декілька європейських країн.

Серед видів туризму, що набули розвитку у Європі, виділяються *лікувально-оздоровчий, діловий, релігійний, освітній, пізнавальний, круїзний (морський, річковий, озерний)*. Більшість подорожуючих по Європі включають у свій відпочинок відвідування різних розважальних установ і заходів. Варто зазначити також, що вагоме значення в розвитку рекреаційно-туристичної активності людей в регіоні мають так звані *подійні рекреаційні ресурси* – фестивалі, виставки, салони, аукціони та форуми, зокрема: Півний фестиваль "Октоберфест" (Мюнхен, Німеччина), свято молодого вина Божоле Нуво (Франція), фестиваль морепродуктів на о. Гров (Іспанія), Виставка тюльпанів (Нідерланди), фестиваль квітів у Челсі (Велика Британія), свято троянд (травень) і жасмину (серпень) у Грассі (Франція), кінофестивалі Канський (Франція), Берлінський (Німеччина), Венеціанський карнавал у Італії, аукціони творів мистецтва, антикваріату у Великій Британії, хутра у Фінляндії, квітів у Нідерландах, тиждень високої моди в Парижі (Франція), Мілані (Італія), всесвітній економічний форум у Давосі (Швейцарія), тощо.

З детальною характеристикою основних рекреаційних мезорайонів Європи та національних рекреаційних комплексів окремих європейських країн Ви можете познайомитися в інформаційних джерелах № 22 (розділ 2.10) та №15 (тема 8).

Інформаційні джерела: 1,2,8,9,10,15,22

Питання для самоконтролю знань

1. Фактори розвитку рекреаційного господарства в Європейському регіоні.
2. Природні рекреаційні ресурси Європи. Їх внутрірегіональні особливості (кліматичні, водні, ландшафтні, бальнеологічні)
3. Історико-культурні рекреаційні ресурси: види та особливості їх розміщення в регіоні
4. Подійні рекреаційні ресурси та їх вплив на розвиток рекреаційних комплексів регіону
5. Історія рекреаційного освоєння та розвитку туризму в Європейському макрорайоні.
6. Рекреаційне районування Європи. Класифікація країн Європи за характером і рівнем рекреаційного розвитку.

Завдання

Практичне. Підготувати презентацію на тему «Характеристика одного з європейських рекреаційних мезорайонів (за вибором студента):

1. Франції та Монако
2. Великобританії та Ірландії
3. Німеччини та країн Бенілюкс

4. Греції
5. Північноєвропейського рекреаційного
6. Альпійського рекреаційного
7. Аппеніно-Мальтійського
8. Прибалтійського
9. Адріатичного
10. Піренейського
11. Центрального
12. Причорноморського

Вимоги: мають бути визначені сприятливі та стримуючі чинники розвитку рекреаційних комплексів в мезорайоні, сучасні тенденції розвитку рекреаційних процесів в регіоні, охарактеризована функціональна та територіальна структура рекреаційного господарства; презентація виконується в програмі PowerPoint; кількість слайдів – до 20; повинна бути інформативною та наглядною (текстовий коментар поєднується із фотоілюстраціями, графічними та картографічними схемами); обов'язково вказується автор, надсилається на електронну пошту викладача

Тема 7. Середземноморський рекреаційний комплекс – найбільш розвинений курортний комплекс світу

Мета вивчення: вивчити рекреаційні ресурси Середземномор'я, з'ясувати його місце та значення в розвитку рекреаційної індустрії світу, познайомитись з особливостями розвитку основних рекреаційних районів – Франції, Греції, Туреччини, Іспанії, Італії та ін.

Європейське Середземномор'я - один із найбільш популярних і відвідуваних рекреаційно-туристичних районів світу. Кількість іноземних туристів, які щороку прибувають сюди, досягає 130 млн. осіб, що забезпечує 50,3 млрд. дол. чистого прибутку. Тривалий часовий період із м'якими, комфортними для відпочинку погодно-кліматичними характеристиками, тепле море зі зручними пляжами, ландшафтне і природне біологічне різноманіття, розвинута транспортна і туристична інфраструктура та давні традиції гостинності, надзвичайно багата культурна спадщина перетворили Південну Європу на "мекку" міжнародного туризму. Провідними туристичними державами району є Іспанія й Італія, які щороку обслуговують до 60 і 50 млн туристів відповідно. Не набагато відстають від них Мальта і Греція, а в останнє десятиріччя активно прилучилася до туристичного бізнесу Португалія (особливо південна провінція Алгарві).

До списку ЮНЕСКО занесено 122 об'єкти, серед яких:

- у Ватикані (2) – святе місто та його споруди;
- у Греції (17) – Церква Аполлона Епікурейського в Бассах, руїни міста Дельфи, Афінівський Акрополь, духовний центр православ'я гора Афон, монастирі Метеори, ранні християнські й візантійські пам'ятники міста Салоніки, Археологічні пам'ятники Епідавра, Середньовічне місто Родос, давнє місто Містра, археологічні пам'ятники Олімпії, острів Делос, візантійські монастирі Дафні, Осіос Лукас і Неа Моні; Піфагорейя і храм Гери (Герайон) на острові Самос, археологічні пам'ятники Вергіни, Мікен і Тірінфа, історичний центр (хора) з монастирем Іоана Богослова і печерею Апокаліпсиса на острові Патмос, старе місто Корфу.;

в *Андоррі* (1) – льодовикова долина Мадріу Перафіта-Кларор;

- в Іспанії (41) – печери Альтаміра з доісторичними малюнками, історичні центри та архітектурні пам'ятки міст Кордова, Гранада (палац-фортеця Альгамбра), Сеговія (римський акведук), Авіла, Теруель, Толедо, Косерес, Севілья (кафедральний собор і палац-фортеця Алькасар), Саламанка, Куенка, Валенсія, Меріда, монастир і палац Ескуріал у Мадриді, собор у Бургасі, церкви королівства Астурія, релігійний комплекс Сантьяго-де-Компостела, монастирі Пабла і Гвадалупе та ін.;

- в Італії (44) – історичний центр Рима, Помпеї та Геркуланума, Венеція та її лагуна, церква Санта Марія-делле-Граціє з «Останньою вечерею» Леонардо да Вінчі в

Мілані, історичні центри Флоренції, Пізи, Сан-Джиміньяно, наскельні малюнки Валькомоніки та ін.;

- у Мальті (4) – мегалітичні культові споруди і місто Валлетта та ін.;

- у *Португалії* (13) – центр міста Ангра-ду-Ероїжму на острові Терсейра, монастир Христа в місті Томар, монастир Баталія, монастир Ієронімів і вежа Белем у Лісабоні, історичний центр міста Евора, монастир Алкобаса, місто Ситра, історичний центр міста Порту, доісторичний наскельний живопис в долині Коа, лаврові ліси острова Мадейра, виноробний регіон Алту-Дору, історичний центр міста Гімарайнш, ландшафт острова Піку.

Тепле море, середземноморський клімат, багата субтропічна рослинність, численні пам'ятки давньої культури та архітектури – головні чинники, завдяки яким Середземномор'я є улюбленим місцем відпочинку й розваг багатьох рекреантів світу, найбільшим рекреаційно-туристичним комплексом світу.

З детальною характеристикою основних рекреаційних районів Середземномор'я (Франція, Греція, Іспанія, Італія, Кіпр, Хорватія, Чорногорія, Туніс, Марокко, Туреччина та ін.) Ви можете познайомитися в інформаційному джерелі №22(,розділ 2.1

Інформаційні джерела: 1,2,8,9,10,15,22

Питання для самоконтролю знань

1. Доведіть, що Середземноморський рекреаційний комплекс є одним з найбільших у світі за потужністю туристичних потоків.
2. Назвіть країни Середземномор'я, які мають потужні національні рекреаційні комплекси.
3. Охарактеризуйте сприятливі чинники розвитку рекреаційних комплексів Середземномор'я.
4. Які природні рекреаційні ресурси найбільше експлуатуються в країнах Середземномор'я.
5. Історико-культурні рекреаційні ресурси середземноморських країн.
6. Об'єкти світової спадщини ЮНЕСКО на території середземноморських країн

Завдання

1. Практичне. Скласти таблицю «Найвідоміші курорти Середземномор'я»

Країна	Курорт	Види рекреаційної діяльності на курорті	Примітка (коротка інформація про виникнення та сучасний рівень затребуваності рекреантами)
Франція			
Італія			
Іспанія			
Греція			
Чорногорія			
Кіпр			
Хорватія			
Туніс			
Туреччина			
Марокко			
Мальта			

2. Практичне. Підготувати презентацію на тему «Рекреаційні ресурси однієї з країн регіону: структура, розміщення, використання» (за вибором студента)

Вимоги: виконується в програмі PowerPoint; кількість слайдів – до 20; повинна бути інформативною та наглядною (текстовий коментар поєднується із фотоілюстраціями, графічними та картографічними схемами); обов'язково вказується автор, надсилається на електронну пошту викладача.

Тема 8. Розвиток рекреаційних комплексів країн Південної та Північної Америки

Мета вивчення: з'ясувати місце регіону за основними рекреаційно-туристичними показниками, вивчити внутрішню територіальну диференціацію розвитку рекреаційного комплексу, познайомитись із сучасним станом, чинниками, проблемами та перспективами розвитку рекреаційних комплексів США, Канади, країн Карибського басейну, Центральної та Південної Америки.

Американський туристичний регіон складається з двох субрегіонів: Північної й Латинської Америки. Латинська Америка включає Центральну й Південну Америку. До Американського туристичного регіону також відносять острівні держави й території Карибського басейну. Загалом в регіоні розташовані близько 50 держав і несамоверхніх територій. Несамоверхні території, в основному острівні, містяться у басейні Карибського моря: Антильські острови, Аруба (Нідерланди); Бермудські, Віргінські, Кайманові острови, Монтсеррат, Теркс і Кайкос (Великобританія); Пуерто-Рико й Віргінські острови (США), Мартініка, Гваделупа (Франція) і ін.

Американський рекреаційний регіон посідає *третє місце* у світі за кількістю міжнародних туристичних прибуттів. У межах регіону домінує Північна Америка - майже 70 % туристів приїждить до США, Мексики та Канади. Протягом останніх років кількість прибулих туристів до США стабілізувалася на рівні 55-58 млн осіб. Туристів приваблюють унікальні природні об'єкти, національні і тематичні парки, міста, музеї та інші атракції. Канада та Мексика щороку приймають близько 17 і 22 млн туристів відповідно.

У межах *Карибського басейну* розташована переважна більшість "країн-готелів", які існують за рахунок міжнародного туризму. Головним видом ресурсу, який став основою розвитку туризму в районі є узбережжя теплих морів.

Доходи від туризму в регіоні складають 10-20% від загального експорту товарів та послуг. На Британських Віргінських о-вах, Антигуа й Барбуді цей показник перевищує 80%, на Кубі, Барбадосі, Ямайці, Мартініці, Гваделупі – 50-40%

Центральна і Південна Америка нині позиціонуються як райони з потужними природними ресурсами, насамперед біотичними і ландшафтними, які сприяють інтенсивному використанню екотуристичних технологій. Екологічний туризм в обох районах перетворився на реальну альтернативу сільському господарству і лісозаготівлі. До країн, які реалізують грандіозні екотуристичні проекти належать Бразилія, Перу, Венесуела, Беліз, Гватемала.

Цей макрорайон у цілому багатий на культурно-історичні ресурси. Особливий інтерес у туристів викликають пам'ятки доколумбових епох на території Перу, Мексики, Коста-Рики, Белізу та інших країн регіону.

Слід зазначити, що рекреаційні ресурси освоєні й використовуються в регіоні нерівномірно: добре - у межах США, Канади й країнах Карибського басейну, недостатньо - у країнах Центральної (Нікарагуа, Гватемала, Гондурас і ін.) і Південної Америки.

Північноамериканський рекреаційний макрорайон включає три країни – США, Канаду та Мексику і виділяється надзвичайно високим рівнем розвитку внутрішнього туризму. У США щороку здійснюється близько 1 млрд подорожей; щоденно у цій країні туристи витрачають більше \$ 1,5 млн. Подорожі та активний відпочинок стали невід'ємним елементом культури американців, індустрія туризму стала найбільшим експортером послуг і галуззю, де зосереджена найбільша кількість підприємців. США не лише світовий економічний лідер, а й має найвищі прибутки від туристичної сфери.

Велика питома вага Північної Америки у світовому рекреаційному ринку пов'язана з рядом сприятливих факторів. У тому числі:

- вигідним географічним положенням регіону між трьома океанами-Атлантичним, Тихим і Північним Льодовитим;
- величезною територією з надзвичайно різноманітними ландшафтами, багатими рекреаційними ресурсами, різноманітними історичними, культурними і господарськими об'єктами,
- високим рівнем господарського розвитку країн, у тому числі туристської інфраструктури, включаючи всі види транспорту, що сприяє пересуванню й розміщенню туристів, організації сервісу.

Латиноамериканські країни відносно слабо представлені на туристському ринку регіону. Серед основних причин:

- віддаленість від основних туристських ринків, насамперед - європейського;
- низький рівень розвитку транспортних засобів і внутрішніх комунікацій;
- у цілому невисокий рівень розвитку господарства, рекреаційної інфраструктури й сервісу;
- відсутність економічної стабільності в багатьох країнах.

В Америці рекреаційні потоки представлені як меридіональними, так і широтними напрямками. Внутрішньорегіональні поїздки мають меридіональний напрямок при перетинанні державних кордонів, але надалі вони «віялами» розтікаються по території приймаючих країн і поступово здобувають широтний напрямок. Цьому сприяють також туристські потоки з Європи, Японії й інших країн Тихоокеанського басейну.

В Америці, як і в Європі, переважає внутрірегіональний туризм (майже 3/4 всіх прибуттів), особливо інтенсивний обмін туристами йде між США, Канадою, Мексикою.

У міжрегіональних поїздках американців лідирують країни Європи (Великобританія, Франція, Італія, Німеччина, Іспанія). Але для багатьох американців подорож до Європи дороге задоволення. Зростаючий інтерес американські туристи проявляють до Китаю, Японії, Республіки Кореї, Сінгапуру, Австралії. За туристськими витратами перше місце в Америці й світі займають США. Значними витратами на міжнародний туризм серед американських країн відрізняються: Канада, Бразилія, Венесуела.

Для детального вивчення особливостей розвитку рекреаційних комплексів окремих країн регіону вам варто скористатися інформаційними джерелами №22 (розділ 2.5) та №15 (тема 9).

Інформаційні джерела: 1,2,8,9,10,15,22

Питання для самоконтролю знань

1. Фактори (сприятливі та лімітуючі) розвитку рекреаційних комплексів в країнах Північної та Південної Америки.
2. Північноамериканський рекреаційний макрорайон
 - 2.1. Особливості та сучасний стан розвитку рекреаційного комплексу США.
 - 2.2. Особливості та сучасний стан розвитку рекреаційного комплексу Канади
 - 2.3. Особливості та сучасний стан розвитку рекреаційного комплексу Мексики
 - 2.4. Рекреаційний потенціал Гренландії
3. Центральнаамерикансько-Карибський рекреаційний макрорайон
 - 3.1. Особливості розвитку рекреаційного господарства країн Центральної Америки
 - 3.2. Сучасний стан рекреаційного освоєння країн Карибського басейну та Вест-Індії
4. Особливості, проблеми та сучасний стан розвитку рекреаційно-туристичного господарства в Південноамериканському рекреаційному макрорайоні.
 - 4.1. Характеристика Північного рекреаційного мезорайону.
 - 4.2. Рекреаційно-туристичне господарство Центрально-Східного рекреаційного мезорайону Південноамериканського макрорайону
 - 4.3. Характеристика Західноандійського рекреаційного мезорайону.

- 4.4. Характеристика Південноандійського рекреаційного мезорайону
5. Напрямки основних туристичних потоків в регіоні

Завдання

1. Практичне (домашнє) Підготувати презентацію (за вибором студента):

1. Рекреаційний комплекс США
2. Національні природні парки США
3. Особливості рекреаційного освоєння Канади
4. Природні та історико-культурні рекреаційні ресурси Мексики
5. Рекреаційні комплекси країн Карибського басейну
6. Сучасний стан та проблеми розвитку рекреаційного господарства Бразилії.
7. Особливості розвитку рекреаційної діяльності в країнах Південноандійського мезорайону
8. Рекреаційна атрактивність та проблеми рекреаційного освоєння Галапагоських островів.
9. Багамські острови – рекреаційна перлина Карибського регіону.
10. Рекреаційні ресурси Гренландії

Вимоги: виконується в програмі *PowerPoint*; кількість слайдів – до 20; повинна бути інформативною та наглядною (текстовий коментар поєднується із фотоілюстраціями, графічними та картографічними схемами); обов'язково вказується автор, надсилається на електронну пошту викладача

2. Тестове (аудиторне) «Відгадай країну»

1. Республіка в Південній Америці. Незалежність від Іспанії отримала в 1830. До основних природних багатств країни відносять нафту та банани, торгівля якими приносить країні найбільші прибутки. Значне місце в місцевій економіці посідають також ліси (торгівля деревиною), какао, кава, фрукти тощо. Країна відома своїми вулканами, серед яких – найвищий діючий вулкан у світі – Котопахі, мангровими і тропічними лісами, але основна визначна пам'ятка країни – Галапагоські острови. Колись тут провів свої безцінні для науки дослідження Чарльз Дарвін. Ця країна – одне з найкращих місць на планеті для альпінізму і піших подорожей, каякінга і дайвінгу, серфінгу і парапланеризму. Тільки в цій країні можна спуститися зі швидкісної гірськолижної траси прямо в океан, навіть не здивувавши пляжних барменів незвичайною лижною екіпіровкою. Столиця країни розташована на висоті 2818 м над рівнем моря за 24 км на південь від екватора.

Відповідь

- а) Беліз,
- б) Уругвай,
- в) Еквадор,
- г) Бразилія

2. В розпорядженні цієї країни можливості для пригодницького, винного та гастрономічного туризму; також більшість туристичних маршрутів охоплюють історичні і об'єкти культурної спадщини. Спа-та оздоровчі тури в країну можна поєднати з гірськолижним відпочинком, а також оглядом природних визначних пам'яток. Уздовж берегової лінії, що розтягнулася на 4 тисячі кілометрів, розташовано безліч серфінг-шкіл. Також в країні популярні рафтинг-тури, каякінг, а також дайвінг, в тому числі навколо острова Пасхи. Набирає популярність і астрономічний туризм - в країні є величезна кількість телескопів, частина з яких доступна для туристів. Такий вид екскурсій розвинений тут завдяки унікальному географічному положенню: ясна погода і відсутність хмар робить цю країну привабливою для аматорів астрономії. Більшість обсерваторій знаходиться в пустелі Атакама. Поїздки в Антарктиду, що стартують з Пунта-Аренаса, також залучають все більше бажаючих.

Відповідь

- а) Чилі,
- б) Аргентина,
- в) Нікарагуа,
- г) Сурінам

3. Держава у Вест-Індії на однойменному острові та прилеглих до нього дрібних островах у Карибському морі. Офіційна мова — англійська. Входить до складу Британської Співдружності. У адміністративному відношенні поділяється на 3 графства (Корнуолл, Мідлсекс, Саррі), поділених на 14 районів. Це третій за площею острів (10 991 км²) у складі Великих Антильських островів. Про цей острів Христофор Колумб почув від індіанців під час другої експедиції. Вони стверджували, що на сусідньому острові, трохи на південь, можна знайти багато золота. 1494 року іспанці відкрили острів і нарекли його на честь королівської сім'ї островом *Фердинанда й Ізабелли*, проте назва не прижилася й залишилася місцева, індіанська, *Шамаїка*, що означає «земля джерел». 6 серпня 1962 року держава здобула незалежність, проте залишилася в складі Співдружності націй, очолюваної Великобританією. Країна — популярний бигатий курорт. З природних привабливих об'єктів найвідоміші — пляжі Монтего-Бей. З культурних пам'яток — меморіал Родні в Спаніш-Таун, Королівський дім (колишня губернаторська резиденція) і собор Святої Катерини (17 століття).

Відповідь

- а) Куба,
- б) Ямаїка,
- в) Аруба,
- г) Багамські о-ви.

Тема 9. Рекреаційні комплекси країн Африки

Мета вивчення: вивчити сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку рекреаційного комплексу африканських країн, визначити основні напрямки тур потоків в регіоні, познайомитись із рекреаційними ресурсами та особливостями розвитку рекреаційних комплексів окремих країн (Туніс, Марокко, Єгипет, ПАР, Кенія, Мадагаскар, Сейшельські острови тощо)

Африканський континент вирізняється з поміж інших, перш за все, своїм географічним положенням – його майже посередині перетинає екватор. Це зумовлює строкатість його природно-територіальних комплексів та різноманітність природних рекреаційних ресурсів.

Завдяки своєму положенню у двох півкулях вона має широкі перспективи для розвитку туризму протягом усього року й у такий спосіб може вирішувати проблеми сезонності світового туризму, особливо для туристів з Європи.

На африканському континенті нараховується 53 країни, переважна більшість із яких є країнами, що розвиваються - зі слабкою економікою та сировинною орієнтацією на світовому ринку товарів і послуг. Економічна слабкість більшості африканських країн, незважаючи на потужний природно-рекреаційний потенціал, є серйозною перешкодою для розвитку рекреаційних комплексів.

Африканському туристичному регіону притаманна перевага природних туристичних ресурсів. Особливо значними серед них є флоро-фауністичні і ландшафтні складові ресурсного потенціалу.

Площа Африки - близько 30 млн кв.км. (1/5 суші земної кулі). Північні береги Африки звернені до Середземного моря. Слід зазначити, такий важливий момент рекреаційно-географічного положення Африки як її близькість до Азії (Середній Схід) і провідного туристського регіону - Європи. У Гібралтарській протоці найменша відстань між Європою й Африкою становить усього 14 км. По Синайському півострову проходить

границя між Африкою й Азією. Через Суецький канал, що з'єднує Середземне й Червоне моря, проходять морські шляхи міжнародного значення з Європи до Азії.

Береги Африки обмиваються водами Атлантичного й Індійського океанів. Узбережжя переважно слабо розчленовані, майже не мають добре захищених морських бухт. Скелі чергуються з піщаними пляжами, зручними для розвитку морських курортів, устя річок перегороджені косами. Сильний прибій і великі глибини утруднюють підхід судів до берега. Уздовж узбережжя Індійського океану багато коралових рифів.

В Африці немає високих і протяжних гірських ланцюгів (найвища точка - гора Кіліманджаро, 5895 м). У рельєфі переважають рівнини, плато й плоскогір'я, дуже мало низовин.

Основні риси клімату Африки визначаються, насамперед, її положенням в екваторіальних і тропічних широтах, тому вона — найжаркший і сухий континент. Крайня північ і південь континенту лежать у поясах субтропічного клімату. Улітку тут панує тропічне повітря й стоїть суха, безхмарна, жарка погода. Узимку погоду визначають помірні повітряні маси, вони приносять прохолодне і насичене вологою повітря й тому взимку на півночі й південно-заході Африки йдуть дощі (середземноморський клімат).

В Африці протікають найповноводніша ріка східної півкулі - Конго й найдовша ріка на Землі - Ніл.

Африка - континент контрастних ландшафтів і має гарну природну основу для розвитку рекреації. Для збереження природи і її раціонального використання, у тому числі й для розвитку туризму, уряди деяких африканських держав (Кенія, Танзанія, Уганда, ПАР, Намібія, Ботсвана) створюють систему національних парків.

Значним туристським ресурсом є історичні й культурні пам'ятки, насамперед, Північної Африки. Для європейців і американців традиційна культура місцевих народів настільки ж екзотична, як і африканська природа. Етнографічні особливості численних народів відкривають широкі перспективи для розвитку пізнавального туризму.

Найбільш представлені на ринку міжнародного туризму країни Північної (Туніс, Марокко, Єгипет), Східної (Кенія) і Південної (ПАР, Зімбабве) Африки. Туніс і Марокко спеціалізуються на купально-пляжному, лікувально-оздоровчому й пізнавальному туризмі.

У національних парках Східної Африки традиційно організують сафари, на березі Індійського океану одержали розвиток кліматичні курорти. ПАР має диференційовану структуру туризму: купально-пляжний, лікувально-оздоровчий, діловий, пізнавальний, освітній, мисливський туризм. Біля берегів Африки успішно розвивають морські круїзи. Це пояснюється близькістю портів Європи й Азії до портів Північної Африки, розташуванням уздовж африканського материка зручних і комфортних для відпочинку островів і архіпелагів - Мадейра, Канарських, Сейшельських, Коморських, Сан-Томе і Принсіпі.

Лікувально-оздоровчий туризм знаходиться в стадії становлення, але вже користуються великою популярністю приморські кліматичні курорти Тунісу (Сус), Марокко (Агадір, Мохаммедія, Танжер, Ель-Хосейма). На узбережжі Індійського океану розташовані приморські курорти Кенії: Момбаса, Кіпіні, Малінді, Ламу, Кіліфі. Кілька курортів приймають рекреантів у ПАР. Інші країни Африки не мають ані природних ресурсів, ані коштів для розвитку курортної справи. Збережена незаймана природа Африки - це потужний фактор, що працює на перспективу, створюючи передумови для розвитку, наприклад, *екологічного туризму*, популярність якого в недалекому майбутньому ще більше зросте.

Для окремих країн і територій регіону характерні комфортні погодно-кліматичні умови - основа розвитку масового туризму. На ринку міжнародних туристичних послуг окремі африканські держави посіли чільні місця і пропонують високоякісний туристичний продукт: Маврикій - весільний туризм і пляжно-купальний відпочинок; Туніс і Марокко - пляжно-купальний, лікувально-оздоровчий і пізнавальний туризм; Зімбабве, Танзанія та

Кенія - сафари й екологічний туризм; ПАР - пляжно-купальний відпочинок, гастрономічний і екологічний туризм; Кабо-Верде спеціалізується на дайвінгу та серфінгу. Стосовно більшості інших держав, особливо центральноафриканських, то актуальність розвитку міжнародного туризму для них не стоїть на порядку денному: несприятливий для відпочинку європейців і американців клімат, міжетнічні конфлікти, бідність, висока захворюваність на СНІД та інші недуги і відсутність елементарних побутових умов роблять ці країни непривабливими з точки зору рекреаційно-туристичної діяльності. На африканському континенті протягом останніх десятиліть відбулися суттєві зміни у структурі міжнародного туризму. Протягом 1980-х років частка міжрегіональних туристичних потоків в Африці перевищувала внутрішні регіональні. Ситуація змінилася у 1990-х роках, які пройшли під знаком поступового переважання внутрішніх регіональних подорожей над зовнішніми.

В останні роки темпи росту міжнародного туризму в цьому регіоні помітно вирости, однак, Африка займає ще скромне місце на світовому туристичному ринку. Число іноземних туристів, що відвідують Африку, і грошові надходження від них відносно невеликі й становлять близько 5 % загальносвітових. Найбільшим ринком для країн регіону є самі африканські країни, що дають до 50 % всіх туристів.

Головний регіон – постачальник туристів – Європа: Франція, Німеччина, Великобританія. Це пояснюється тим, що не дуже давно ці країни були метрополіями африканських колоній.

Більше половини загальної кількості гостей у регіоні приймають країни Північної Африки, такі, як Марокко, Єгипет та Туніс. У Східній Африці лідирують Кенія, Мавританія, Танзанія, Сейшельські острови й Зімбабве, які успішно використовують свої природні ресурси. Деякі з них, наприклад Мавританія, Сейшельські острови, спеціалізуються на пляжному туризмі й розвивають висококласну готельну індустрію.

На півдні Африки популярним туристським центром є ПАР, що очолює список перших країн континенту за прибуттями і надходженнями. ПАР має розвинену транспортну й готельну інфраструктуру, а також стає модною країною в міжнародному туризмі.

У цьому регіоні середні доходи від одного туристського прибуття становлять 630 \$, що на 35% нижче середньосвітового рівня. Тут лідирують Мадагаскар, Сейшельські о-ви, Танзанія, де середні доходи від одного туриста перевищують 1500 \$. Однак є й такі країни, де надходження від туристського прибуття вкрай малі, наприклад, у Свазіленді вони становлять лише 25 \$.

Серед *факторів*, які є *суттєвою перешкодою* для розвитку туризму в регіоні, варто віднести:

- низький економічний рівень більшості африканських країн, бідність населення;
- слабо розвинені туристська інфраструктура й сухопутна транспортна мережа;
- відсутність розвиненого внутрішнього туризму, що «прокладає дорогу» міжнародному;
- наявність безлічі «гарячих точок», територіальних домагань і проблем між країнами, що дестабілізує ситуацію й знижує рівень безпеки в туризмі;
- такі природні особливості, як надмірна спека або вологість повітря в деяких районах Африки.

Для детального вивчення особливостей розвитку рекреаційних комплексів окремих країн регіону вам варто скористатися інформаційними джерелами №22 (розділ 2.3) та №15 (тема 10).

Інформаційні джерела: 1,2,8,9,10,15,22

Питання для самоконтролю знань

1. Рекреаційні ресурси та соціально-економічні фактори формування та розвитку рекреаційних комплексів країн Африки.
3. Функціональні типи домінуючих рекреаційних комплексів.
4. Територіальна структура рекреаційно-туристичної індустрії країн Африки.
5. Характеристика розвитку рекреаційних регіонів Африки.
 - 5.1 Північного
 - 5.2 Східного
 - 5.3 Західного
 - 5.4 Південного
 - 5.5 Острівного
6. Еколого-економічні проблеми рекреаційного природокористування в країнах Африки.

Завдання

1. Практичне .Підготувати презентацію (за вибором студента)

1. Рекреаційний комплекс Єгипту (курорти, історико-культурні об'єкти)
2. Функціональне спрямування рекреаційного господарства Тунісу
3. Національні природні парки Танзанії
4. Особливості рекреаційної діяльності в острівних країнах – Мадагаскар, Сейшели, Маврикій, Коморські о-ви
5. Основні напрямки та особливості розвитку рекреаційного господарства ПАР.

Вимоги: виконується в програмі *PowerPoint*; кількість слайдів – до 20; повинна бути інформативною та наглядною (текстовий коментар поєднується із фотоілюстраціями, графічними та картографічними схемами); обов'язково вказується автор, надсилається на електронну пошту викладача

2. Тестове «Відгадай країну»

1. Африканська країна. Переліт з Києва триває близько 4 годин. Вважається найбільш європеїзованою африканською країною. 1/3 території займають Атлаські гори. Курорти – Сусс, Хаммамет, Джерба, Корбі. Туризм – пляжно-купальний, пізнавальний.

Відповідь

- а) Єгипет,
- б) Мадагаскар,
- в) Туніс,
- г) Сомалі

2. Держава на сході Африки, що межує на півночі з Південним Суданом і Ефіопією, на сході з Сомалі, на південному заході з Танзанією, на заході з Угандою, на південному сході омивається Індійським океаном. Дика природа країни привертає туристів з усього світу. Тут можна побачити полювання лева н антилоп, сімейне купання бегемотів і найбільшу у світі колонію рожевих фламініго. Любителі екстремального відпочинку приїжджають за альпінізмом на згаслий вулкан, однойменний з назвою країни, а дайвери — за зануреннями в гігантську морську печеру, довжиною близько 65 км і глибиною близько 900 метрів.

Відповідь:

- а) Чад,
- б) Нігерія,
- в) Кабо-Верде,
- г) Кенія

3. «Спочатку був створений цей острів, а лише потім рай». Так свого часу писав Марк Твен про найбільший острів Маскаренського архіпелагу, що розташований у західній частині Індійського океану. Нині острів завоював славу місця для елітного відпочинку.

Туристів приваблюють десятки кілометрів пляжів, затінених пальмовими гаями, численні засоби розміщення на будь-який смак, екологічні екскурсії до національних парків, круїзи на катамаранах і яхтах, дайвінг, океанічне рибалення і гостинність місцевого населення. Туристична індустрія країни спеціалізується на весільному туризмі. Молодята, які мають можливість провести "медовий місяць" на цьому острові опиняються у казковій атмосфері, багатій на несподіванки і сюрпризи.

Відповідь:

- a) Сейшельські о-ви,
- б) Мадагаскар,
- в) Кабо-Верде,
- г) Маврикій

Тема 10. Специфіка формування і розвитку рекреаційних комплексів і центрів туризму в Азії

Мета вивчення: вивчити особливості формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку рекреаційного комплексу країн Азії, визначити основні напрямки турпотоків в регіоні, познайомитись із рекреаційними ресурсами та особливостями розвитку рекреаційних комплексів окремих країн (Китаю, Японії, Індії, Таїланду, Індонезії, Непалу тощо)

Азія – найбільша частина світу не лише за площею, але й за чисельністю населення. Її історія Азії нараховує кілька тисячоріч. Азія є батьківщиною найбільш ранніх з відомих цивілізацій, за винятком єгипетської, батьківщиною багатьох світових релігій. Є припущення, що древні жителі Єгипту й узбережжя Північної Африки були, імовірно, також вихідцями з Азії, як і предки американських індіанців і ескімосів.

Азія багата рекреаційно-туристичними ресурсами, у ній зосереджено багато чудових природних, історичних і культурних пам'яток. У цілому цей величезний регіон, маючи у своєму розпорядженні багаті й різноманітні рекреаційні ресурси, характеризується внутрішніми відмінностями у розвитку туризму.

Масове відвідування туристами цього регіону почалося в 80-х рр. ХХ ст., а вже на початку ХХІ він «змістив» Американський регіон на третє місце й нині займає більше 20% туристського ринку світу. Середні темпи росту туристських прибуттів тут також найвищі; вони зменшилися лише в 1997 – 1998 рр. у зв'язку з азіатською фінансовою кризою, через яку, за деякими оцінками, Азіатсько-Тихоокеанський регіон втратив як мінімум 3 млн приїжджих. Через несподіваний спалах атипової пневмонії стале економічне зростання у даному регіоні на час застопорилося, внаслідок чого прибуття до більшості тур центрів цього регіону скоротилися більш ніж удвічі від звичайного рівня. Провідними країнами в цьому регіоні є Китай, Гонконг, Корея, Тайвань і Сінгапур. У цьому макрорегіоні також переважає внутрішньорегіональний туризм (близько 4/5). У міжрегіональних поїздках найбільше туристів з Європи й Америки. Дуже мало – з інших регіонів. Майже 33% всіх туристів, що прибувають в цей регіон, їдуть до в КНР. З урахуванням території Сянган, Макао й Тайваню – 50%. Із зовнішніх туристських ринків, куди виїжджають громадяни з азіатських країн, найбільшою популярністю користуються США, та країни Європи. У регіоні середній дохід від одного туристського прибуття перевищує середньосвітовий рівень в 970 \$ і становить 1120 \$ Хоча в багатьох країнах – таких, як Лаос або Пакистан, доходи від туристів невеликі - до 400 \$. Найбільш динамічно туризм розвивається в Китаї, Південній Кореї та Японії.

В регіоні розвивають практично всі види масового туризму – *рекреаційний, лікувально-оздоровчий, пізнавальний, паломницький, діловий та розважальний*. Оскільки в цьому регіоні розміщені потужні гірські системи – Памір, Тянь-Шань, Тибет, Гімалаї та ін. набув розвитку активний туризм – *альпінізм, гірськолижний спорт*.

У структурі рекреаційного районування О.Бейдик виокремлює в Азійському макрорайоні 7 мезорайонів: *Південно-Західна Азія, Південна Азія, Південно-Східна Азія,*

Східна Азія, Закавказзя, Центральна Азія та Азійська частина Росії. Всесвітня туристична організація об'єднує Азію разом з Австралією та Океанією в Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР) та виокремлює в ньому 4 субрегіони- *Північно-Східну Азію, Південно-Східну Азію, Південну Азію, Океанію.*

На географію виїзних потоків в регіоні визначальний вплив має Японія, де один із найвищих у світі показників величини внутрішнього валового продукту у розрахунку на одну особу. Високий соціально-економічний рівень життя зробив японців подорожуючою нацією, які "відкривають" для себе Європу, Америку, Росію, але у першу чергу, відвідують сусідні країни. Китай у цьому списку - на одному з перших місць. Саме ці особливості пояснюють високу питому вагу Китаю і Японії у структурі в'їзних та виїзних потоків на регіональному ринку міжнародних туристичних послуг. За рахунок цих двох держав *Північно-Східна Азія* утримує лідерство у загальному обсязі міжнародних туристичних прибуттів до Азійсько-Тихоокеанського регіону - її частка складає майже 60 %. Стрімко завойовують міжнародний туристичний ринок країни *Південно-Східної Азії.* Таїланд, Індонезія, В'єтнам, поряд із традиційним для західного споживача відпочинком на чистих пляжах, якісним дайвінгом, численними розвагами на кшталт мавпячих чи слонячих театрів, фестивалів трансвеститів, тайського боксу тощо, пропонують широкі можливості для екологічного туризму і пізнання біологічного різноманіття, для релігійного туризму і знайомства з буддизмом та специфічною для європейців і американців східною культурою, для дешевого шопінгу.

У кінці першого десятиліття XXI ст. країни Південно-Східної Азії дещо втратили свої позиції на ринку туристичних послуг у порівнянні з 1990 роком. Це пояснюється низкою причин: фінансова криза у країнах Південно-Східної Азії у 1997-98 роках; спалахи небезпечних захворювань протягом 2002-03 років; катастрофічне цунамі у 2005 році, яке практично повністю знищило туристичну інфраструктуру окремих районів Таїланду та Індонезії, протести місцевого населення проти інтенсивного розвитку туризму і навіть терористичні акти.

Азіатський регіон залучає туристів своєю унікальною природою, а нові індустріальні країни - бізнес-турами. Розважальний туризм розвинений у *Японії, Південній Кореї й на Тайвані,* причому японська індустрія розваг посідає друге місце у світі після США. *Гонконг і Сінгапур* пропонують шопінг-туризм. Пізнавальний туризм розвивається в Індії, Непалі, Китаї, Ізраїлі. Однією з важливих туристських країн у регіоні став Таїланд, особливо після того, як почав освоювати нові пляжі на південному узбережжі країни й організовувати культурно-пізнавальні поїздки на північ країни.

Популярними серед туристів є *Мальдівські острови,* що вражають величезними пальмами, яскравими барвами квітів, білосніжними пляжами і цілковитим єднанням з природою. У другій половині двадцятого століття мандрівники-нирці відкрили для туризму підводний світ Мальдів. Зараз Мальдіви – це місце паломництва величезної кількості аквалангістів зі всіх кінців світу.

Класичною поїздкою до *Індії* вважається тур по «Золотому трикутнику» з відвідуванням всесвітньо відомого Тадж-Махала – пам'ятки індійської архітектури, п'ятикупольного спорудження з білого мармуру з мозаїкою з кольорових каменів, а також древнього міста-примари Фатіхпур-Сікрі й екзотичного рожевого міста Раджастхан. Індія є також центром релігійного паломництва. Основні центри громад індуїстів знаходяться на території цієї країни. Індія залучає екотуристів, що мріють скорити гірські вершини.

Екотуризм, пов'язаний із альпінізмом, характерний також і для *Непалу,* єдиного у світі індуїстського королівства. До середини 1950-х рр. Непал був закритий для іноземців, і тому багато в чому зберіг самотність і національний колорит. Туристів сюди залучають найвищі у світі піки Гімалаїв, первісні джунглі на півдні, долина Катманду з унікальними пагодами й витонченою архітектурою житлових будинків, яскраві свята, а також самотня культура населення.

Для детального вивчення особливостей розвитку рекреаційних комплексів окремих країн регіону вам варто скористатися інформаційними джерелами №22 (розділ 2.2) та №15 (тема 11).

Інформаційні джерела: 1,2,8,9,10,15,22

Питання для самоконтролю знань

1. Рекреаційно-ресурсний потенціал і соціально-економічні фактори розвитку рекреаційних комплексів країн Азії.
2. Стримуючі чинники розвитку рекреаційно-туристичного господарства в країнах Азії.
3. Природні рекреаційні ресурси регіону.
4. Особливості формування, спеціалізація та сучасний стан розвитку рекреаційних комплексів в країнах Азії:
 - 4.1. Південно-Західна Азія,
 - 4.2. Південно-Східна Азія,
 - 4.3. Східна Азія,
 - 4.4. Південна Азія.
5. Ресурсна база для розвитку екотуризму в регіоні.
6. Напрямки туристичних потоків в регіоні.

Завдання

1. Практичне. Підготувати презентацію (за вибором студента)

«Характеристика рекреаційного комплексу окремих країн регіону»: Туреччини, Кіпру, Ізраїлю, Індії, Непалу, Китаю, Японії, Шрі-Ланки, Таїланду, В'єтнаму, Бірми, Індонезії, ОАЕ, Індонезії тощо.

Вимоги: виконується в програмі PowerPoint; кількість слайдів – до 20; повинна бути інформативною та наглядною (текстовий коментар поєднується із фотоілюстраціями, графічними та картографічними схемами); обов'язково вказується автор, надсилається на електронну пошту викладача

2. Тестове «Відгадай країну»

1. Азіатська країна. Розташована на архіпелагах. *Національна особливість* – торкання чужої голови вважається приниженням, їдять правою рукою, ножами в ресторані не користуються. Туристам рекомендують користуватися репелентами, носити захисні окуляри, головні убори, бути пильними, щоб не стати жертвами кишенькових злодіїв. Національний напій – рисове вино. Туристичні ресурси – пляжі, коралові рифи, багата тропічна фауна. Види туризму – пляжно-купальний, екологічний, спортивний (рафтинг). Головна туристична зона – о. Балі.

а) Мікронезія

б) Індонезія,

в) Філіпіни,

г) Мальдіви

2. **Країна** розташована на великому півострові в його північно-східній частині, на стику двох заток. Це молода, але одна з найбагатших країн світу. Основа її багатства – чорне золото океанічного шельфу. Ця країна вражає поєднанням східної екзотики та західних стандартів обслуговування. Білосніжний пісок нескінченних пляжів, квітучі серед пустель сади, сонце цілорічно, бездонна синява теплої затоки, ювелірні магазини, необмежені можливості шопінгу, рукотворні острови, величезні хмарочоси, різнобарвні феєричні фонтани, цікаві екскурсії та бездоганний сервіс. Країна з дуже суворими законами, можливо саме тому відсутня злочинність і саме тому вона приваблива для спокійного відпочинку. Заборонений вільний продаж алкоголю в магазинах, азартні ігри, надмірно відкритий одяг поза пляжами.

а) Ізраїль,

- б) Саудівська Аравія,
- в) Кувейт,
- г) ОАЕ

3. Відпочинок у цій країні – це не лише сонячні пляжі Середземного та Червоного морів, не лише лікувальні процедури в найглибшій тектонічній западині найсолонішого водного об'єкта світу, а й паломництво до святих місць – насичених історичними та духовними пам'ятниками. Основне спрямування туризму – пізнавальний, паломницький, лікувально-оздоровчий. Стримуючі чинники – політична нестабільність, релігійні протистояння, військові конфлікти в регіоні

- а) ОАЕ,
- б) Ізраїль,
- в) Палестина,
- г) Іран

Тема 11. Рекреаційні комплекси Австралії та Океанії

Австралійський Союз - єдина держава світу, що займає цілий континент. До складу країни входить о. Тасманія та ряд дрібніших островів. Австралія має площу 7,7 млн км², омивається водами Тихого й Індійського океанів. На її території мешкає 21,3 млн осіб. Для геотуристичного положення Австралії характерні дві головні риси: наявність величезного природно-ресурсного туристичного потенціалу (ендемична флора і фауна, різноманіття незайманих ландшафтів суходолу і прибережних вод, багатий підводний світ коралових рифів, комфортні погодно-кліматичні умови, які дозволяють протягом року експлуатувати різноманітні і багаті ресурси) і значна віддаленість від головних споживчих ринків. Розвиткові туризму, насамперед на узбережжі, сприяє комфортний для відпочинку клімат. Хоча Австралія і вважається найбільш спекотним регіоном південної півкулі, на її узбережжі ніколи не буває виснажливої спеки, так само як і пронизливого холоду. Високі температури пом'якшуються впливом океанів. На півночі континенту переважає субекваторіальний, мусонний, спекотний клімат, у центральній частині - тропічний пустельний, на південному заході - субтропічний із переважанням зимових опадів, на східному узбережжі - тропічний, морський, спекотний із літнім максимумом опадів.

Уздовж північно-східного узбережжя Австралії більш ніж на 2000 км тягнеться найбільший у світі кораловий риф - Великий Бар'єрний риф, який манить екзотичною флорою й фауною драйверів з усього світу.

В Австралії туристам пропонують різноманітні види активного відпочинку: віндсерфінг, яхтинг, джип-сафари, водні парашути, морські прогулянки, дайвінг й ін. Австралія славиться своїми національними парками, і тут проводяться найрізноманітніші походи й тури на природі - велосипедні, автотури, піші походи, кінні прогулянки. Також в Австралії знаходиться Золоте узбережжя - один із загальноновизнаних центрів серфінгу.

В країні розвинена туристська інфраструктура: комфортабельні отелі, бездоганні транспортні шляхи та аеропорти, ресторани на всі смаки, першокласні тенісні корти, тренажерні зали, поля для гри в гольф і т.ін.

Дуже часто метою подорожі до континенту є знайомство із його рідкісним тваринним світом: кенгуру, коала, качконіс, ехидна, вомбат, страус Ему та інші представники фауни не залишають байдужими ні дітей, ні дорослих. На основі фауністичних ресурсів у країні створено ряд національних парків: Какаду (включений до списку Світової спадщини ЮНЕСКО), Парк диких тварин Північних Територій та ін. Австралійська індустрія туризму інтенсивно залучає до використання єдині у своєму роді виробничі об'єкти: залізниці, які раніше використовувалися для освоєння територій і транспортування лісу, кам'яного вугілля й іншої сировини; шахти і кар'єри, де ведеться або вівся видобуток корисних копалин (копальні найбільшого у світі алмазозного району Кімберлі, золотозні родовища у районі Калгурлі); вівчарські ранчо у внутрішніх

районах Австралії; авіабаза знаменитої медичної Королівської Служби "Літаючий Лікар"; радіостанція "Аеро-скул", що транслює радіоуроки для дітей фермерів, які живуть у віддалених районах; крокодилячі і верблюжі ферми і багато іншого, що має інтерес для туристів.

Найбільш цікавими для туристів є міста Сідней, Канберра та Мельбурн.

Нова Зеландія - держава, що розташувалася на двох великих островах - Північному і Південному, розділених протокою Кука та на ряді дрібних у південно-західній частині Тихого океану. Нова Зеландія займає плащу 267,7 тис. км². Це розвинута країна із високими соціальними стандартами життя і порівняно невеликим населенням - близько 4,2 млн осіб.

Ландшафти - одна із головних туристичних принад країни. Візуально вони добре знані мільйонам глядачів з різних куточків світу, дякуючи популярним кінострічкам і серіалам. Достатньо лиш згадати кінотрилогію за романом Дж. Р. Р. Толкіна "Володар Перснів", серіали "Ксена - принцеса-воїн" та "Геркулес: легендарні подорожі", які були зняті в Новій Зеландії, аби у пам'яті численної глядацької аудиторії спливали незабутні пейзажі, що були природним фоном для захоплюючих пригод кіногероїв. Привабливість новозеландських ландшафтів помножена на популярність художніх творів навіть привела до появи так званого "фродо-туризму". Шанувальники "Володаря Перснів" влаштовують справжні паломництва до пагорбів Бомбей, гірських масивів Нгарухое і Тонгаріро, вулкану Руапеху, гори Санді, озера Уанака й інших місцевостей у Новій Зеландії, де були зняті окремі епізоди кінотрилогії.

Безсумнівне багатство країни - національні парки. Найбільш відвідуваними є Маунт-Кук, Тонгаріро, Фьордленд, Уревера та ін.

До відомих туристичних атракцій Нової Зеландії належать курортні зони Раглан і Кафіа. Окрім пляжно-купального відпочинку, дайвінгу і серфінгу вони приваблюють водоспадом Брідал-Вейл-Фаллс (висота - 60 м), озером Роторуа, мінеральними джерелами Тей-Пуйа-Хот-Спрінгс, карстовою печерою Вайтомо, природним парком Те-Коуту, званого захоплюючими бердвотчинг-турами (спостереження за птахами).

На території країни функціонує значна кількість сучасних гірськолижних курортів. Найбільші з них - Факапапа і Туроа - розташовані на схилах вулкану Руапеху.

Головними туристичними центрами Нової Зеландії є Окленд (найбільше місто країни), столичний Веллінгтон і Крайстчерч - найбільше місто на о. Південний.

Океанія являє собою найбільше у світі скупчення островів, розташованих у західній і центральній частинах Тихого океану, між субтропічними широтами північної й помірними південної півкуль. Географічно Океанія підрозділяється на Меланезію, Мікронезію й Полінезію.

Острови Океанії омиваються численними морями басейну Тихого (Коралове, Тасманове, Соломонове, Новогвінейське, Філіппінське, море Фіджі, море Коро) і Індійського океанів (Арафурське море).

Більшість островів Океанії мають вулканічне походження: частина з них являють собою вершини великих підводних вулканів, деякі з яких досі проявляють високу вулканічну активність (наприклад, Гавайські острови). Інші ж острови мають коралове походження, будучи атолами, які сформувалися в результаті утворення коралових «споруд» навколо поринулих під воду вулканів (наприклад, о. Гілберта, Туамоту). Відмінною рисою таких островів є великі лагуни, які оточені численними острівцями, середня висота яких не перевищує трьох метрів.

Океанія розташована в межах декількох кліматичних поясів: екваторіального, субекваторіального, тропічного, субтропічного, помірнього. На більшій частині островів переважає тропічний клімат. Більшість островів Океанії зазнають згубного впливу природних катаклізмів: вулканічних вивержень (Гавайські острови, Нові Гебриди), землетрусів, цунамі, циклонів, що супроводжуються тайфунами й сильними дощами,

посух. На численних островах Океанії прекрасно розвинені різні види водного туризму: серфінг, віндсерфінг, яхтинг та ін.

Одним з популярних напрямків пізнавального туризму є етнографічний туризм - відвідування місць традиційного проживання аборигенів, де культура корінних жителів стала невід'ємною частиною індустрії туризму.

Для детального вивчення особливостей розвитку рекреаційних комплексів окремих країн регіону вам варто скористатися інформаційними джерелами №22 (розділ 2.2) та №15 (тема 11).

Інформаційні джерела: 1,2,8,9,10,15,22

Питання для самоконтролю знань

1. Рекреаційно-ресурсний потенціал і соціально-економічні фактори розвитку рекреаційних комплексів Австралії.
2. Рекреаційно-ресурсний потенціал і соціально-економічні фактори розвитку рекреаційних комплексів Нової Зеландії
2. Сприятливі та стримуючі чинники розвитку рекреаційно-туристичного господарства в країнах Океанії.
3. Природні рекреаційні ресурси регіону.
4. Спеціалізація та сучасний стан розвитку рекреаційних комплексів в країнах регіону:
 - 4.1. Австралія,
 - 4.2. Нова Зеландія,
 - 4.3. Океанія.

Завдання

1. Практичне. Підготувати презентацію (за вибором студента)

1. Природно-рекреаційні ресурси Австралії
2. Природно-рекреаційні ресурси Нової Зеландії
2. Великий Бар'єрний риф як туристичний об'єкт регіону.
3. Ресурсна база, особливості та проблеми розвитку екологічного туризму в регіоні.
4. Етнографічний туризм в Океанії.
5. Основні рекреаційно-туристичні центри Австралії (Нової Зеландії).

Вимоги: виконується в програмі PowerPoint; кількість слайдів – до 20; повинна бути інформативною та наглядною (текстовий коментар поєднується із фотоілюстраціями, графічними та картографічними схемами); обов'язково вказується автор, надсилається на електронну пошту викладача

Тема 12. Проблеми розвитку рекреаційних комплексів країн СНД та інших країн - колишніх республік СРСР

Мета вивчення: з'ясувати особливості формування системи рекреаційного обслуговування в країнах СНД, вивчити ресурсно-рекреаційний потенціал, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку рекреаційних комплексів Росії, Казахстану, Середньої Азії, Білорусі, Молдови та країн Закавказзя.

Формування рекреаційних комплексів в країнах СНД розпочалося ще за часів існування СРСР. Основа матеріально-технічної бази була створена саме тоді – в 60-80-ті роки ХХ ст.

В колишньому СРСР рекреаційна діяльність мала 4 основних спрямування – лікувально-оздоровче в санаторіях, пляжно-оздоровче – в пансіонатах відпочинку та дитячих піонерських таборах, пізнавальне – внутрішні туристичні тури по найвідоміших містах та маршрутах, спортивний туризм – пішіходні походи гірськими маршрутами, велісопедні маршрути, сплавляння по гірських річках.

Рекреаційно-туристична діяльність мала внутрішній характер. Виїзний туризм для переважної більшості громадян був малодоступний через ряд перепон, подорожі родинами взагалі не допускалися.

Однак як організований так і неорганізований туризм був досить популярним і СРСР займала одне із перших місць у світі за розмахом туристичної діяльності.

Курорти в країні належали державі. Керівництво здійснювалося Центральною радою з управління курортами профспілок. В 1970 році Радою міністрів була прийнята постанова про упорядкування забудови територій курортів та зон відпочинку, в якій було застосовано поділ на 3 категорії курортів – загальносоюзного значення, республіканського та місцевого. До курортів загальносоюзного значення були віднесені – *в Росії* – курорти Чорноморського узбережжя Краснодарського краю, Кисловодськ, Єсентуки, П'ятигорск, Железноводськ, Нальчик, Сергіївські Мінеральні Води, Белокуриха, курортна зона Ленінграду на узбережжі Фінської затоки, Шмаківка, в Українській РСР — курорти на Чорноморському узбережжі Криму, Трускавець, Моршин, Одеська група курортів; в Грузинській РСР — Кобулеті, Гагра, Піцунда, Новий Афон, Боржомі, Цхалтубо; в Азербайджанській РСР — Нафталан, Істису і курортна зона західного узбережжя Каспійського моря; в Киргизській РСР — Ісик-Кульський курортний район; у Вірменській РСР — Джермук; в Туркменській РСР — Байрам-Алі.

Сучасний стан розвитку рекреаційного господарства країн СНД характеризується в цілому – приватизацією рекреаційних закладів, та диверсифікацією галузі.

Особливості розвитку рекреаційних комплексів окремих країн на сучасному етапі

Білорусь – Мінськ – невелика країна на сході Європи (6 адміністративних областей) *Рекреаційні ресурси* – природні – більше половини країни займають лісові масиви, на території країни знаходиться більша частина заповідника Біловізька Пуща (створений у 1940 році з метою охорони зубрів); озеро Нарач та Браславські озера у Вітебській області.; історико-культурні – музей Великої вітчизняної війни у Мінську, історико-архітектурний музей у Гродно, меморіал Другої світової війни Брестська фортеця, комплекс Хатинь, собор св. Софії у Полацьку тощо.

Особливість – туристично-рекреаційне господарство країни не достатньо розвинене через слабкість туристичної інфраструктури та радіаційне забруднення унаслідок Чорнобильської трагедії – 1/5 частина країни піддалася сильному радіаційному забрудненню.

Молдова – Кишинів – невелика країна у південно-східній частині Європи.

Особливість – країна не володіє потужними природними рекреаційними ресурсами, не має виходу до моря. Єдиний заповідний об'єкт – державний заповідник – Кодри.

Туристів, в основному з прилеглих країн, приваблюють історико-культурні об'єкти та архітектурні пам'ятки, зокрема це - фортеця Старий Оргей, церква Різдва Богородиці, Триумфальна арка у Кишиневі), а також особливості народного мистецтва. Всесвітньо відомими є Криківські винні підвали (найбільші винні підвали у світі, розташовані у вироблених шахтах з видобутку черепашнику).

Російська Федерація (Москва) розташована в північно-східній частині Євразії. 1/3 території країни - Європа і 2/3 - Азія. Через величезну протяжність по довготі (9 тис. км) країна розділена на 10 часових поясів. РФ - найбільша країна світу, площа якої перевищує 17 млн км², що в 1,8 рази більше від площі США і удвічі більше від Австралії. Країну населяє понад 140 млн жителів.

Велика територія країни зумовлює величезну різноманітність рекреаційних ресурсів як природних так і історико-культурних, а також суттєві відмінності у рівні розвитку рекреаційної інфраструктури та функціональному спрямуванні рекреаційно-туристичних комплексів.

Рекреаційні ресурси – природні:

– рівнинні (понад 70% території займають рівнини та низовини), лісові та гірські ландшафти (меридіонально витягнута гірська система Уралу, північні хребти Великого

Кавказу з найвищою точкою г. Ельбрус (5 633 м), Алтай, Західні та Східні Саяни, Станове нагір'я, Сіхоте-Алінь тощо);

– царство вулканів і гейзерів півострів Камчатка і Курильські острови - (Ключевська Сопка, Кроноцька Сопка, Шивелуч та ін.).

– більше 120 тис. річок і близько 2 млн озер, які традиційно є місцями масового відпочинку і туризму; Особливою унікальністю виділяється озеро Байкал- найглибше прісне озеро на планеті та озеро Телецьке на Алтаї.

– територіально диференційований клімат – теплий, помірно континентальний на узбережжі Чорного моря, з ознаками мусонного на далекосхідному узбережжі, різкоконтинентальний у внутрішніх регіонах, холодний субарктичний на півночі країни;

– наявність бальнеологічних ресурсів - джерела мінеральних вод і родовища лікувальних грязей – *сульфідні мінеральні води* (сірководневі) води, які поширені на Кавказі, Уралі, Поволжі; *вуглекислі води* приурочені до складчастих областей: Кавказ (район Кавказьких Мінеральних Вод), Забайкалля, Примор'я, Камчатка; *радонові води*: Алтай (Білокуриха), Забайкалля (Ургучан)

Стримуючі чинники для розвитку рекреаційного господарства в РФ:

– погіршення геотуристичного положення РФ після розпаду Радянського Союзу - звичні райони відпочинку (Крим, Прибалтика, Закавказзя) опинилися в близькому зарубіжжі;

– політична нестабільність на Кавказі не дозволяє повною мірою використовувати ресурси й туристичну інфраструктуру регіону;

– території за Уралом із багатими природними ресурсами і стабільною ситуацією мало заселені, недостатньо забезпечені шляхами сполучення, розташовані далеко від споживачів туристичного продукту;

– суворість клімату і важка доступність окремих ландшафтних комплексів),

– слабка транспортна й готельна інфраструктура, недостатня рекламна підтримка

Особливість - РФ володіє надзвичайно багатими ресурсами, які є основою для розвитку екологічних і спортивних видів туризму, натомість відчуває гостру нестачу територій, де б реалізувалися потреби споживача в традиційному пляжно-купальному відпочинку.

Найбільші курорти

Бальнеологічні - Район Кавказьких Мінеральних вод - найбільша курортна зона країни. Головні курортні центри розташовані доволі компактно. Вони пов'язані між собою електрифікованою залізницею й автомобільними шляхами. Серед низки популярних курортних центрів найбільш обладнаним вважається *Кисловодськ*, найбільш мальовничим - *Железноводськ*, найбільш популярним і найбільшим - *Єсентуки*, найбільш функціональним - *П'ятигорськ*, де використовуються води понад 40 джерел і лікувальна грязь озера Тамбукан.

Лікувально-оздоровчі - *Сочі, Геленджик, Анапа, Туапсе*

Кліматотерапевтичні - для організації літніх і зимових видів рекреаційної діяльності, Середній Урал, Західний Кавказ, Алтай, Саяни, Прибайкалля, окремі райони Далекого Сходу, Північний Захід Росії.

Історико- культурні рекреаційні ресурси - до списку світової спадщини внесені 11 історико-культурних і природних об'єктів: історичний центр Санкт-Петербурга, комплекс церков у Кіжах, Московський Кремль і Красна площа, історичні пам'ятки Новгороду, культурно-історичний ансамбль на Соловецьких островах, архітектурні ансамблі Володимира й Суздаля, Троїцько-Сергієва лавра в Сергієвому Посаді, церква Вознесіння в Коломенському, вулкани і гейзери Камчатки, озеро Байкал, первісні ліси республіки Комі.

Найбільшою популярністю серед туристів користуються – *Москва та Санкт-Петербург, а також всесвітньо відоме «Золоте кільце»*, що включає давні руські міста: Сергіїв-Посад, Переяславль-Заліський, Ростов, Кострому, Іваново, Суздаль, Володимир та ін.

Рекреаційна інфраструктура – майже 5,5 тис. готелів, 7 тис. будинків відпочинку та санаторіїв, 43 тис. літніх таборів, які одночасно можуть приймати до 7 млн. рекреантів.

Щороку Росію відвідують до 10 млн туристів, які приносять до 3,5 млн. дол. прибутку.

Країни Закавказзя - Грузія (Тбілісі), Азербайджан (Баку), Вірменія (Єреван) – знаходяться між Чорним та Каспійським морями і мають вигідне географічне положення як важливий чинник розвитку рекреаційного господарства.

Рекреаційні ресурси – **природні** – гірські ландшафти Великого Кавказу, морські узбережжя, теплі пляжі, чисте гірське повітря, бальнеологічні джерела, мальовничі гірські ріки та озера, клімат вологих субтропіків та висотна поясисть, субтропічні фрукти. Основні **споживачі** рекреаційних послуг – росіяни.

Стримуючий чинник – міжнаціональні конфлікти, нинішні напружені стосунки між Російською Федерацією і Грузією нестабільність політичної ситуації на Північному Кавказі, а також у неурегульованість відносин між Грузією і Абхазією, Азербайджаном та Вірменією заважають нормальному розвитку туристичної індустрії останньої.

Найбільші курорти :

у Грузії їх майже 100 –

- *бальнеологічні* - Ахкала, Цхалтубо, Набеглаві, Цагвері, Уцера, Цемі, Авадхара, Джава, Абастумани, Бахмаро та ін. Боржомі - найбільш відомий курорт, розташований у долині річки Кура.

- *гірськолижні курорти* Гудаурі та Бакуріані, лижний сезон на яких триває з грудня до квітня.

- *приморські курорти* (Гагри, Піцунда, Новий Афон, Кобулеті, Орд, Махінджаурі, Зелений Мис переживають не кращі часи, але як завжди пропонують якісний відпочинок

У Вірменії

- Курорти *Анкаван, Аревік, Ванадзор, Джермук, Діліжан, Цахкадзор* та інші відомі своїми мінеральними джерелами, цілющим гірським повітрям і краєвидами. За 10 км від столиці знаходиться найбільш відомий *бальнеологічний курорт Арзни* із вуглекислими гідрокарбонатно-хлоридними натрієвими мінеральними водами.

- Серед гірськолижних курортів виділяється *Цахкадзор*, розташований у мальовничій долині Мармарик на висотах 1 900-2 100 м. 12 гірськолижних трас різного рівня складності дозволяють відпочивати на курорті як початківцям, так і досвідченим лижникам. Неподалік Цахкадзору розташований монастирський комплекс Кечарис (XII-XIII ст.).

Історико-культурні рекреаційні ресурси

- **Старе місто Тбілісі** забудоване 2-3-поверховими цегляними і кам'яними будинками, більшість із яких мають історичну цінність. Цікавими є Музей грузинського мистецтва із Золотим фондом, Палац намісника, Музей народної архітектури поблизу Черепашого озера, Музей історії Грузії, Музей шовку.

- За 20 км від Тбілісі розташована **давня столиця країни - Мцхета** із відомим монастирем Джаврі ("Хрест") - символом становлення християнства у Грузії. Неодмінну увагу в туристів викликає величезний кафедральний собор Свєтицховелі, жіночий монастир Самтавро.

- у *Вірменії* - країні із давньою християнською культурою збереглося багато сакральних пам'яток - *храмів, монастирів, церков*, які розкидані країною. Багато із них розташовані в столиці. Єреван також відомий численними музеями: Музейний комплекс на площі Республіки, Музей історії Єревана, Матенадаран ім. Месропа Маштоца, ряд меморіальних музеїв. Помітний інтерес у туристів викликають давні міста країни: Армавір - перша столиця Вірменії, Арташат - "Вірменський Карфаген", околиці Гюмрі. У Єревані знаходиться найбільше сховище рукописів – 20 тс. Давніх та середньовічних киг та рукописів.

- у *Азербайджані* мечеті, мінарети, мавзолеї, караван-сараї (постоялі двори), медресе (мусульманські школи).

Казахстан (Астана) – розташований у центрі Євразійського континенту. На території Казахстану, в центрі колишнього Семіпалатинського атомного полігону, знаходиться географічний центр Євразії. Рельєф країни переважно рівнинний - понад 80 % території займають сухі степи. На південному сході і сході підіймаються гірські системи: Алтай, Джунгарський Алатау, Тянь-Шань.

Казахстан володіє різноманітними і багатими рекреаційними ресурсами, однак, *обмежуючі чинники для розвитку рекреаційного господарства* - значна віддаленість від головних споживчих ринків і розташування у зоні дії різко континентального сухого клімату із суворими зимами і коротким спекотним літом.

Рекреаційна індустрія Казахстану пропонує *кінні маршрути, полювання та рибалення, тури "Великим Шовковим шляхом", санаторно-оздоровчі, екологічні, орнітологічні маршрути, гірськолижний і пізнавальний туризм.*

До найбільш відомих **курортів** Казахстану належать: зони *Медео* з однією із найбільших у світі арен для швидкісного бігу на ковзанах і *Чімбулак* - одне із найкращих лижних місць у Центральній Азії; приморський район міста *Актау*, де на узбережжі Каспійського моря функціонує ряд санаторіїв ; степове озеро *Алаколь*, яке називають "перлиною Казахстану" - бальнеологічний курорт, де використовуються хлористо-натрієва вода і сірководневі лікувальні грязі.

Щороку Казахстан відвідують до 60 тис. туристів

Середньоазіатські країни: Киргизстан (Бішкек), Туркменістан (Ашгабад), Узбекистан (Ташкент), Таджикистан (Душанбе)

Країни характеризуються високим рекреаційним потенціалом – *Каспійське море, гори, гірські річки, озера, природні лікувальні грязі, клімат, сприятливий для лікування нирок, велика кількість заповідників.* Однак, є цілий ряд стримуючих чинників - віддаленість від великих споживачів рекреаційних ресурсів, недосконалість інфраструктури та матеріально-технічної бази зумовлюють лише часткове використання туристсько-рекреаційного потенціалу регіону тощо.

Киргизстан приваблює туристів гірськими ландшафтами, красивим озером Іссик-Куль, мінеральними й термальними джерелами та унікальним тваринним і рослинним світом.

Туристична індустрія країни намагається використовувати прекрасні умови для організації гірськолижного туризму, який може розвиватися цілорічно. Свої послуги вже пропонують кілька гірськолижних баз, обладнаних сучасним устаткуванням: Норус, Орловка, Кашка-Суу, Оруу-Сай.

Туркменістан. Більша частина країни зайнята пустелею Кара-Кум, що в перекладі означає "чорні піски". Температура у пустелі влітку сягає +50° С, а поверхня піску розжарюється ще більше. Не випадково тут *функціонує Репетекський центр дослідження пустелі.* У *Репетекському заповіднику* можна ознайомитися із представниками тваринного світу пустелі.

Плато динозаврів у *Кугитангському заповіднику* займає перше місце у світі за кількістю і площею слідів давніх тварин (занесене до Світової спадщини ЮНЕСКО). Тут же розташована і найдовша "стежка" зі слідів динозаврів - 195 м.

Незважаючи на переважно пустельний ландшафт, у Туркменістані є численні оазиси. Один із них - *Фірюза*, овіяна міфами мисливська резиденція перських шахів, яка тепер є популярним і найбільшим у країні кліматичним курортом.

В **Узбекистані** найцікавішими в туристичному плані є міста *Ашгабад, Хіва, Бухара та Самарканд*, а в **Таджикистані** – *Куляб та Пенджикент*

Для детального вивчення особливостей розвитку рекреаційних комплексів окремих країн регіону вам варто скористатися інформаційним джерелом №22 (розділи 2.1. 2.2).

Інформаційні джерела: 1,2,8,9,10,15,22

Питання для самоконтролю знань

1. Природно-рекреаційний потенціал Білорусі.
2. Особливості розвитку рекреаційного господарства в Молдові
3. Природно-рекреаційний потенціал Росії
4. Структура та особливості розвитку рекреаційних комплексів Росії.
5. Розвиток рекреаційного господарства країн Закавказзя.
6. Розвиток рекреаційного господарства в Казахстані
7. Розвиток рекреаційного господарства в Середньоазіатських країн.
8. Проблеми та перспективи взаємовигідного співробітництва у сфері рекреації та туризму в країнах СНД.

Завдання

1. Практичне Підготувати презентації (за вибором студента)

1. Особливості розвитку рекреаційного господарства у Грузії
2. Особливості розвитку рекреаційного господарства у Азербайджані
3. Особливості розвитку рекреаційного господарства у Вірменії
4. Територіальна диференціація природно-рекреаційного потенціалу Росії.
5. Історико-культурні ресурси Санкт-Петербургу.
6. Історико-культурні ресурси Москви.
7. Найвідоміші курорти та рекреаційні центри Росії.
8. Рекреаційний комплекс Казахстану
9. Особливості розвитку рекреаційно-туристичного господарства в Узбекистані.
10. Особливості розвитку рекреаційно-туристичного господарства в Туркменії
11. Особливості розвитку рекреаційно-туристичного господарства в Таджикистані
12. Рекреаційно-туристичні атракції Білорусі.

Вимоги: виконується в програмі PowerPoint; кількість слайдів – до 20; повинна бути інформативною та наглядною (текстовий коментар поєднується із фотоілюстраціями, графічними та картографічними схемами); обов'язково вказується автор, надсилається на електронну пошту викладача

Тема 13. Формування та регіональні проблеми розвитку рекреаційно-туристичного комплексу України

Мета вивчення: з'ясувати значення розвитку рекреаційного комплексу для підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів України., вивчити рекреаційний потенціал регіонів та спеціалізацію рекреаційного комплексу України, визначити напрямки подальшого рекреаційного освоєння України.

Геотуристичне положення України характеризується кількома головними особливостями:

- розташування у зоні дії сезонно комфортних і субкомфортних погодно-кліматичних умов; - вихід до узбережжя Чорного й Азовського морів;
- для території характерне ландшафтне різноманіття і густа річкова й озерна мережа;
- багатовікова історія і культура, перебування у зоні взаємодії католицизму, православ'я та ісламу;
- розташування у безпосередній близькості від ємного туристичного ринку Росії, населення якої є традиційним споживачем українських туристичних послуг.

Україна володіє значними природними туристичними ресурсами: сприятливими кліматотерапевтичними умовами, привабливими рівнинними, гірськими й акваторіальними (морськими та річковими) ландшафтами, багатою флорою і фауною. На їх основі створено національні природні парки, дендропарки, заповідники та заказники.

Лікувально-оздоровчі ресурси країни - мінеральні і радонові води, лікувальні грязі, ропа лиманів, бішофіт, озокерит - належать до унікальних у світовому масштабі.

Прототипом рекреаційно-туристичної діяльності в Україні як і в цілому у світі є мандрівництво. Перші згадки про красу Скіфії ми знаходимо у працях стародавніх історика Геродота, географа Страбона, родоначальника медицини Гіппократа, астронома, математика та географа Птолемея. Про територію України залишили літературні згадки арабські мандрівники епохи Середньовіччя.

Початок розвитку рекреаційно-туристичної індустрії в Україні пов'язують із будівництвом у 1803 році у Києві першого великого готелю та розвитком транспортної інфраструктури наприкінці XIX ст.. (у 1889 році встановилися регулярні залізничні рейси до Києва).

Перші прототипи туристичних організацій виникли в Одесі – Кримський гірський клуб (1890р.), та Ялтинське екскурсійне бюро в Ялті (1895р.).

Сучасний період розвитку рекреаційної індустрії в Україні розпочинається з другої половини 60-х років XX ст.. У 1965р. на рівні областей створюються профспілкові ради з туризму та екскурсій. Було створено дві управлінські структури «Укрпрофтуризм» - керував профспілковим туризмом, та «Інтурист», «Супутник» - координував міжнародний туризм.

Починаючи з 70-х років туризм в Україні поступово перетворюється на галузь сфери послуг, в цей час розвивається і рекреаційна інфраструктура – будуються пансіонати, санаторії, профілакторії, піонерські табори відпочинку, готелі. З 70-х років розпочата і підготовка кадрів для рекреаційно-туристичного господарства. Після звернення Республіканської ради з туризму до Київського державного університету імені Т.Шевченка на базі географічного факультету розпочалася підготовка методистів-організаторів туристично-екскурсійної справи. Зараз в Україні кадри для рекреаційно-туристичного господарства готують у більш як 150 навчальних закладах, половина з яких – університети, які готують фахівців управлінського рівня.

Галузева структура рекреаційної діяльності в Україні представлена:

❖ Лікувально-курортною рекреацією. Розрізняють наступні типи лікувально-курортних закладів:

- *за використанням природно-рекреаційних ресурсів* – бальнеологічні, грязьові, кліматичні тощо;

- *за характером оздоровчого впливу* – лікувальні, реабілітаційно-коригуючі, рекреаційно-профілактичні.

❖ Оздоровчо-спортивною діяльністю, яку поділяють за характером на – *планову та самодіяльну, а за змістом – на пішохідну, водну, велосипедну, спелеологічну, гірськолижну, мисливську, альпінізм.*

❖ Пізнавальною рекреаційною діяльністю – *релігійний, музейний, подійний, сільський зелений та екологічний туризм.*

❖ Розважально-діловою рекреаційною діяльністю – *гральний бізнес, виставкова діяльність, діловий туризм*

Загальна площа земель, придатних для рекреаційного і туристичного використання, складає майже 16 % від території країни.

Для клімату нашої країни, у цілому сприятливого для господарювання і комфортного для життя людей, притаманна чітка сезонність. Пік туристичної активності припадає на літні місяці. Головний туристичний сезон із комфортним погодно-кліматичним режимом у країні триває близько 100 днів, але пляжно-купальний період, коли температура води перевищує +18° С, дещо менший і складає 60-70 днів. Зимовий туристичний сезон, якому притаманне поєднання мінусових температур і достатньо потужного і тривалого снігового покриву, чітко виражений у Карпатах та на Поліссі і складає близько 45 днів.

Важливим ресурсом туристично-рекреаційної діяльності є ліси. Ними вкрито понад 14 % території України . Найбільші лісові масиви зосереджені в Карпатах, де лісистість

досягає 40 %, у Кримських горах, де вона перевищує 30 % та на півночі країни - більше 25 %. На хвойні породи, відомі своїми лікувально-оздоровчими фітонцидними властивостями, припадає більше половини загальних запасів деревини. Основними районами поширення хвойних порід є Полісся та Карпати.

На території України виявлено близько 500 джерел мінеральних вод різного рівня мінералізації. Найбільш поширеними є вуглекислі, сірководневі, залістисті, йодобромні, бромні, радонові (радіоактивні) мінеральні води. Понад 80 джерел мінеральних вод України використовуються для потреб близько 50 курортів, 20 бальнеолікарень, 40 заводів лікувально-столових вод. Найбільш потужні запаси мінеральних вод приурочені до надр Українських Карпат (Трускавець, Свалява, Поляна Квасова, Моршин та ін.), Українського кристалічного щита (Хмільник, Миронівка та ін.), Дніпровсько-Донецької западини (Миргород).

Ландшафтні ресурси є одними із головних серед природних туристичних ресурсів нашої держави. Українські ландшафти мають риси перехідності між мозаїчними західноєвропейськими й одноманітними східноєвропейськими, що формує достатню пейзажну різноманітність, яка найбільше цінується при виборі місць для відпочинку. Унікальними в цьому відношенні є два регіони: Українські Карпати та Крим. Карпати мають надзвичайно потужні ландшафтні ресурси, придатні для організації гірського зимового та літнього туризму.

На території України діє 4 біосферні заповідники загальною площею понад 240 тис. га, що становить 0,4 % території держави, 16 природних заповідників, площа яких складає 0,3 % від загальнодержавної та 29 національних парків, частка яких у площі країни досягає 2 % (рис. 2. 18). У недалекому майбутньому ці показники планується довести відповідно до 0,5, 0,4 та 3,7 % за рахунок створення нових об'єктів природно-заповідного фонду, що сприятиме розвитку екологічного туризму.

Культурно-історичні пам'ятки є вагомою складовою туристично-рекреаційного потенціалу України. Туристів приваблюють залишки античних міст Північного Причорномор'я (Ольвія, Херсонес, Пантікапей), мегаліти (Кам'яна Могила на Запоріжжі), архітектура епохи Київської Русі, унікальні культові споруди (Софія Київська, Почаївська і Святогірська лаври, Спаській та Борисо-Глібський собори в Чернігові, собор Святого Юра у Львові та багато інших), замкові, палацові і парково-палацові комплекси (Паланок на Закарпатті, Ластів'яче Гніздо, Бахчисарай, Лівадійський і Воронцовський палаци у Криму, Сокиринці і Качанівка на Чернігівщині), фортифікаційні споруди (Білгород-Дністровська, Судацька, Хотинська, Кам'янець-Подільська фортеці), численні музеї з унікальними експонатами.

На основі суспільних ресурсів у нашій країні створено низку історико-культурних заповідників, кожен з яких є унікальною комплексною культурологічною пам'яткою, здатною привабити туристів.

Територіальна структура рекреаційного комплексу представлена: *рекреаційними пунктами, курортами, підрайонами, районами, регіонами та зонами.*

В Україні діє 45 курортів загальнодержавного та міжнародного значення а 13 курортів місцевого значення. В країні є понад 400 санаторіїв, які можуть прийняти до 600 тис. відпочиваючих. Всього 265 територій резервуються для організації відпочинку, лікування, оздоровлення й туризму. Найбільшою популярністю серед туристів (українських так і зарубіжних) користуються узбережжя Чорного й Азовського морів, Гірський Крим та Карпати.

Провідний український фахівець у галузі рекреаційного районування О.Бейдик виокремив п'ять ресурсно-рекреаційних районів на території нашої країни та визначив їх рейтинг за ресурсно-рекреаційним потенціалом. Найвищий рейтинг має *Причорноморський ресурсно-рекреаційний район* у складі АРК (в даний час анексований та тимчасово окупована Росією), Одеська, Миколаївська, Херсонська області. Високий рейтинг має *Карпатсько-Подільський район* (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська,

Чернівецька, Тернопільська, Хмельницька і Вінницька області). Середній рейтинг отримав Полісько-Столичний район (Волинська, Рівненська, Житомирська, Київська, Чернігівська, Полтавська та Черкаська області), низький рейтинг отримав Харківський район (Харківська та Сумська області), а найнижчий рейтинг має Придніпровсько-Донецький рекреаційний район у складі Дніпропетровської, Запорізької, Кіровоградської, Донецької та Луганської областей.

П.Масляк використовує схему поділу України на 6 рекреаційних районів: Південний, Карпатський, Полісся, Правобережний височинний лісостеп, Лівобережний лісостеповий та Степовий.

Більш детально з різними схемами рекреаційної регіоналізації України ви зможете, скориставшись інформаційним джерелом №15 (тема 12).

Аналіз сучасного стану рекреаційного природокористування в Україні свідчить про високий рівень забезпечення рекреаційними ресурсами АР Крим, Івано-Франківської, Львівської, Закарпатської, Одеської областей, високу інтенсивність використання природно-рекреаційного потенціалу в АР Крим, Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій, Київській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Херсонській областях, у Житомирській, Волинській, Івано-Франківській, Тернопільській, Чернігівській, Чернівецькій, Сумській, Хмельницькій областях.

Незважаючи на позитивні зрушення в туристській сфері України, розвиток рекреаційного комплексу в регіонах відбувається повільно порівняно зі світовими туристськими регіонами. Наявні ресурси не використовуються належним чином через низький рівень розвитку інфраструктури, в якій одне з перших місць належить транспортній системі. Важливими проблемами залишаються подальше вдосконалення залізничної мережі регіонів, електрифікація окремих відрізків доріг, реконструкція і модернізація залізничних вокзалів. Варто зазначити, що і наявна матеріально-технічна база рекреаційного комплексу в регіонах використовується неефективно через низку причин: *асортимент рекреаційних послуг і рівень сервісу значно відстають від зарубіжних стандартів; ціни на рекреаційні послуги мають постійну тенденцію до зростання, хоча це не завжди пов'язано з покращенням комфортності та рівня обслуговування; структура номерного фонду не відповідає потребам клієнтів (недостатньо одномісних номерів, номерів підвищеної комфортності).*

Головними завданнями сьогодення та найближчої перспективи щодо удосконалення рекреаційної сфери в Україні є не збільшення кількості об'єктів і їх потужностей, а налагодження конкурентоспроможного ринку рекреаційних послуг шляхом, перш за все, модернізації існуючої матеріально-технічної бази.

Інформаційні джерела: 3,5,8,9,10,11,12,13,15,17,18,19,22,23,24

Питання для самоконтролю знань

1. Галузева та територіальна структура рекреаційної діяльності в Україні.
2. Лікувально-курортне господарство України.
3. Оздоровчо-спортивна діяльність в Україні.
4. Пізнавальна рекреаційна діяльність в Україні.
5. Розважально-ділова рекреаційна діяльність в Україні.
6. Характеристика рекреаційних регіонів України
7. Значення розвитку рекреації та туризму для підвищення рівня економічного розвитку регіонів України
8. Перспективи та напрямки подальшого рекреаційного освоєння території та розвитку рекреаційно-туристичного господарства України

Завдання

1. ***Практичне Підготувати презентації (за вибором студента):***

1. Чорноморське узбережжя - – рекреаційна перлина України.
2. Особливості розвитку рекреаційно-туристичного господарства Карпатського району
3. Бальнеологічні курорти України
4. Природно-рекреаційні ресурси Карпатського рекреаційного району
5. Історико-культурні ресурси України
6. Ресурсно-рекреаційний потенціал Степового рекреаційного району
7. Рекреаційна атрактивність національних природних парків України
8. Національна програма «Намісто Славутича»
9. Спелеотуризм в Україні: особливості та перспективи розвитку.
10. Управлінська структура рекреаційно-туристичного господарства України
11. Гірськолижні курорти України
12. Перспективи розвитку зеленого туризму в Україні.
13. Перспективи розвитку екотуризму в Україні.
14. Рекреаційні ресурси Полтавщини (регіону за місцем проживання студента)

Вимоги: виконується в програмі PowerPoint; кількість слайдів – до 20; повинна бути інформативною та наглядною (текстовий коментар поєднується із фотоілюстраціями, графічними та картографічними схемами); обов'язково вказується автор, надсилається на електронну пошту викладача

Тема 14. Рекреаційне природокористування й охорона природи у рекреаційних комплексах

Мета вивчення: з'ясувати сутність рекреаційного впливу на природне середовище, вивчити регіональні проблеми, зумовлені рекреаційним природокористуванням, познайомитись з основними методами регулювання рекреаційного природокористування з метою зменшення його негативного впливу на природне середовище.

Природокористування- це основна форма взаємодії суспільства і природного середовища, яка реалізується через систему заходів, спрямованих на освоєння, використання, перетворення, відновлення і охорону природних ресурсів, і відображає зв'язки між виробництвом, населенням і оточуючим середовищем. В процесі рекреації природа виступає одним з провідних факторів відпочинку і оздоровлення, відновлення фізичних і нервово-психічних сил людини

Рекреаційне природокористування виконує три основні функції: *соціальну, економічну і природоохоронну*. *Соціальна функція* рекреаційного природокористування - це задоволення специфічних потреб населення у відпочинку, оздоровленні, спілкуванні з природою, що сприяє зміцненню фізичного і розумового здоров'я суспільства. *Економічна функція* полягає, головним чином, у відновленні робочої сили. Завдяки рекреації підвищується працездатність, збільшується фонд робочого часу, що сприяє зростанню продуктивності праці. До економічної функції належать також розширення сфери застосування праці і прискорений розвиток соціальної і виробничої інфраструктури на територіях інтенсивного рекреаційного природокористування. *Природоохоронна функція* полягає в попередженні деградації природних рекреаційних комплексів під впливом антропогенної діяльності, в тому числі і рекреаційної,

Особливості рекреаційного природокористування:

- споживання рекреаційних ресурсів відбувається в місці їх локалізації, що викликає значні міграційні потоки і не супроводжується їх вилученням з природного середовища;
- природні ресурси є провідним фактором, який визначає види рекреаційного використання території:
- на долю рекреації припадає провідна роль у використанні природних комплексів та їх елементів, які раніше не були задіяні у господарському обігу (гірські території, особливі ландшафти, печери й порожнини, гейзери, водоспади, підводний світ).

- рекреація – це багатоцільовий вид природокористування. Задовольняючи вимоги різних груп рекреантів рекреація висуває різні вимоги до природних комплексів і оптимально взаємодіє з іншими видами природокористування.

Всі галузі, підгалузі, види виробництв, які є джерелами можливих забруднень і порушень, рівноваги навколишнього середовища, несумісні з рекреаційною діяльністю, їх не можна розміщувати в районах з інтенсивною рекреацією.

Проблема раціонального природокористування полягає в забезпеченні всебічного й елективного використання, відновлення і збереження природних умов і ресурсів рекреації з врахуванням об'єктивно існуючих потреб. Для її вирішення потрібно глибоко і всебічно обґрунтувати наукові і практичні заходи, які б планомірно забезпечили і цілеспрямовано управляли розвитком рекреаційного природокористування. Теоретичною основою комплексного вивчення і вирішення цієї проблеми служить системний підхід, який дозволяє аналізувати і впорядкувати цілі функціонування тих чи інших систем, встановлювати відповідність між метою, можливостями вирішення проблеми і необхідними для цього ресурсами.

Ненормоване рекреаційне використання ландшафтів часто приводить до порушення ґрунтового і рослинного покривів, погіршення умов проживання і безпосереднього винищення диких тварин, забруднення середовища, порушення зв'язків в біогеоценозах. Наприклад, в лісі, де систематично відпочивають люди, витоптується трав'яний покрив, спочатку рідне, а потім повністю гине підлісок і підріст. Розрідження підлісового ярусу і порушення надґрунтового покриву різко знижують кормові ресурси і погіршують умови для розмноження тварин і птахів. Крім шкоди, яка наноситься фітоценозу і таким чином побічно впливає на тварин, неорганізована рекреація приводить і до прямого знищення у лісі птахів, звірів, амфібій, комах. І не тільки внаслідок прямої дії людини: порушений пішоходами трав'яний покрив і пошкоджені кущі перестають слугувати захистом, більше не приховують гнізда від ворон, котів і інших ворогів. Крім того, регулярне і тривале перебування у лісі людей у весняно-літній період (під час прогулянок, збору ягід і т.п.) пригнічує нормальну активність тварин в період розмноження, порушує природний ритм вигодовування і догляду за потомством.

Таким чином, рекреаційна територія при неправильному її використанні досить швидко втрачає своє значення і стає малоприсадною для відпочинку. Стихійне рекреаційне освоєння може призводити до повної втрати природними комплексами їх лікувальних, оздоровчих пізнавальних, естетичних чи інших, цінних з точки зору рекреації, властивостей. Ці процеси мають назву **рекреаційної дигресії**.

Потік відпочиваючих направляється до інших місцевостей, які згодом також проходять весь цикл рекреаційної дигресії Інструментами регулювання чисельності відпочиваючих виступають:

- функціональне *зонування* рекреаційних територій;
- визначення, виходячи з фізико-географічних умов місцевості, допустимого *рекреаційного навантаження*;
- рекреаційний благоустрій території, в тому числі прокладання оптимальної мережі рекреаційних стежок;
- розробка і впровадження заходів, спрямованих на корегування поведінки відпочиваючих у природних комплексах;
- раціональна просторово-територіальна організація рекреаційних закладів.

Рекреаційне зонування - процес, у ході якого ідентифікуються ділянки територій із різним призначенням для рекреаційного використання з відповідними режимами й інтенсивністю рекреаційної діяльності.

Наприклад, для об'єктів ПЗФ, таких як НПП та РЛП, виділяють наступні функціональні зони:

·-заповідна зона - призначена для охорони та відновлення найбільш цінних природних комплексів, режим якої визначається відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників;

·- зона регульованої рекреації - в її межах проводяться короткостроковий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць; у цій зоні дозволяється влаштування та відповідне обладнання туристських маршрутів і екологічних стежок; тут забороняються рубки лісу головного користування, промислове рибальство й мисливство, інша діяльність, яка може негативно вплинути на стан природних комплексів та об'єктів заповідної зони;

·- зона стаціонарної рекреації - призначена для розміщення готелів, motelів, кемпінгів, інших об'єктів обслуговування відвідувачів парку;

·- господарська зона - у її межах проводиться господарська діяльність, спрямована на виконання покладених на парк завдань, розташовані населені пункти, об'єкти комунального призначення парку, а також землі інших землевласників та землекористувачів, включені до складу парку, на яких господарська діяльність здійснюється з дотриманням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища. Для кожної з цих зон встановлюється диференційований режим щодо охорони, відтворення та використання їх природних ресурсів.

Одне з основних завдань рекреаційного природокористування полягає в регулюванні рекреаційного навантаження. **Рекреаційне навантаження** — це показник безпосереднього впливу рекреантів та рекреаційного господарства на природно-територіальні комплекси. Воно визначається за кількістю рекреантів, котрі відвідали певну ділянку природного комплексу протягом одиниці часу. Розрізняють *критичне* (що викликає незворотні зміни у природному комплексі) й *граничнодопустиме* — максимальна кількість рекреантів, які одночасно можуть перебувати на певній території, не призводячи до незворотних порушень в екологічних системах.

Варто відзначити, що серед науковців не має однастайності поглядів щодо методики розрахунку нормативу рекреаційного навантаження.

Складність розрахунку полягає, перш за все, у необхідності урахування багатьох, не пов'язаних між собою чинників, що впливають на стійкість природно-територіальних систем, а також психофізіологічних вимог відпочиваючих до комфортності природних умов.

Розрахунки рекреаційного навантаження на кожний із видів ресурсів у сумі дають можливість визначити показник рекреаційної ємності території. Під **рекреаційною ємністю** розуміють кількість осіб (рекреантів), які без істотної шкоди для природного комплексу можуть перебувати на певній території протягом одиниці часу.

Суміжними поняттями для рекреаційної ємності території є «природний рекреаційний потенціал», «природна продуктивна спроможність природного комплексу».

Цілком очевидно є зацікавленість рекреаційної галузі у збереженні навколишнього середовища. Рекреаційні вимоги до стану навколишнього середовища повністю співпадають з екологічними потребами кожної людини. Разом з тим масовий і неконтрольований розвиток рекреації останнім часом завдає відчутної шкоди природному середовищу. Загрозу для природи становлять, зокрема, розбудова туристсько-рекреаційних комплексів та супутньої інфраструктури; безпосередній вплив рекреантів, особливо неорганізованих (витоптування рослин, ущільнення ґрунту, пожежі тощо); технологічні процеси в рекреаційній сфері (експлуатація та вичерпання рекреаційних ресурсів, їх забруднення, активізація несприятливих природних процесів і т. ін.); забезпечення побутових потреб обслуговуючого персоналу та рекреантів.

В процесі господарського використання природних ресурсів відбувається їх виснаження. Це провокує низку проблем, пов'язаних як із подальшим ресурсозабезпеченням окремих галузей, та погіршенням екологічних умов проживання

людей так і збільшенням витрат на їх вирішення. Тому все більшої актуальності набуває питання визначення еколого-економічних збитків. Існують різні методики визначення еколого-економічних збитків (в основному, пов'язаних із забрудненням) навколишнього середовища. В цих методиках з різним ступенем повноти враховуються витрати, що виникають внаслідок забруднення середовища, пропонуються способи визначення і методи розрахунку в натуральному вираженні, наводяться деякі залежності між ступенем забруднення середовища і розміром шкоди, заподіяної цим явищем. Однак, грошовий вираз збитків визначається досить суперечливо — одні методики його пропонують визначати за втратами валової продукції, інші — за приведеними витратами на заходи для ліквідації наслідків забруднення і на відтворення продукції, що втрачається, треті — за зміною економічної оцінки забрудненого ресурсу тощо. Варто зазначити, що збитки природному середовищу завдають не лише забруднення, а й вирубування лісів, організація судноплавства, інтенсивне ведення сільського господарства та інша виробнича діяльність. Окрім того, шкода, якої завдає суспільству, наприклад, забруднення природного середовища, виражається не лише в недоодержанні продукції, втратах основних фондів, але і в нематеріальних цінностях. Неможливо оцінити, чим обернеться для людства втрата мальовничих місць відпочинку, окремих представників фауни і флори, тобто втрата тих ресурсів, які складають рекреаційний потенціал.

В основі екологічних проблем рекреаційного природокористування лежить невідповідність між необхідністю задоволення постійно зростаючих рекреаційних потреб населення та рекреаційною ємністю територій. Для урегулювання цієї суперечності застосовуються адміністративно-правові, економічні, техніко-технологічні, освітньо-виховні, та пропагандистські методи. Перші три мають обмежувальний (застосування нормативів, обмежень, заборон), та компенсаційний характер (платне природокористування, збори за забруднення тощо), а два останніх — превентивний характер - направлені на екологічне виховання та формування екологічної свідомості у громадян.

Інформаційні джерела: 3,6,15,17,18,19,20,24

Питання для самоконтролю знань

1. Сутність та функції рекреаційного природокористування
2. Зміни природного середовища рекреаційних територій внаслідок інтенсивного розвитку рекреаційної діяльності.
3. Сутність та стадії рекреаційної дигресії.
4. Сутність та значення рекреаційного зонування.
5. Рекреаційне навантаження: сутність, види, розрахунок.
6. Сутність поняття «рекреаційна ємність» території.

Завдання

1. Практичне. Підготувати презентацію на тему «Екологічна ситуація і рекреаційне природокористування в окремих регіонах України» (в якості регіону береться адміністративно-територіальна одиниця - область чи район – місце проживання студента).

Вимоги: виконується в програмі PowerPoint; кількість слайдів – до 20; повинна бути інформативною та наглядною (текстовий коментар поєднується із фотоілюстраціями, графічними та картографічними схемами); обов'язково вказується автор, надсилається на електронну пошту викладача

Тести до модуля 1

1 Природними ресурсами для розвитку екологічного туризму є:

- а) пляжі;

- б) лікувальні грязі;
- в) джерела мінеральних вод;
- г) джунглі Амазонії.

2. Оберіть правильне твердження:

- а) категорія "рекреаційні ресурси території" є незмінною у часі і залежить від природно-ресурсної забезпеченості окремих територій або країн;
- б) категорія "рекреаційні ресурси території" є змінною у часі і залежить від природних особливостей території, потреб суспільства та рівня розвитку продуктивних сил;
- в) категорія " рекреаційні ресурси території " залежить від потреб суспільства і наявності вільного часу;
- г) категорія " рекреаційні ресурси території " є історично змінною і залежить лише від моди на відпочинок.

3. Оберіть правильне твердження:

- а) клімат безпосередньо впливає на потужність і сезонність туристичних потоків, стає природним регулятором цінової політики у туристичній індустрії;
- б) клімат і погода не впливають на потужність і сезонність туристичних потоків;
- в) від клімату і погоди залежить розвиток екологічного туризму;
- г) погода - головний природний регулятор цінової політики у туристичній індустрії.

4. Оберіть правильне твердження:

- а) у структурі Світової спадщини ЮНЕСКО переважають природні об'єкти, їх частка досягає майже 80 %, трохи менше 20 % - питома вага культурних об'єктів;
- б) у структурі Світової спадщини ЮНЕСКО співвідношення між культурними і природними об'єктами майже однакове;
- в) до Світової спадщини ЮНЕСКО включені лише культурні об'єкти;
- г) у структурі Світової спадщини ЮНЕСКО переважають культурні об'єкти, їх частка досягає майже 80 %, трохи менше 20 % - питома вага природних об'єктів.

5. Що у даному переліку не відноситься до подійних ресурсів":

- а) виставка квітів;
- б) музичний фестиваль;
- в) карнавал;
- г) національний парк.

6.Оберіть правильне твердження

- а) рекреаційні ресурси – природні об'єкти, що знаходяться в межах рекреаційної території
- б) рекреаційні ресурси – це об'єкти, явища, процеси природного та антропогенного походження, що використовуються або можуть бути використані для розвитку рекреації та туризму.
- в) рекреаційні ресурси – це здатність природних об'єктів витримувати певне рекреаційне навантаження
- г) вірно а, в

7.До природно-антропогенних рекреаційних ресурсів відносяться:

- а) бальнеологічні джерела, біотичні ресурси
- б) національні парки, заповідники
- в) лікувальні грязі, узбережжя теплих морів
- г) клімат, гірські ландшафти

8.Оберіть правильне твердження

- а) рекреаційна потреба –це щоденна потреба людини в їжі
- б) рекреаційна потреба – це потреба людини в медичному обслуговуванні.

в) рекреаційна потреба – це потреба людини в організованому відпочинку, оздоровленні, туристично-пізнавальній діяльності, активному проведенні вільного часу

г) рекреаційна потреба – це потреба людини в спортивній діяльності

9. Під терміном “рекреація” розуміють:

а) планувальну організацію рекреаційних комплексів;

б) розвиток курортної справи;

в) процес і заходи щодо відновлення сил людини та простір, в якому це відбувається;

г) екологічну ситуацію в рекреаційних регіонах України.

10. Територіальна рекреаційна система – це:

а) географічна система, яка складається з природних і культурних комплексів;

б) система, яка складається з інженерних споруд рекреації;

в) географічна система, яка складається із взаємопов'язаних підсистем: природних і культурних комплексів, інженерних споруд, обслуговуючого персоналу, органу управління та відпочиваючих (рекреантів), характеризується функціональною та територіальною цілісністю

11. Знайдіть неправильне твердження:

а) рекреація є інтенсивним засобом відновлення робочої сили та зростання продуктивності праці працівників.;

б) 20% - тобто 1/5 всього населення світу – щорічно бере участь у рекреаційній діяльності та поїздках;

в) туризм формує близько 6% світового загального обсягу експорту товарів та послуг, 5% загального обсягу світового ВВП та 7% загального числа робочих місць.

г) туризм формує близько 16% світового загального обсягу експорту товарів та послуг, 25%

загального обсягу світового ВВП та 37% загального числа робочих місць

12. Що з нижче перерахованого є зайвим: «Рекреаційну діяльність класифікують за наступними ознаками»:

а) грошовими витратами відпочиваючих.;

б) суспільною функцією (мотивом);

в) правовим статусом.

г) кількістю учасників

13. Що з нижче перерахованого є зайвим: «Залежно від мотиву (суспільна функція) рекреаційна діяльність може бути»:

а) самодіяльною.;

б) оздоровчо-спортивною (мотивом);

в) пізнавальною.

г) лікувально-курортною

14. Оберіть правильну відповідь: «Сума окремих видів попиту на різноманітні матеріальні блага і послуги, які представляє туристичний ринок це:

а) рекреаційна потреба.;

б) рекреаційний мотив;

в) рекреаційний попит.

г) рекреаційне заняття

15. Види курортів за характером використання природних лікувальних ресурсів:

а) лікувально-терапевтичні, кліматичні, фітотерапевтичні;

б) рекреаційні, гірськолижні, бальнеологічні;

в) кліматичні, бальнеологічні, грязьові;

г) кумисолікувальні, пляжні, гірськолижні

16. Підвищений вміст органічних речовин характерний мінеральній лікувальній воді типу:

- а) «Маруся»;
- б) «Боржомі»;
- в) «Нафтуся»;
- г) «Миргородська».

17. Основні запаси лікувальних вод типу «Нафтуся» зосереджені в:

- а) Трускавці та Східниці;
- б) Великій Багачці та Гоголевому;
- в) Миргороді та Хмільнику;
- г) Слов'янську та Євпаторії

18. Види курортів за характером використання природних лікувальних ресурсів:

- а) лікувально-терапевтичні, кліматичні, фітотерапевтичні;
- б) рекреаційні, гірськолижні, бальнеологічні;
- в) кліматичні, бальнеологічні, грязьові;
- г) кумисолікувальні, пляжні, гірськолижні

19. Таласотерапія це лікування:

- а) в термальних джерелах;
- б) мінеральною водою;
- в) в печерах та соляних шахтах;
- г) морським середовищем (морською водою та повітрям)

20. Оберіть правильну відповідь: «В процесі технологічної оцінки рекреаційних ресурсів оцінюється:

- а) рекреаційна потреба.
- б) рекреаційний мотив;
- в) придатність рекреаційних ресурсів території для певного типу рекреаційних занять.
- г) вплив природних факторів на організм людини.

21. Який із нижче перерахованих типів територіальних рекреаційних систем виконує функцію духовного розвитку людей:

- а) рекреаційно-лікувальний;
- б) рекреаційно-оздоровчий;
- в) рекреаційно-пізнавальний.
- г) рекреаційно-спортивний.

22. Які підприємства у функціональній структурі ТРК не відносяться до категорії первинних:

- а) санаторії;
- б) бази відпочинку;
- в) ресторани;
- г) туристичні бази.

23. У структурі санаторно-курортних і оздоровчих закладів в Україні переважають:

- а) санаторії;
- б) будинки, пансіонати та бази відпочинку;
- в) дитячі санаторні та оздоровчі заклади;
- г) профілакторії

24. Розробкою турпродукту займаються:

- а) санаторії;
- б) туроператори;
- в) турагенти;
- г) підприємства сфери дозвілля та розваг.

25. Територіальне поєднання рекреаційних пунктів називається:

- а) рекреаційним вузлом;
- б) курортом;
- в) рекреаційним регіоном;
- г) рекреаційною зоною.

26. Назвіть світового лідера серед туристичних регіонів за обсягами акумуляції туристичних потоків:

- а) Африканський;
- б) Європейський;
- в) Азійсько-Тихоокеанський ;
- г) Американський.

27. Яка країна не належить до Південно-європейського туристичного району:

- а) Італія;
- б) Боснія-Герцеговина;
- в) Ізраїль;
- г) Франція.

28. Який туристичний регіон не виділяється згідно схеми поділу, запропонованої Світовою Туристичною Організацією:

- а) Африканський;
- б) Європейський;
- в) Близькосхідний ;
- г) Далекосхідний.

29. За функціональними ознаками розрізняють наступні види рекреаційних районів:

- а) гірсько-приморські, приморсько-рівнинні, озерно-річкові, гірські, острівні;
- б) урбанізовані, не урбанізовані;
- в) поліфункціональні та монофункціональні
- г) престижні та непрестижні

30. У схемі рекреаційного районування світу О.Бейдика не має рекреаційного макрорайону з назвою:

- а) Антарктичний;
- б) Арктичний;
- в) Австралійсько-Океанійський
- г) Центральноамерикансько-Карибський

Тести до модуля 2

1. У якій європейській столиці розташований музей Прадо:

- а) Рим;
- б) Мадрид;
- в) Лісабон;
- г) Париж?

2. У якій країні був збудований перший тематичний парк Леголенд:

- а) Данії;
- б) Німеччині;
- в) Бельгії;
- г) Швеції?

3. У якій європейській столиці розташований музей Лувр:

- а) Берлін;
- б) Мадрид;
- в) Лісабон;
- г) Париж?

4. Спеціалізацією чеського курорту Маріанське Лазне є:

- а) гірськолижний відпочинок;
- б) бальнеолікування;
- в) фітотерапія;

г) таласотерапія.

5. "Країною термальних бань" називають:

- а) Румунію;
- б) Болгарію;
- в) Словенію;
- г) Угорщину.

6. Про яку країну говорять, що у ній Арктика мирно уживається із субтропіками:

- а) Швейцарію;
- б) Угорщину;
- в) Нідерланди;
- г) Фінляндію?

7. У якій країні знаходиться мавзолей Тадж Махал:

- а) Бангладеш;
- б) Непал;
- в) Таїланд;
- г) Індія.

8. На території якої країни знаходиться приморський курорт Пхукет:

- а) Індонезії;
- б) Індії;
- в) Таїланду;
- г) Філіппін.

9. Яка із перерахованих африканських країн спеціалізується на пляжно-купальному відпочинку:

- а) Маврикій;
- б) Малі;
- в) Зімбабве;
- г) Уганда?

10. На території якої країни збереглася велика кількість культурно-історичних пам'яток цивілізації майя:

- а) Куби;
- б) Уругваю;
- в) Гватемали;
- г) Бразилії?

11. Серед 10 держав-світових лідерів у витратах на туризм, більшість держав –

- а) європейські;
- б) південноамериканські
- в) азійські
- г) північноамериканські

12. Більша частина Європи розташована в кліматичному поясі:

- а) помірному
- б) тропічному
- в) субтропічному
- г) субекваторіальному

13. За кількістю міжнародних туристських прибуттів лідируючу позицію в світі займає:

- а) США
- б) Японія
- в) Франція
- г) Німеччина

14. «Меккою» міжнародного туризму називають:

- а) Південну Європу;
- б) країни карибського басейну;

- в) Францію;
- г) Південно-Східну Азію.

15. За кількістю міжнародних туристичних прибуттів Американський рекреаційний регіон посідає в світі:

- а) перше місце;
- б) друге місце;
- в) третє місце;
- г) п'яте місце.

16. На долю якого субрегіону Азійсько-Тихоокеанського регіону припадає майже 60% усіх міжнародних туристичних прибуттів до регіону:

- а) Південно-Східна Азія;
- б) Північно-Східна Азія;
- в) Південна Азія;
- г) Океанія

17. Який із перерахованих національних парків знаходиться в Канаді:

- а) Вуд-Баффало;
- б) Серенгеті;
- в) Каньйонлендс;
- г) Какаду?

18. Який із перерахованих національних парків вважається першим , створеним ще в 1872р.:

- а) Гунунг Мулу;
- б) Маунт-Кук;
- в) Єллоустонський;
- г) Діндер

19. На території якої країни знаходяться руїни Мачу-Пікчу (древнього міста інків):

- а) Мексики;
- б) Нікарагуа;
- в) Еквадору;
- г) Перу?

20. На території якої країни знаходяться національний парк Нгоронгоро:

- а) США;
- б) Танзанії;
- в) ПАР;
- г) Австралії?

21. На території якої країни знаходиться озеро Роторуа:

- а) Австралія;
- б) Кенія;
- в) Нова Зеландія;
- г) Бразилія

22. Які курорти знаходяться на території Єгипту:

- а) Шарм-ель-Шейх і Хургада
- б) Фамагуста і Ларнака;
- в) Аліканте і Кушадаси;
- г) Пула і Дубровник.

23. Золоте узбережжя - один із загальновизнаних центрів серфінгу:

- а) Австралії;
- б) США;
- в) Мальдівських островів;
- г) Куби.

24. Гірськолижний курорт Домбай знаходиться в:

- а) США (Аппалачі);
- б) Росії (Північний Кавказ);
- в) Швейцарія (Альпи);
- г) Україна (Карпати).

25 Знайдіть неправильну відповідь: «Основний стримуючий чинник розвитку туризму в Україні»:

- а) військовий конфлікт на сході країни
- б) бідність природно-рекреаційних ресурсів;
- в) недосконалість рекреаційно-туристичної інфраструктури;
- г) економічна криза

26. В якій країні майже 75% рослин та 93% птахів є ендеміками:

- а) Австралії
- б) Новій Зеландії;
- в) Намібії;
- г) Філіппінах.

27. «Карибським Монте-Карло» називають остів:

- а) Гаїті
- б) Аруба;
- в) Ямайка;
- г) Барбадос.

28. Найбільше у світі солоне озеро, де водяться крокодили, знаходиться :

- а) в Домініканській республіці
- б) на Кубі;
- в) в Нігерії;
- г) на Мадагаскарі.

29. Одна з найдовших печер світу «Оптимістична» знаходиться в:

- а) Тернопільській обл..
- б) Київській обл.;
- в) Полтавській обл. ;
- г) Криму.

30. Кількість осіб (рекреантів), які без істотної шкоди для природного комплексу можуть перебувати на певній території протягом одиниці часу - це:

- а) рекреаційне навантаження
- б) рекреаційний цикл;
- в) рекреаційний потенціал;
- г) рекреаційна ємність.

**Питання для підготовки до модульного та підсумкового контролю з дисципліни
“Рекреаційні комплекси світу”**

**Модуль І. «Теоретико-методичні основи рекреаційної діяльності та формування
рекреаційних комплексів»**

1. Сутність і значення рекреаційної діяльності.
2. Основний категорійний апарат дисципліни: відпочинок, дозвілля, туризм, рекреант, турист, рекреаційний комплекс
4. Структура рекреаційної діяльності.
5. Основні суспільні функції рекреаційної діяльності: медико-біологічна, соціокультурна, економічна, політична, екологічна.
6. Законодавча база рекреаційної діяльності в Україні: Закони України про організацію відпочинку населення: «Про курорти», «Про туризм», «Про природно-заповідний фонд».
7. Міжнародний (територіальний) поділ праці як основний закон формування рекреаційних комплексів.
8. Етапи та стадії формування територіальних рекреаційних комплексів.
9. Типи рекреаційних комплексів та їх класифікації.
10. Принципи і фактори розміщення рекреаційних комплексів.
11. Фактори формування рекреаційних потреб. Рекреаційний попит як основний фактор формування рекреаційних комплексів. Його особливості формування залежно від соціально-економічних умов.
12. Вплив цінового фактора на рекреаційно-туристичний попит.
13. Рекреаційні ресурси, їх види (природні, історико-культурні, соціально-економічні)
14. Сутність та напрямки оцінки природних рекреаційних ресурсів: медико-біологічний, психолого-естетичний, технологічний, економічний.
15. Культурно-історичні ресурси, їх види та вплив на рекреаційну спеціалізацію території.
16. Рекреаційно-ресурсний потенціал території та місткість рекреаційного комплексу.
17. Особливості розміщення природних та культурних ресурсів світового значення («світове надбання людства»).
18. Особливості рекреаційно-туристичного обслуговування.
19. Багатокомпонентність рекреаційного господарства: первинні, вторинні та суміжні підприємства. Основні економічні показники роботи.
20. Форми територіального зосередження закладів та територіальна структура рекреаційного простору.
21. Курорти, їх види, класифікація.
22. Територіальна організація приміського відпочинку за кордоном і в Україні.
23. Поняття про рекреаційний парк та його різновиди. Організація національних природних парків, їхні функції, завдання. Головні національні парки світу і України.
24. Сутність рекреаційного районування. Фактори і умови формування рекреаційних районів.
25. Поняття про рекреаційні центри, підрайони, райони, зони, їхній розмір та значущість.
26. Рекреаційне районування світу.
27. Схеми рекреаційного районування України.

Модуль 2 «Рекреаційні комплекси країн світу та України»

28. Європейський рекреаційний макрорайон. Фактори розвитку рекреаційних комплексів в країнах Європи.
29. Характеристика рекреаційних мезорайонів Європейського макрорайону.
30. Найбільші національні рекреаційні системи високорозвинених урбанізованих країн Європи. Основні їх курорти та рекреаційно-туристичні центри.
31. Основні етапи рекреаційного освоєння Середземноморського узбережжя, динаміка сучасного розвитку та рекреаційно-туристична спеціалізація країн.

32. Характеристика основних рекреаційних районів Середземномор'я: Греції, Італії, Іспанії, Франції, Туреччини, Хорватії, Словенії, Марокко, Тунісу. Проблеми та перспективи розвитку рекреації і туризму.
33. Національні парки США як рекреаційно-туристичні ресурси.
34. Основні напрямки та масштаби рекреаційно-туристичних потоків в Північноамериканському макрорайоні. Значення внутрішнього туризму в розвитку рекреаційних комплексів країн Північної Америки.
35. Характеристика основних рекреаційних регіонів США і Канади.
36. Фактори розвитку рекреаційних комплексів в країнах Центральної Америки. Сучасна функціонально-галузева структура рекреаційного господарства, масштаби на напрямки рекреаційно-туристичних потоків.
37. Проблеми рекреаційного освоєння та особливості розвитку рекреаційного господарства в країнах Карибського регіону.
38. Особливості розвитку рекреаційних комплексів в країнах Південної Америки.
39. Специфіка розвитку рекреаційної діяльності в окремих країнах Південноамериканського рекреаційного макрорайону (Бразилії, Аргентини, Еквадору, Перу тощо).
40. Рекреаційні ресурси та соціально-економічні фактори формування та розвитку рекреаційних комплексів країн Африки.
41. Рекреаційне районування Африки. Сучасні тенденції розвитку рекреації і туризму в окремих рекреаційних мезорайонах (Північному, Східному, Внутрішньому, Західному, Південному й Острівному)
42. Особливості розвитку рекреаційного господарства в окремих країнах Африки.
43. Рекреаційно-ресурсний потенціал і соціально-економічні фактори розвитку рекреаційних комплексів країн Азії.
44. Особливості формування, спеціалізація і розвиток рекреаційних комплексів в Азійському рекреаційному макрорайоні. Рекреаційне районування Азії.
45. Характеристика рекреаційного комплексу окремих країн Азійського регіону (Китаю, Індії, Індонезії, Японії, Таїланду, В'єтнаму, Непалу тощо).
46. Ресурсно-рекреаційний потенціал та спеціалізація рекреаційних комплексів країн Океанії.
47. Рекреаційний комплекс Австралії: фактори розвитку, структура, спеціалізація, ресурсний потенціал, найбільші рекреаційно-туристичні системи.
48. Сучасний стан розвитку та формування рекреаційних комплексів Росії.
49. Сучасний стан розвитку та формування рекреаційних комплексів Середньоазійських держав.
50. Сучасний стан розвитку та формування рекреаційних комплексів у країнах Закавказзя.
51. Сучасний стан розвитку та формування рекреаційних комплексів Казахстану.
52. Сучасний стан розвитку та формування рекреаційного комплексу Білорусії.
53. Сучасний стан розвитку та формування рекреаційного комплексу Молдови.
54. Фактори, структура та сучасні тенденції розвитку рекреаційного комплексу в Україні.
55. Основні рекреаційні територіальні системи України: Карпатський регіон, АР Крим, Азово-Причорноморський регіон, Дніпровський (Національна програма «Намісто Славутича»), Поділля та Полісся.
56. Проблеми та перспективи подальшого рекреаційного освоєння території України.
57. Рекреаційна дигресія: сутність, види, ознаки
58. Екологічні проблеми рекреаційного природокористування в Україні: сутність, регіональні особливості.

Список рекомендованих інформаційних джерел

1. Александрова А.Ю. Международный туризм. / А.Ю. Александрова - М. : Аспект Прес, 2001.
2. Безуглий В.В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн. навч. посіб. / В.В. Безуглий – К.: “Академія”, 2005. с.282-506

3. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. / О.О. Бейдик-К., 2001.
4. Гудзь П. В. Методологічні основи дослідження розвитку курортно-рекреаційної економіки [Електронний ресурс] / П. В. Гудзь. – Режим доступу : [ariu.berdyansk.net / departments /conferences / 2005 / 02S. pdf](http://ariu.berdyansk.net/departments/conferences/2005/02S.pdf).
5. Законодавство України про туризм і готельну справу. - К: Центр учбової літератури, 2013. – 242 с.
6. Іванунік В.О. Концепції оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів : навч. посібник / В. О. Іванунік. – Чернівці : Чернівецький національний університет, 2011. – 84 с
7. Кравців В. С. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери : наукове видання / В. С. Кравців, Л. С. Гринів, М. В. Копач, С. П. Кузик. – К. : Вища школа, 2002. – 245 с
8. Кузик С.П. Географія туризму: навч. посіб. –К.:Знання, 2011. с.47-57.
9. Лукьянова Л. Г. Рекреационные комплексы : Учебн. пособие / Л. Г. Лукьянова, В. И. Цыбух ; под общ. ред. В. К. Федорченко. – К. : Вища школа, 2004. – 346 с.
10. Любіцева О.О. Туристичні ресурси України: навч. посібник / О.О. Любіцева, Є.В. Панкова, В.І. Стафійчук. – К.: Альтерпрес, 2007. – 369 с.
11. Масляк П.О. “Рекреаційна географія”: навч. посіб. / П.О. Масляк - К.:Знання, 2008. с.9-15, 101-107.
12. Офіційний сайт АТ "Укрпрофоздоровниця". – Режим доступу : <http://ukrzdrav.com/uk/about>.
13. Офіційний сайт Федерації профспілок України. – Режим доступу : <http://fpsu.pp.ua/pro-fpu/istoriya-fpu>.
14. Петранівський В. Л. Туристичне краєзнавство : навч. посібник / В. Л. Петранівський, М. Й. Рутинський; [за ред. проф. Ф. Д.Заставного]. – К. : Знання, 2006. – 575 с.
15. Петрасов И. Экономико-географические предпосылки развития туризма в странах мира / И. Петрасов. – М. : Инфра-М, 2002. – 356с.
16. Підколодна М.М., І.Л. Полчанінова. Рекреаційні комплекси світу (у тому числі тур ресурси України). Конспект лекцій./[Електронний ресурс] Режим доступу erprints.kname.edu.ua/25283/1/КЛ%20РК%20ВТРУ%20печ%202010.pdf
17. Преображенский В. С. Теория рекреологии и рекреационной географии / В. С. Преображенский, И. В. Зорин, В. А. Квартальнов та ін. – М. : Институт географии Российской академии наук, Российский международный институт туризма, 1992. – 178 с.
18. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки : Закон України № 1989-III від 21.09.2000 р. // Відомості Верховної Ради. – 2000. – № 47. –
19. Про природно-заповідний фонд України : Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 34.
20. Про Червону книгу України : Закон України № 3055-III від 07.02.2002 р. // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 30..
21. Скрипник Н.Я., Сердюк А.М. Рекреаційна географія. – К: Центр учбової літератури, 2013. – 296 с.
22. Смаль І. В. Основи географії рекреації і туризму : навч. посібн / І. В.Смаль. – Ніжин: Вид. НДПУ ім. Миколи Гоголя, 2004. – 264 с.
23. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу. - Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. - 336 с, (електронний ресурс: http://tourlib.net/books_ukr/smal.htm)
24. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Україні. Статистичний бюллетень. Державний комітет статистики України. – Київ: Держкомстат України, 2011. – 91 с.

25. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія :навч. посіб.- К.: Центр навчальної літератури, 2007. с.36-42.